

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK)
ANABİLİM DALI

**YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'YE GİRİŞ, İKAMET,
SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ İLE TÜRKİYE'DEN SINIR
DIŞI EDİLMELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Doğa Aydoğan

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK)
ANABİLİM DALI

**YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'YE GİRİŞ, İKAMET,
SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ İLE TÜRKİYE'DEN SINIR
DIŞI EDİLMELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Doğa Aydoğan

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fügen SARGIN

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK)
ANABİLİM DALI

**YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'YE GİRİŞ, İKAMET,
SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ İLE TÜRKİYE'DEN SINIR
DIŞI EDİLMELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Fügen SARGIN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR CETVELİ	vi
GİRİŞ	1
Ş1- “YABANCI ÇİNGENE” KAVRAMI	11
I- “YABANCI”NIN TANIMI.....	11
II- “ÇİNGENE” KAVRAMI.....	21
A- ÇEŞİTLİ ÇİNGENE TANIMLARI VE ÇİNGENELERİN KÖKENLERİ ÜZERİNE.....	21
B-TARİHSEL VE SOSYOLOJİK AÇIDAN ÇİNGENELER.....	24
C-TÜRKİYE’DEKİ ÇİNGENELER.....	33
1- Tarihsel Olarak Türkiye Çingeneri.....	33
2- Günümüzde Türkiye’deki Çingenerler.....	35
Ş2- TÜRK YABANCILAR HUKUKUNA GÖRE “YABANCI ÇİNGENELER”İN TÜRKİYE’YE GİRİŞ, TÜRKİYE’DE İKAMET VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ İLE TÜRKİYE’DEN SINIR DIŞI EDİLMELERİ.....	38
I- YABANCI ÇİNGENELERİN ÜLKEYE GİRİŞ ÖZGÜRLÜKLERİ.....	38
A- ÜLKEYE GİRİŞ ÖZGÜRLÜĞÜNE GENEL BAKIŞ	38
B- YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE’YE GİRİŞ ÖZGÜRLÜKLERİ...42	
1- Kaynağını Uluslararası Hukuktan Bulan İç Hukuk Kuralları	42
a- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	42
b- İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi	43
c- Avrupa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Kişilerin Seyahatleri ile	

İlgili Avrupa Sözleşmesi	44
d- Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi	44
2- Diğer İç Hukuk Kuralları	45
a- Yabancı Çingenerin Pasaport Kanunu Hükümlerine Göre Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri	45
b- Yabancı Çingenerin Mülteci Olarak Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri	52
c- Vatansız Çingenerin Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri.....	55
d- Yabancı Çingenerin Göçmen Olarak Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri	57
aa- İskân Kanununun 4. Maddesi, 2848 sayılı Kanununun 3.maddesine Ek 3657 sayılı Kanunun 1.Maddesi ve İskân Kanunu Nizamnamesinin 9.Maddesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğu Sorunu	64
aaa- Birleşmiş Milletler Antlaşması.....	65
bbb- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	66
ccc- İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi	68
ddd- Medeni ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşme	70
eee- Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	72
fff- Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi	74
bb- İskân Kanununun 4. Maddesi, 2848 sayılı Kanununun 3.maddesine Ek 3657 sayılı Kanunun 1.Maddesi ve İskân Kanunu Nizamnamesinin 9.Maddesinin Anayasa'ya Uygunluğu Sorunu	76

aaa- Anayasa'nın 10. Maddesi	76
bbb- Anayasa'nın 16. Maddesi	80
ccc- Anayasa'nın 90/son Maddesi.....	82
ddd- Anayasa'nın 66. Maddesi.....	84
cc- İskân Kanunu Tasarısı.....	87
II- YABANCI ÇİNGENELERİN İKAMET VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ90	
A- YABANCILARIN İKAMET VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNE	
GENEL BAKIŞ.....	90
B- YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'DE İKAMET VE SEYAHAT	
ÖZGÜRLÜKLERİ.....	92
1- Kaynağını Uluslararası Hukuktan Bulan İç Hukuk Kuralları.....	92
a- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	92
b- Avrupa İkamet Sözleşmesi	92
c- İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa	
Sözleşmesi.....	92
2- Diğer İç Hukuk Kuralları	93
a- Yabancı Çingenelerin YİSHK Hükümlerine Göre İkamet ve Seyahat	
Özgürlükleri	93
b- Yabancı Çingenelerin Mülteci Olarak İkamet ve Seyahat	
Özgürlükleri	99
c- Vatansız Çingenelerin İkamet ve Seyahat Özgürlükleri	101
d- Yabancı Çingenelerin Göçmen Olarak İkamet ve Seyahat	
Özgürlükleri	102
C- AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN CONNORS V.	
BİRLEŞİK KRALLIK KARARI.....	102
III- YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMELERİ .107	

A- SINIR DIŞI KAVRAMININ HUKUKİ NİTELİĞİ.....	107
B- YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMELERİ.....	111
1- Kaynağını Uluslararası Hukuktan Bulan İç Hukuk Kuralları	111
a- İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi	111
b- Avrupa Sosyal Şartı.....	114
c- Avrupa İkamet Sözleşmesi	115
d- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.....	117
2- Diğer İç Hukuk Kuralları	118
a- Yabancı Çingenerin YİSHK Hükümlerine Göre Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri	118
b- Mülteci Yabancı Çingenerin Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri	129
c- Vatansız Yabancı Çingenerin Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri	131
C- YABANCI ÇİNGENELERİN SINIR DIŞI EDİNME İŞLEMLERİNE DAİR BAZI MİLLETLERARASI MAHKEME KARARLARI	133
1- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Conka v.Belçika Kararı.	133
2- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Berisha & Haljiti v. Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti Kararı.....	137
SONUÇ.....	141
SUMMARY.....	148
BİBLİYOGRAFYA	150

KISALTMALAR CETVELİ

AB.	: Avrupa Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ATAD	: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
B.	: Bası
Bkz.	: Bakınız.
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C.	: Cilt
CENTO	: Central Treaty Organisation
CERI	: <i>Committee on The Elimination of Racial Discrimination</i>
CRE	: <i>Commission for Racial Equality</i>
D.	:Daire
Dn.	:Dipnotu
E.	: Esas.
ECRI	: <i>European Commission Against Racism and Intolerance</i>
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
ERRC	: European Roma Rights Centre
EU	: European Union
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İHD	: İnsan Hakları Derneği
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

K.	:Karar
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
m.	: madde
MHB.	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
No	: Numara
ODIHR	: Office for Democratic Institutions and Human Rights
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
RG	: Resmî Gazete
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC.	:Türkiye Cumhuriyeti
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
Vol.	: Volume
YİSHK	: Yabancıların Türkiye’de İkametleri ve Seyahatleri Hakkında Kanun
YD.	: Yürütmenin Durdurulması

GİRİŞ

Bu çalışma ile yabancılar hukukunun, yabancıların ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlüğü ve sınır dışı edilmesi alanında, “yabancı çingenerin” bu haklar karşısındaki durumunu iç hukuk ile uluslararası hukuk açısından ele almak ve güncel sorunlara çözümler getirilmek amaçlanmıştır.

Çingener, gerek göçebe bir yaşam sürmeleri, gerek iç ilişkileri, gerekse zaman ve mekan kavramlarının farklılığı nedeniyle yüzyıllar süren ayrımcı politikalara ve baskılara maruz kalmışlardır. Ancak insan hakları alanında dünyanın günümüzde ulaştığı noktada, çingener de Avrupa Roma Hakları Merkezi (*European Roma Rights Centre-ERRC*), Dom Araştırma Merkezi (*Dom Research Centre*) gibi sivil toplum kuruluşlarıyla söz konusu ayrımcılığın sona ermesi için çalışmalar başlatmıştır.

Sadece sivil toplum kuruluşları tarafından değil uluslararası komisyonlar ve kurumlar tarafından da son yıllarda çingenerlere yönelik araştırma ve çalışmaların hız kazandığı görülmektedir.

İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komisyonunun (*Committee on The Elimination of Racial Discrimination-CERI*) 16.3.2001 tarihli raporunda, çingenerin dezavantajlı azınlıklardan olduğu vurgulanmıştır.¹

İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonunun (*European Commission Against Racism and Intolerance –ECRI*) 6 Mart 1998 tarihli 3.No.lu Genel Politika ve Tavsiye Kararında², çingeneri mağdur eden

¹ Raporun tam metni için bkz. [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)) (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

² 3. No.lu ECRI Genel Politika ve Tavsiye Kararı'nın tam metni için bkz. http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-

ırkçılık ve yabancı düşmanlığına değinilmiştir. Yasama , yürütme ve yargı organları eliyle çingene karşıtlığı ile mücadele edilmesi, özellikle vatandaşlığın hukuken ve fiilen kazanılması ve sığınma hakkı konularında çingenelere karşı özel ayrımcılığa gidilmemesi, çingenelerin seyahat özgürlüklerinin yaşam tarzlarına engel olmayacak şekilde tanınması, toplumun çingene tarihi ve kültürü konusunda bilgilendirilmesinin sağlanması ve çingene karşıtlığı ile mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi tavsiye edilmiştir.

Irksal Eşitlik Komisyonunun (*Commission for Racial Equality –CRE*) 2 Nisan 2004 tarihli raporunda da, çingenelere ve göçebelere karşı devam eden ayrımcılığa değinilmiştir. Ayrıca çingenelerin istihdam, eğitim ve sağlık sorunlarının üstesinden gelmek için hükûmetlere çağrıda bulunulmuştur.³

Avrupa Parlamentosu'nun Eğitim ve Kültür Komitesinin çalışmaları sonucu, Avrupa'daki çingeneler üzerine, 2 Şubat 1993 tarih ve 1203 sayılı Tavsiye Kararında⁴, çingeneler "ülkesiz azınlıklar" olarak nitelendirilmiştir. Çingenelere karşı ırksal ve sosyal nefretin devam ettiği vurgulanmış ve çingenelerin bireysel hakları ve temel hak ve hürriyetlerinin geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Çingenelere de eşit haklar sağlanması ve fırsat eşitliğinden çingenelerin de yararlanması ile kültürel farklılığın aşılabileceğine değinilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi uyarınca,

[general_themes/1_policy_recommendations/Recommendation_N%B03/recommendation%2on_3%20tura%20cri98_29.pdf](#) (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

³ Irksal Eşitlik Komisyonu'nun 2 Nisan 2004 raporunun tam metni için bkz.

http://www.uk_romani.org/crepre11.pdf. (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

⁴ Tavsiye Kararının tam metni için bkz.

<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/erec1203.htm> (son ziyaret tarihi:15.06.2006)

çingenelere de diğer azınlıklar gibi eşit haklar sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Parlamento ayrıca, Ek 4. no.lu Protokole atıf yaparak çingenelerin de seyahat özgürlüğünden eşit olarak yararlanması gerektiğine değinmiştir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının, 2000 yılı Eylül ayında yayınlamış olduğu Avrupa'daki Romaların Koşulları Raporu'nda, (*Report on the Condition of Roma in Europe*)⁵ çingene karşıtlığının (*antigypsyism*) devam ettiğine dikkat çekilmiş, tarih boyunca çingenelerin sınır dışı edildiklerine işaret edilmiştir. Mülteci çingenelerin, bürokratik formaliteler ve resmî tebligatlar konusunda hukukî yardım alamamaları üzerinde durulmuştur. Avrupa Birliği üyesi devletlere, çingenelerin de seyahat özgürlüğünün bulunduğu göz önüne almaları için çağrıda bulunulmuştur.

Uluslararası Helsinki İnsan Hakları Federasyonu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 16 Mart -24 Nisan 1998 tarihli 54. Dönem Toplantıları Raporunda, çingenelerin toplum içinde ve yerel hükûmetlerdeki ortak ve temel sorununun, ayrımcılık ve ırkçılık olduğuna değinilmiştir.⁶

Yapılan çalışmalar, yakın zamanda özellikle Avrupa ülkelerinde olumlu etkilerini göstermeye başlamıştır. Örneğin Bulgaristan'da, 16. Eylül 2003'de kabul edilen Ayrımcılık Karşıtı Yasa, Bulgaristan hükûmetine çingeneleri

⁵ AGİT Raporunun tam metni için bkz. <http://www.romnews.com/a/Rkreport.htm> (son ziyaret tarihi: 08.05.2006)

⁶ Uluslararası Helsinki İnsan Hakları Federasyonu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 16 Mart -24 Nisan 1998 tarihli 54.Dönem Toplantıları Raporunun tam metni için bkz. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/143/AND8.htm> (son ziyaret tarihi: 30.06.2006)

Bulgar toplumu ile bütünleştirme yükümlülüğü getirmektedir.⁷ Birleşik Krallık mevzuatında, çingenerin karavanların yerleşim alanını kullanmasını sınırlayan 1968 tarihli Karavan Alanları Kanununun ilgili hükümlerinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1998 tarihli İnsan Hakları Kanununa aykırı olduğu gerekçesiyle kaldırılması gündemdedir.⁸ Fransa'da 31 Mayıs 1993 tarihli "Lojman Hakkı" kanunu sayesinde, çingeneleşme, belediye ve devlet evlerinden ucuz konut edinme olanağı sağlanmıştır.⁹

Gerek uluslararası alanda gerekse ulusal platformlarda, mevcut çingene karşıtlığına ilişkin raporlarda, Türkiye'ye yönelik olumsuz eleştiriler ise giderek yoğunlaşmaktadır.

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesi Hakkında, 2002 yılı düzenli raporunda¹⁰, *"1934 tarihli Yerleşim (İskan) Kanunu'nun "göçmen çingener"e hala uygulanıyor olması, bu kişilerin hâlâ Türkiye'de göçmen statüsünde kabul edilmediklerini göstermektedir. Türkiye'de çingene topluluğuna karşı önyargılar bulunmaktadır ve mevcut yasalar yeterli koruma sağlayamamaktadır."* belirlemesinde bulunulmuştur.

Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin 2003 yılı düzenli raporunda¹¹ ise, *"Çingenerin Türkiye'ye mülteci olarak kabul edilmeyen beş*

⁷ Yasada yer alan düzenlemeler için bkz. Avrupa Roma Hakları Merkezi 18 Eylül 2003 tarihli Raporu <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=314> (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

⁸ WILLER, Marc: **"The Human Rights Act 1998 and Its Impact on Travellers"**, <http://www.Gypsy-traveller.org/law/hra.htm> s.3, (son ziyaret tarihi: 16.05.2006) ;CLEMENTS, Luke: **"Human Rights and Gypsies- It is Time For Rethink"**, <http://www.cceels.cerdiff.ac.uk/letarature/issue/clements.pdf> s.2, (son ziyaret tarihi 15.05.2006); FONSECA, Isabel: **Beni Ayakta Gömün, Çingener ve Yolculukları**, İstanbul 2002, s.261.

⁹ ARAYICI, Ali: **Çingener**, İstanbul 1999, s.42.

¹⁰ Raporun tam metni için bkz. <http://www.ikv.org.tr/pdfs/2002ilerlemeraporu.pdf> (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

¹¹ Raporun tam metni için bkz. <http://www.ikv.org.tr/pdfs/2003ilerlemeraporu2.pdf> (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

insan kategorisinden biri olduğunu belirten mevzuat halen yürürlüktedir. Çingene toplulukları, bu güçlü önyargının sürmesinin sosyal dışlanmaya neden olduğunu bildirmektedir.” denilmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesi Hakkında, 2004 yılı düzenli raporunda¹², “Roma kökenlilerin Türkiye'ye göçmen olarak girmesini yasaklayan mevzuat” ın halen yürürlükte olması olumsuz eleştirilerin nedeni olmuştur.

İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonunun (*European Commission Against Racism and Intolerance –ECRI*) 25 Haziran 2004 tarihli Türkiye raporunda¹³, 2510 sayılı 1934 tarihli İskân Kanununun 4. maddesi ile yabancı çingenelerin göçmen olarak Türkiye'ye girişinin engellendiğine ve bu kişilerin aynı kanun uyarınca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca uygun görülecek yerlere yerleştirilmelerinin düzenlendiğine dikkat çekilmiştir.

Uluslararası alanda, sivil toplum kuruluşları tarafından da Türkiye'ye yönelik olumsuz eleştiriler giderek artmaktadır. Avrupa Roma Hakları Merkezi tarafından İskân Kanunu'nun 4. maddesi, ayrımcılık içerdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir.¹⁴ Afrika'da yaşayan çingenelerin hak ve özgürlükleri alanında çalışan Dom Araştırma Merkezi (*Dom Research Centre*) İskân

¹² Raporun tam metni için bkz. http://digm.meb.gov.tr/BELGE/IR_2004_tr.pdf (son ziyaret tarihi: 20.05.2006)

¹³ Raporun tam metni için bkz. http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/turkey/Turkey%20third%20report%20-%20cri05-5.pdf#search=%22ecri%20third%20report%20on%20turkey%22

¹⁴ BEDARD, Tara: “**Roma in Turkey**”, http://lists.errc.org/rr_nr4_2003/fields1.shtml s.2 (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)

Kanununun 4. maddesinin yürürlükten kaldırılması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁵

İnsan Hakları için Uluslararası Helsinki Federasyonu'nun 2005 Türkiye raporunda, Türkiye'de okul kitaplarında ve resmi belgelerde, çingenelele ilişkin aşağılayıcı tanımlamaların çıkarılması memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak YİSHK m.21/3 hükmünün halen yürürlükte olması olumsuz eleştirilerin nedeni olmuştur.¹⁶

Ulusal alanda ise, 01-02 Ekim 2005 tarihleri arasında düzenlenen, İnsan Hakları Bağlamında Dünya'da ve Türkiye'de Romanlar (Çingenelele) Sempozyumu'nda Uluslararası Af Örgütü Türkiye Başkanı Levent KORKUT, çingenelele ile ilgili olarak Anayasa'nın 10.maddesindeki eşitlik hakkının uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştır.¹⁷

Uluslararası ve ulusal platformlarda, çingenelele ilişkin olarak Türkiye'ye yönelik yoğunlaşan olumsuz eleştiriler karşısında, yabancı çingenelelelerin Türkiye'ye giriş, ikamet ve seyahat özgürlükleri ve sınır dışı edilmelerinin incelenmesi ihtiyacı duyulmuştur.

Yabancılar hukuku alanında, iç hukuk mevzuatımızda çingenelele yönelik düzenlemeler nedeniyle, çalışma konumuz özel olarak "Yabancı Çingenelele"nin ülkeye giriş, ikamet, seyahat özgürlükleri ve sınır dışı

¹⁵ OPRISAN, Ana: "**Roma in Turkey: Settlement Law Continues to Discriminate Roma**", <http://domresearchcentre.com/news/Turkey/a> s.1, (son ziyaret tarihi: 15.07.2006)

¹⁶ İnsan Hakları İçin Uluslararası Helsinki Federasyonu 2005 Türkiye Raporunun tam metni için bkz. http://www.ecoi.net/pub/du902_03114tur.doc. (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

¹⁷ İnsan Hakları Bağlamında Dünya'da ve Türkiye'de Romanlar (Çingenelele) Sempozyumu'nun tam metni ve sonuç bildirgesinin ana başlıkları için bkz. http://www.ihdkdzeregli.org/cingene_sempozyumu_sonu_bilgileri_ve_bildiri.doc (son ziyaret tarihi : 04.02.2006)

edilmeleridir. Dolayısıyla Çalışmanın I. Kısımında, “yabancı çingene” kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu kısımda öncelikle genel olarak “yabancı” kavramı irdelenmiştir. Daha sonra “çingeneler” tarihsel, sosyolojik ve kültürel açıdan tanımlanmaya çalışılmış, özellikle Avrupa ve Türkiye’de yaşayan çingenelere değinilmiştir.

II.Kısımda, özel olarak “yabancı çingeneler”in ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlükleri ve sınır dışı edilmeleri ele alınarak, günümüzde temel hak ve özgürlükler ve insan hakları açısından yaşanan sorunlara değinilmiştir. Devamında ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlüğü ve sınır dışı edilme konusunda “çingenelere” yönelik özel düzenlemeler, uluslararası hukukun temel ilkeleri, uluslararası iki ve çok taraflı anlaşmalar, anayasal hak ve özgürlükler ve iç hukukun bunlara uygunluğu açısından incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde, inceleme sonucunda iç hukukta “yabancı çingenelere” yönelik özel düzenlemelerin uluslararası hukuka ve anayasal haklara aykırılığı noktasında tespit edilen sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

“Yabancı çingene” kavramının açıklandığı birinci kısma ve bu kişilerin ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlükleri ve sınır dışı edilmeleri konulu ikinci kısma geçmeden önce kısaca “yabancılar hukuku” deyimi ve yabancılar hukukunun temel kavramlarını açıklamak gerekirse,

Bu hukuk dalına, ona adını veren “yabancı” deyimi ile hâkim görüşe göre konusunu ve ilkelerini bir bütün olarak yansıttığı düşüncesiyle “Yabancılar Hukuku” denilmektedir. Buna göre yabancılar hukukunun

konusu, milli veya milletlerarası kaynaklardan olsun, yabancılara, vatandaşlardan farklı olarak uygulanan kuralların tümüdür.¹⁸

ALTUĞ'a göre günümüzde mevcut insan hakları sözleşmeleri, çok taraflı ve iki taraflı anlaşmalar bakımından, yabancılara hak ve özgürlüklerden yararlanması kural, yararlanmaması istisna olduğundan, bu hukuk dalına Yabancılar Hukuku yerine, "Yabancıların Hukuki Durumu" denilmesi daha uygundur.¹⁹ Bu çalışmada, uygulamada ve Türk doktrininde çoğunlukla kabul edilen Yabancılar Hukuku teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

Yabancılar Hukuku, Devletler Özel Hukukunun bir dalı olması yanında, aynı zamanda bir hak ve özgürlükler hukuku alanıdır. En genel anlamıyla özgürlük, bireyin toplum içinde sahip olduğu bağımsızlık alanıdır ve herkese tanınmıştır.²⁰ Diğer bir deyişle özgürlük, "*insanın bilinçli ve amaçlı olarak eylemde bulunabilme potansiyelini, serbestçe seçebilme kapasitesini ifade eder.*"²¹ Hak ise daha çok özgürlüğün gerçekleşmesi için getirilmiş usulî bir güvencedir. Haklar, özgürlükleri sağlamak için bireylere tanınmış meşru yetkililerdir.²² Örneğin seyahat özgürlüğünün kullanılması kişilerin iradesine bağlıdır. Hak ise bu özgürlüğün kullanılmasında bir dış engelin meydana

¹⁸ Çeşitli "Yabancılar Hukuku" tanımları için bkz. TEKİNALP, Gülören: **Türk Yabancılar Hukuku**, B.8, İstanbul 2003, s.9; ÇELİKEL, Aysel/GELGEL(ÖZTEKİN), Günseli: **Yabancılar Hukuku**, B.12, İstanbul 2005, s.1; BERKİ, Osman Fazıl: **Devletler Hukuku, Tâbiyet ve Yabancılar Hukuku**, C.I, B.7, Ankara 1970, s.155 (**Tâbiyet ve Yabancılar**); GÖĞER, Erdoğan: **Yabancılar Hukuku**, Ankara 1979, s.7 (**Yabancılar**).

¹⁹ ALTUĞ, Yılmaz: **Yabancıların Hukuki Durumu**, İstanbul 1971, s.7-8 (**Yabancılar**).

²⁰ KABAOĞLU, İbrahim: **Özgürlükler Hukuku**, Ankara 2002, s.14.

²¹ BOZKURT, Enver: **İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü**, Ankara 2003, s.14 (**Uluslararası Hukuk**).

²² GÖZLER, Kemal: **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa 2004, s.146 (**Anayasa Hukukuna Giriş**); GÖZLER, Kemal: **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Bursa 2005, s.99 (**Türk Anayasa Hukuku Dersleri**); BOZKURT, Enver: (**Uluslararası Hukuk**), s.8.

çıkması halinde söz konusu olacaktır.²³ Dolayısıyla bu çalışmada, yabancıların ülkeye giriş, ikamet ve seyahati ile sınır dışı edilmeleri, Anayasa ve İnsan Haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerde ele alınırken “özgürlük”, buna ilişkin iç hukuk düzenlemeleri ve yargı yolları açıklanırken “hak” olarak nitelenecektir.

Günümüze, yabancılar hukukunun geldiği nokta, yabancı ile vatandaşın “mutlak eşitliği” olmamakla birlikte, temel haklar ve özgürlüklerin vatandaş yabancı ayrımı gözetilmeksizin eşit olarak tanınması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1982 Anayasası'nın “Temel Hak ve Hürriyetlerin Niteliği” başlıklı 12. maddesinde, vatandaş-yabancı ayrımı gözetilmeksizin herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu hükmü yer almaktadır. Anayasa'nın “Yabancıların Durumu” başlıklı 16.maddesinde *“Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.”* denilmekle yabancıya uygulanan kısıtlamaların ancak milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla yapılabileceği düzenlemiştir. Anayasanın bu hükmlerinden hareketle Türk Yabancılar Hukukunda kural olarak “eşitlik” ilkesinin uygulandığı söylenebilir.²⁴

Bu çalışmada, Yabancılar hukukunun milletlerarası kaynaklarından konumuz ile ilgili hükümler içeren iki ve çok taraflı anlaşmalara öncelikle yer

²³ KABAĞLU: s.16.

²⁴ TEKİNALP: s.1; ÇELİKEL/GELGEL: s.1; AYBAY, Rona: **Yabancılar Hukuku**, İstanbul 2005, s.70-71 (Yabancılar).

verilmiş, kavramsal açıklamalar milletlerarası hukukun genel ilkeleri dikkate alınarak yapıldıktan sonra, iç hukukta yer alan düzenlemeler ele alınmıştır.

§ 1- “YABANCI ÇİNGENE” KAVRAMI

I- “YABANCI”NIN TANIMI

“Yabancı” deyimini ile günümüzde kastedilen, Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 tarihli Cenevre Toplantısında tanımlandığı gibi *“bir devlet ülkesinde bulunup o devlet vatandaşlığını halen iddiaya hakkı olmayan kimsedir.”*²⁵ Bu tanım, vatansız kişileri de kapsamına almaktadır.

13 Aralık 1985 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun Yaşadığı Ülkenin Uyuşu Olmayan Bireylerin İnsan Hakları Bildirisi’ndeki tanıma göre de yabancı, *“bulunduğu, (yaşadığı) ülkenin vatandaşı (uyuşu) olmayan birey(kişi)”*dir.²⁶

Türk Hukukunda, 1982 Anayasasının “Türk Vatandaşlığı” başlıklı 66. maddesinde yer alan *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.”* ifadesinden bir yabancı tanımı yapılması da mümkündür. Buna göre Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan herkes, ayırım gözetilmeksizin “yabancı”dır.

Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın²⁷ “Tanımlar” başlıklı 3.maddesinin d bendinde yabancı, Anayasanın 66. maddesine paralel olarak *“Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi”* olarak tanımlanmıştır.

²⁵ Tanımın Türkçe çevirisi için bkz. BERKİ: (Tâbiyet ve Yabancılar), s.155.

²⁶ Bildirinin İngilizce metni için bkz. www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_nonnat.htm (son ziyaret tarihi 03.02.2006)

²⁷ Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın tam metni için bkz. <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1192.pdf> (son ziyaret tarihi: 17.08.2006)

Türk Pozitif Hukukunda “yabancı” tanımı, ilk kez 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’un²⁸ “Tanımlar” başlıklı 3. maddesinde yapılmıştır. Buna göre yabancı, “403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre Türk vatandaşı sayılmayan kişidir.” Böylece Türk pozitif hukukunda da Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre Türk vatandaşı olmayan kişiler yabancı devlet vatandaşı olsun, vatansız veya mülteci olsun yabancı kabul edilmektedir.²⁹

Vatandaşlığa göre anlam kazanan “yabancı” kavramının kapsamında günümüzde “Yabancı devlet vatandaşı” , “vatansız kişi”, “mülteciler”, “özel statüdeki yabancılar” ve “birden çok vatandaşlığı olanlar” yer almaktadır.³⁰

Bu çalışmada “yabancı çingenelerin” ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlükleri ve sınır dışı edilmeleri incelendiğinden, yeri geldiğinde yabancı çingenelerin statüleri açısından önemli olduğu noktada, vatansızların, mültecilerin ve göçmenlerin özel durumlarına da yer verilmiştir.

Vatansızlar, herhangi bir devletin yasalarına göre vatandaş sayılmayan dolayısıyla hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan

²⁸ Kabul Tarihi 27.2.2003- R.G. 06.03.2003- 25040.

²⁹ TEKİNALP: s.6; SEVİĞ, Muammer Raşit: **Devletler Hususî Hukuku, Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, İstanbul 1983, s.207; BERKİ: (Tâbiyet ve Yabancılar), s.155; GÖĞER:(Yabancılar), s.5; Devletler Hukuku Enstitüsünün “Yabancı” tanımının eleştirisi için bkz: AYBAY: (Yabancılar), s.10 ve AYBAY, Rona.: “**Yönetim Hukuku ve Yönetim Yargı Açısından “Yabancı”nın Konumu İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Yaklaşım**”, 2003 Yılı İdari Yargı Sempozyumu, <http://www.danistay.gov.tr> s.2, (son ziyaret tarihi: 17.05.2006) **(Yabancıların Konumu)** .

³⁰ TEKİNALP: s.6. Yabancı kavramının biçimsel ve soyut bir kavram olan vatandaşlığa göre belirlenmemesi gerektiğini savunan sosyolojik görüş uyarınca, yabancı kavramı toplumsal, ekonomik ve kültürel somut bağılıklara göre tespit edilmelidir. Sosyolojik görüş ve bu görüşe getirilen eleştiriler için bkz. AYBAY: (Yabancılar), s.14; GÖĞER: (Yabancılar), s.4.

kişilerdir.³¹ Uluslararası hukuka aykırı olarak şahsına ve mallarına karşı girişilen filler nedeniyle hiçbir devletin korumasından yararlanamayan vatansızların durumunun düzeltilmesi amacıyla Birleşmiş Milletler girişimiyle 26.4.1954 tarihinde “Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme”³², Avrupa Konseyi Kişi Halleri Komisyonunca 4.12.1954 tarihinde “Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Sözleşme” ve 1973 tarihli “Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme”³³ kabul edilmiştir. Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile insan hakları, yabancı-vatandaş ve vatansız ayrımı gözetilmeksizin “herkese” tanınmıştır.³⁴

İngilizcedeki “*refugee*” Fransızcadaki “*refugie*” deyiminin karşılığı olan mülteci, 1936 yılında Devletler Hukuku Enstitüsü tarafından yapılan tanıma göre, “*vatandaşı olduğu devlet ülkesinde meydana gelen siyasî olaylar sonucunda, ülkesini iradesiyle veya zorla terk etmiş ve başka bir devletin vatandaşlığına da geçememiş ve herhangi bir devletin diplomatik korumasından yararlanamayan kişidir.*”³⁵

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin imzalandığı tarihe kadar, mültecilere ilişkin geçen süreci, Milletler Cemiyeti Dönemi ve Birleşmiş

³¹ ODMAN, Tevfik.: **Mülteci Hukuku**, Ankara 1995, s.88 (**Mülteci Hukuku**); AYBAY: (Yabancılar), s.7; BOUCHET-SAULNIER, Françoise: **İnsancıl Hukuk Sözlüğü**, İstanbul 2002, s.429.

³² Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <http://www.ohchr.org/english/law/pdf/statelessnes.pdf> (son ziyaret tarihi: 15.06.2006) Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

³³ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <http://www.ohchr.org/english/law/pdf/statelessnes.pdf> (son ziyaret tarihi: 15.06.2006) Türkiye Sözleşmeye 17.04.1975 tarihinde 1881 sayılı kanun ile taraf olmuştur. RG: 15.04.1975-15326 Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. http://www.nvi.gov.tr/Content/Attached/NVI/Ahvalisahiye/AS_sozlesme_13.pdf (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

³⁴ ÇELİKEL/GELGEL: s.19.

³⁵ ÇELİKEL/GELGEL: s.19; SEVİĞ: s.208; AYBAY: (Yabancılar), s.22.

Milletler Dönemi olarak ikiye ayırmak mümkündür. 1912 yılında patlak veren Balkan Savaşı, 1914-1918 yılları arasında yaşanan I.Dünya Savaşı ve 1917 Rus Devrimi sırasında, özellikle Avrupa, Asya ve Orta Doğu'da büyük bir mülteci akını yaşanmıştır. Mültecilerin korunmasına yönelik ilk örgütlenme Milletler Cemiyeti kararı ile kurulan F.Nansen Milletler Cemiyeti Mülteciler Yüksek Komiserliğidir. (*F.Nansen League of Nations High Commissioner for Regugees*)³⁶ Ardından kurulan Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi (*International Nansen Office for Refugees*), Hitler Almanya'sında başlayan Nasyonel Sosyalizm nedeniyle Milletler Cemiyetinden bağımsız fakat onunla işbirliği içinde çalışan Ad Hoc bir Yüksek Komiserliğe (*High Commisssioner for Refugee Coming From Germany*) dönüştürülmüştür. İkinci Dünya savaşının sona ermesi ile başlayan Birleşmiş Milletler döneminde, Doğu Avrupa'da yaşanan politik değişimler ve soğuk savaşın yarattığı yeni gerginlikler karşısında, devam eden mülteci sorunu nedeniyle, 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (*United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR*) kurulmuştur.³⁷

Birleşmiş Milletler öncülüğünde 28 Temmuz 1951 yılında Cenevre'de kabul edilen "Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin Sözleşme'nin"³⁸ 1.maddesine göre mülteci, 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda;

³⁶ ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.16.

³⁷ ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.31.

³⁸ Türkiye Sözleşme'ye, 29 Ağustos 1961 tarih ve 359 sayılı onay Kanunu ile katılmıştır. Onay kanunu ve Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. RG. 05.09.1961-10898. Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm. (son ziyaret tarihi: 23.04.2006) Çeşitli mülteci tanımları için bkz. ALYUĞ, Yılmaz: **Devletler Hususî Hukuku Bakımından Mülteciler**, İstanbul 1967, s.8-18 (**Mülteciler**)

“İrki, dini, uyruğu, belirli bir sosyal gruba ait oluşu veya siyasal inançları yüzünden baskıya (zulme-persecution) uğrayacağı yolunda haklı (well-founded) korkuları olması nedeniyle;

Uyruğu olduğu ülkenin (veya uyruğu yoksa mutat olarak oturduğu ülkenin dışında bulunan ve;

Uyrukluğunda olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan veya bu korkuları yüzünden yararlanmak istemeyen veya uyrukluğu yoksa, daha önce mutat olarak oturduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişidir.”

Sözleşmenin 1. maddesinin B fıkrasıyla “1 Ocak 1951 tarihinden önceki olaylar” ibaresine açıklık getirilmekte ve (a) bendi “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” şeklinde ifade edilmektedir. Maddede geçen “meydana gelen olaylar” deyimini, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları nedeniyle meydana gelen politik, sosyal ve ekonomik nitelikteki, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini ihlâl eden önemli değişiklikler şeklinde yorumlanmalıdır.³⁹

2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe giren Mültecilerin Hukukî Statüsü ile İlgili Protokol’de⁴⁰ 1951 Sözleşmesi ile getirilen mülteci tanımında bir değişiklik yapılmamıştır ancak coğrafi ve tarihî sınırlamalar geleceğe yönelik olarak ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte 1951 Sözleşmesini coğrafi

³⁹ ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.38.

⁴⁰ Türkiye Protokole 01.07.1968 tarihli 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile katılmıştır. RG:05.08.1968-12968.

sınırlama ile kabul eden devletlere 1967 Protokolüne göre bu sınırlamayı devam ettirme olanağı tanınmıştır.⁴¹

Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine katılırken 1.maddenin B fıkrasındaki “1 Ocak 1951 tarihinden önce cereyan eden olaylar” ifadesini “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da cereyan eden olaylar “ şeklinde anladığını ve kabul ettiğini açıklayarak önemli bir coğrafi çekince getirmiştir.⁴² Ayrıca 359 sayılı onay kanununun 2.maddesinde “*bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye’de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz*” çekincesini koymuştur. Ancak dünya genelinde mülteci hareketinde meydana gelen artış karşısında 1967 tarihili Protokolün 1.maddesinin 2 ve 3.fıkraları ile 1951 Sözleşmesinin 1.maddesinin A fıkrasının 2.bendinde yer alan “1 ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadeleri kaldırılarak Protokolün taraf devletlerce tarihî ve coğrafi sınırlama getirilmeksizin uygulanacağı ifade edilmiştir. Türkiye, tarih sınırlamasına son vermekle birlikte, Protokolün 7.maddesindeki “çekinceler ve duyurular” bölümünden yararlanarak, coğrafi sınırlamasının geçerliliğini sürdürdüğünü bildirmiştir.⁴³

⁴¹ Mültecilerin Hukuki statüsüne ilişkin sözleşmeler bunlar sınırlı değildir. 1928 Tarihli Havana Sığınma Sözleşmesi, 1933 tarihli Montevideo Politik Sığınma Sözleşmesi, 1954 tarihli Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi, 1954 tarihli Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmesi bunlara örnektir. Ancak çingenelerin ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlükleri ve sınır dışı edilmeleri açısından bugün sorun yaşanan kıta Avrupa kıtasıdır. Dolayısıyla bu çalışmada Avrupa Sözleşmeleri ve genel içerikli sözleşmeler incelemede esas alınmıştır.

⁴² ÇİÇEKLİ’ye göre, bu durumda “coğrafi çekince” değil “coğrafi kısıtlama” terimi tercih edilmelidir. ÇİÇEKLİ, Bülent: **Yabancılar ve Polis, Polisin Görev ve Yetkileri Çerçevesinde Yabancıların Hukuki Durumu**, Ankara 2003, s.131 (**Yabancılar ve Polis**). Söz konusu çekinceden dolayı Türkiye, Avrupa dışından gelen ve mülteci statüsü arayan kişiler açısından sadece sözleşmenin çekince konulmayan maddeleri yönünden bağlıdır. BİLGE, Gönenç: **“Türkiye’de Sığınmacılar ve BMMYK’nin Rolü, Sığınma Hakkı ve Mülteciler”**, İltica Hakkı ve Mülteciler Atölyesi, Ankara 2001, s.49.

⁴³ İltica ve Göç Alanında Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı kapsamında, “Türkiye’nin Göç ve İltica Stratejisinin Uygulanabilmesi için Bir

Uluslararası Hukukun bölgesel kaynaklarında mülteci tanımının 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine göre çok daha geniş tutulduğu görülmektedir. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse, Afrika Birliği Örgütü'nün 1969 yılında kabul ettiği Mülteci Sözleşmesi⁴⁴'ne göre mülteci tanımı, *“dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği veya vatandaşı olduğu kendi ülkesinin bir bölümünde ya da bütününde kamu düzenini ciddi biçimde tehdit eden olaylar yüzünden, ülkesi dışında başka bir yere sığınmak için yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalan her insanı kapsar.”* 1984 tarihli Cartagena Bildirgesi'nde, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi kapsamındaki mülteciler yanında *“yaygın şiddet hareketleri, dış saldırı, iç çatışmadan kaynaklanan olaylar, yaygın insan hakları ihlalleri, kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar sonucunda yaşamı, güvenliği ve özgürlüğü tehdit altına giren ve bu nedenle ülkesini terk eden kişiler”* de mülteci sayılmıştır.⁴⁵ 1977 tarihli Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi'nde⁴⁶, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımına “insani” nedenlerle sığınma hakkının tanınması da eklenmiştir.

Eylem Planının Geliştirilmesine Destek” adlı AB Eşleştirme Projesi dahilinde çalışmaları devam eden “Taslak İltica Yasa Tasarısı”nda Türkiye'nin coğrafi çekincesini yeniden değerlendirmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Referans No: TR02-JH-03. “Taslak İltica Yasa Tasarısı”nın özet metni için bkz.

http://www.abgs.gov.tr/UVT/UVTfiles/UPizleme/kurumsal/doc/24_adalet_ve_icisleri.doc

(son ziyaret tarihi: 04.10.2006) “Taslak İltica Yasa Tasarısı”nın tam metni için bkz. “Türkiye'nin Göç ve İltica Stratejisinin Uygulanabilmesi için Bir Eylem Planının Geliştirilmesine Destek” adlı AB Eşleştirme Projesi dahilinde, Göç-İltica Konularındaki Ulusal Eylem Planı'nın Yaygınlaştırılması Amacıyla Ocak-Şubat 2005 Tarihlerinde Düzenlenen Yayınlanmamış Yaygınlaştırma Semineri Materyali. Bundan sonra “Taslak İltica Yasa Tasarısı” olarak anılacaktır.

⁴⁴ Afrika Birliği Örgütü'nün 1969 tarihli mülteci sözleşmesinin İngilizce metni için bkz:

http://www.africaunion.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Refugee_Convention.pdf (son ziyaret tarihi: 16.06.2006)

⁴⁵ Bu tanımdan, ulusal veya başka makamlarca gerçekleştirilen ya da savaş yüzünden çıkan kolektif baskı ve zulümlerden kitle halinde kaçan kişilerin de mülteci sayılması olanağı bulunmaktadır. BOUCHET-SAULNIER: s.250.

⁴⁶ 1977 tarihli Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi'nin İngilizce metni için bkz:

<http://72.14.221.104/search?q=cache:n274z1Hs8O8J:www.refugeelawreader.org/54/Declaration>

Doktrinde, mültecilik sıfatının tanınmasının bir kurucu yenilik doğuran hak olmadığı ileri sürülmüştür. Mültecilik durumunun tanınmasının deklaratif, açıklayıcı bir beyan olduğunu savunan görüş taraftarları uyarınca mültecilik, şartların gerçekleşmesi ile doğmaktadır.⁴⁷ Ancak , uluslararası hukukça kabul edildiği üzere, devletin yabancıların ülkesine girmesi ve ülkesinde ikamet etmesi konularında münhasır olarak yetkili olduğu ilkesi karşısında bu görüşe katılmak mümkün değildir. Bir başka deyişle, mültecilik sıfatının tanınması, ülkesinde sığınma aranan devlete ait bir haktır. Dolayısıyla, bir devletin yabancılara, ülkesinde mülteci statüsü tanıyıp tanımaması değerlendirilirken, o devletin uluslararası yükümlülükleri ve ulusal mevzuatı dikkate alınmalıdır. Bir devletin ancak bir anlaşma ile bu konuda bir yükümlülük altına girmesi halinde, mülteci statüsü tanıma zorunluluğu bulunmaktadır. Böyle bir anlaşma yükümlülüğünün bulunmadığı durumlarda, devletlere mülteci statüsü tanıma konusunda getirilmiş genel bir uluslararası yapılageliş kuralı veya hukuk genel ilkesi bulunmamaktadır.⁴⁸ 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde de ilticanın temel bir hak olduğu konusunda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Sözleşme, taraf devletleri mülteci statüsü tanıma konusunda herhangi bir yükümlülük altına sokmamakta ancak mülteci statüsünün tanınmasından sonra uyulacak kuralları düzenlemektedir.⁴⁹

[on_Territorial_Asylum.pdf+%27Declaration+on+Territorial+Asylum%27,+1977.+...&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=3](#) (son ziyaret tarihi: 16.06.2006)

⁴⁷ ALTUĞ: (Mülteciler), s.23; ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.193; ALTINIŞIK, Çiğdem/YILDIRIM Mehmet Şahin: **Mülteci Haklarının Korunması**, Ankara 2002, s.8.

⁴⁸ PAZARCI, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II.Kitap, B.5, Ankara 1998, s.208 (**Uluslararası Hukuk Dersleri**) ; Karşı görüş için bkz. PEKER, Bülent: **“Sığınma Hakkı ve Mülteciler, Uluslararası ve Bölgesel Eğilimler”**, Sığınma Hakkı ve Mülteciler, İltica Hakkı ve Mülteciler Atölyesi, Ankara 2001, s.12.

⁴⁹ PEKER,Bülent/SANCAR, Mithat: **Mülteciler ve İnsan Hakkı, Yaşamın Kıyısındakilere Hoş geldin Diyebilmek**, Ankara 2001, s.8.

Uluslararası sözleşmelerde tanımı yapılan mülteci deyimini hukuksal bir statüyü belirtmektedir. Buna karşılık İngilizcedeki “*asylum seeker*” Fransızcadaki “*demandeur d’asile*” nin karşılığı olan “sığınmacı” veya “sığınma arayan” deyiminin uluslararası belgelerde tanımlanmadığı görülmektedir.

14 Aralık 1967 tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi (*United Nations Declaration on Territorial Asylum*)⁵⁰ sığınma hakkının barışçıl ve insancıl bir temele oturtulmasını amaçlamakta ancak bir “sığınma” tanımı yapmamaktadır. Bu nedenle öncelikle “sığınmacı” ya da “sığınma arayan” kavramının tanımlanması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından, uzun süre, uluslararası bir anlaşma ile veya kabul eden devletin iç hukuku uyarınca mülteci statüsü tanınmış kişiler ile çeşitli baskılar veya olaylar nedeniyle bir devletin ülkesinden kaçıp başka bir devlet ülkesinde mültecilik statüsü arayan ancak hukukî açıdan henüz mülteci statüsü kazanmamış kişiler arasında ayırım yapılmamıştır. Bütün bu kişilere “mülteci” denilmiştir. Ancak bu hukukî statü farkının giderek önem kazanması sonucunda, 1977 yılından itibaren, “mülteciler” ve “yer değiştiren kişiler”den söz edilmeye başlanmıştır.⁵¹ Ancak bir devletin ülkesi içinde de çeşitli nedenlerle yer değiştirmek zorunda kalan kişiler için de “yer değiştirmiş kişiler” deyiminin kullanılması birtakım kavram ve terim karmaşasına yol açmıştır.

⁵⁰ Bildirinin İngilizce metni için bkz.

http://www.unhcr.bg/bglaw/en/un_decl_territorial_asylum_en.pdf (son ziyaret tarihi: 16.06.2006)

⁵¹ PAZARCI: (Uluslararası Hukuk Dersleri), s.210.

Sığınma hakkı ile sığınmacı olmak, hukuki bir statüden çok fiili bir durumu belirtmektedir ve sığınmacıya sağlanan hak ve olanaklar, mülteciye oranla sınırlı bir düzeydedir.⁵² Sığınmacı olmak, sığınılan ülkenin yasalarından mülteciler gibi sürekli olarak yaralanılmasını öngörmeyen, kısa süreli bir barınma durumudur.⁵³ Nitekim 1990 tarihli AB Dublin Sözleşmesi⁵⁴'nin 1.maddesinde sığınmacı, “sığınmak için başvurmuş ancak başvurusu kesin karara bağlanmamış yabancı” olarak tanımlanmıştır. Bu kategoride hem mülteci statüsü kabul edilebilecek insanlar, hem başvuruları reddedilebilecek insanlar hem de sığınma hakkı istedikleri ülkede belirli süreli oturma izni almış insanlar yer almaktadır.⁵⁵ Dolayısıyla başvuruları kabul edilinceye kadar bütün sığınmacıların “varsayımsal mülteci” kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır.⁵⁶

Ülkesinden ayrılarak yabancı bir ülkeye yerleşmek niyetiyle giden kişiye Göçmen (Muhacir- *immigrant*) denmektedir.⁵⁷ Göçmen olmak için, mültecilerde olduğu gibi vatandaşlığına sahip olduğu veya yaşamakta olduğu devlet ülkesini zulme maruz kalması veya kalma tehlikesi nedeniyle terk etmek zorunluluğunun bulunması şart değildir. Ancak böyle bir nedene bağlı

⁵² AYBAY: (Yabancılar), s.20; BOUCHET-SAULNIER: s.252.

⁵³ ÖZCAN, Mehmet: **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Ankara 2005, s.22; ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.189.

⁵⁴ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. http://www.europaworld.org/DEVPOLAWAR/Eng/Refugees/Refugees_DocC_eng.htm (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

⁵⁵ PAZARCI, mülteci ve sığınmacı terimlerini aynı anlamda ele almakta, başvuruları reddedilebilecek ve sığınma hakkı istedikleri ülkede belirli süreli oturma izni almış kişiler için “sığınma arayan” terimini kullanmaktadır. PAZARCI, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk**, Ankara 2003, s.210-213; PAZARCI: (Uluslararası Hukuk Dersleri), s.211.

⁵⁶ **Dünya Mültecilerinin Durumu**, 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu, BMMYK Yayınları, Ankara 1997, s.184.

⁵⁷ Ancak tanımda yer alan “yerleşme niyeti” önemli olsa da göçmenlerin vatandaşı olduğu ülkeye geri dönmesi veya başlangıçta yerleşme niyeti olmadan yabancı bir ülkeye gidip sonradan yerleşmesi de mümkündür. ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.113.

olarak yaşadığı ülkeyi terk eden ve sınır ötesi ahali hareketleri sonucunda başka bir ülkede yaşamaya başlayan insanlara göçmen statüsü tanınması da mümkündür.⁵⁸

Göçmenlerin, belli bir süre sonunda Türk vatandaşı olmaları nedeniyle ilk bakışta Yabancılar Hukuku kapsamına olmadığı düşünülse de bu kişiler hakkında 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu⁵⁹ ve İskân Kanunu⁶⁰ hükümleri ile özel düzenlemeler getirildiği ve Türk vatandaşı olmaya oldukça yaklaşmış kişiler olduğu göz önüne alındığında ayrıcalıklı yabancı statüsünde incelenmeleri gerekmektedir.⁶¹ Türk Hukukundaki göçmen kavramı, yerleşmek amacıyla ülkemize gelen kişilerin Türk soyundan olmasını ve Türk kültürüne bağlılığını gerekli kılması nedeniyle, uluslararası hukukta ve doktrinde kabul edilen göçmen kavramından daha dar kapsamlıdır.⁶²

II- “ÇİNGENE” KAVRAMI⁶³

A- ÇEŞİTLİ ÇİNGENE TANIMLARI VE ÇİNGENELERİN KÖKENLERİ ÜZERİNE

Türkçe’de, Çingene ya da Roman olarak bilinen bu topluluğa, Rumca’da “*Gyphos*”, İtalyanca’da “*Zingari*”, İspanyolca’da “*Gitano*”, İngilizce’de “*Gypsy*”, Romence’de “*Tigani*”, Fransızca’da “*Tzigane*”,

⁵⁸ TARHANLI, Turgut: “Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları Konusunda Hukuki Bir Değerlendirme”, Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları, İstanbul 2000, s.2.

⁵⁹ Kabul Tarihi: 11.02.1964- R.G: 22.02.1964-11638

⁶⁰ Kabul Tarihi: 14.06.1934- RG : 21.06.1934-2733

⁶¹ AYBAY: (Yabancılar), s.100.

⁶² GERAY, Cevat: **Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)**, Ankara 1962, s.1-2.

⁶³ Bu bölümde yer alan açıklamalar, özel olarak yabancı çingenelere ilişkin değildir. Çingeneler üzerine yoğunlukla Avrupa’da yapılmış olan incelemeleri içermektedir.

Almanca'da “Zinguner”, denilmektedir.⁶⁴ Çingener kendilerini “Rom” yani “insan” olarak adlandırmaktadır.⁶⁵

Çingener, Avrupa'daki diğer azınlıklardan farklı olarak, tarihsel bir ülkeye sahip değildirler ve Orta Asya ve Avrupa'nın neredeyse bütün ülkelerinde yaşamışlardır.⁶⁶ Çingenerin kökenleri konusundaki tartışmalar halen devam etmekte birlikte;19 Yüzyılın başlarında halkbilimciler, tarihçiler ve dilbilimciler bu konuya eğilmişlerdir ve sonuç olarak temel iki tez ortaya çıkmıştır.

Hint dili ile Çingenerin konuştukları dil (*Romani*) arasındaki benzerliklerin keşfedilmesiyle, çingenerin kökenlerine ilişkin muamma da yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır ve günümüzde büyük ölçüde kabul gören birinci teze göre çingenerin kökeni Hindistan'a dayanmaktadır.⁶⁷

⁶⁴ Yüzyıllar süren nefret nedeniyle, “Çingene” kelimesi küçük düşürücü, aşağılayıcı ve naoh karşılanmakta ve pek çok Avrupa çingenesi tarafından “Roma” veya “Romani” kelimesi tercih edilmektedir. Ancak bu çalışmada, mevzuatta “çingene” teriminin kullanılması nedeniyle, aşağılama yada küçük düşürme amacı güdülmeden “çingene” sözcüğü kullanılmıştır. RABINSON, Bill: “The Religion And Culture Of The Roma”, <http://www.religioustolerance.org/roma.htm> s.1. (son ziyaret tarihi 15.05.2005); RUSSELL, Zana: “We Are Roma and Not Gypsies”, <http://www.peak.sfu.ca/the-peak/98-2/issue6/feature.html> s.2. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006); ALPMAN, Nazım: **Trakya Çingeneri, Sınırdaki Yaşayanlar**, İstanbul 2004, s.1; BERGER, Herman: **Çingene Mitolojisi**, Ankara 2000, s.9.

⁶⁵ YOORS, Jan: **Çingener, Opre Roma**, İstanbul 2005, s.14; MCMURTRY, Leslie: “An Introduction To Gypsies”, <http://www.geocities.com/nomdeguerrel/hedgehog.html> (son ziyaret tarihi 21.04.2006) s.3; FONSECA: s.115.

⁶⁶ RINGOLD, Dena/ORENSTEIN, Mitchell/WILKENS, Erica: **Roma in An Expanding Europe, Breaking The Poverty Cycle**, A World Bank Study, Washington 2003, s.12.

⁶⁷ CLARK, Colin: “Counting Backwards: The Roma ‘Numbers Game’ in Central and Eastern Europe”, <http://www.radstats.org.uk/no069/article4.htm> s.1 (son ziyaret tarihi: 15.05.2006); BERGER: s.9; ROUGHERI, Christina: “Theory and Practice Roma In The Southern Balkans”, MA Thesis For The Central European University Southeast European Studies MA Programme, www.greekhelsinki.gr/pdf/roma-souteast-europe.pdf (son ziyaret tarihi 15.05.2006) s.10.

Çingene kültürünün tartışma götürmez Hintli kökenlerini kanıtlamayı başaran 1844-1845'de Halle'de yayımlanan "*Die Zigeuner in Europa und Asien*" isimli eseri ile Halle profesörü August Friedrich POTT olmuştur.⁶⁸

Gerçek anlamda ve kapsamlı olarak ilk Çingene dilbilgisi Çek bilim adamı Anton Laroslav PUCHMAYER tarafından 1821'de Prag'da yayımlanmıştır.⁶⁹

Söz konusu çalışmalar sonucunda, ilk çingene göçünün 4. yüzyılda, İslam'ın Hindistan'a varışıyla başladığı konusunda fikir birliğine varılmıştır. Yine Hindistan'dan Avrupa'ya doğru devam eden ikinci çingene göçü ise 13. yüzyılda meydana gelen Moğol istilâsının sonucudur.⁷⁰

Günümüzde gerçekliğini büyük ölçüde yitirmiş olan ikinci teze göre, "Gypsy" sözcüğünün kökeninden⁷¹ dolayı çingenelerin başlangıçta Mısır'dan geldikleri düşünülmüştür.⁷²

10. yüzyılda İran'dan hareket eden çingenelerin, güney kolu, Güneydoğu Anadolu, Irak ve Suriye'yi geçip Mısır'a varmış ve Kuzey Afrika'yı boydan boya aşırp İspanya'ya ulaşmıştır.⁷³

⁶⁸ HALWACHS, Dieter: "**Didactically Edited Information on Roma**", <http://romani.kfunigraz.ac.at/rombase/cd/data/lang/gen/data/origin.en.pdf> s.1 (son ziyaret tarihi: 30.06.2006)

⁶⁹ ASSSEO, Henritte: **Çingeneler, Bir Avrupa Yazgısı**, Ankara 2004, s.65.

⁷⁰ CORTES, Agustín Vega: "**Romani People**", <http://www.unionromani.org/pueblo-in.html> s.1 (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) ; HANCOCK, Ian: "**ROMA**", <http://www.tsha.utexas.edu/handbook/online/articles/RR/pxrfh.html> s.1. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) ; RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS.: s.12.

⁷¹ BOUDREAU, Christy: "**Gypsies**", <http://user.intop.net/~jhollis/gypsies2.html> s.1. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) Bugün Kuzey Afrika çingenelerinin kökenleri hakkında çok az veri bulunmaktadır. Mısır Çingenelerinin Suriye'den göçtükleri düşünülmektedir. THOMAS, Choll: "**Dom of North Africa An Overview**", <http://www.domresearchcentre.com/resources/links/na.html> s.1 (son ziyaret tarihi: 15.05.2005)

⁷² KENRICK, Donald: **Çingeneler, Ganjdan Thames'e**, İstanbul 2006, s.18.

⁷³ ALPMAN: s.1; VOSS, Karen Claire: "**Gypsies in Istanbul, Turkey 'Istanbul?' 'Yes,Istanbul'**" <http://www.domresearchcentre.com/news/Turkey/voss.html> s.1 (son ziyaret tarihi 15.05.2006) MCMURTRY, Leslie: "**An Introduction To Gypsies**",

İran'dan hareket eden çingenelerin⁷⁴ kuzey kolu ise Ermenistan'dan geçerek⁷⁵, Bizans topraklarına varmış ve Balkanlara ulaşmıştır. 15.yüzyılda Balkanlar'dan Doğu Avrupa'ya yerleşen çingeneler, bugün Avrupa'da yaşayan çingene nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır.⁷⁶

Kuzey ve Güney Amerika'nın birçok ülkesi de çingene göçünden etkilenmiştir. Portekiz devleti tarafından sınır dışı edilen çingenelerin büyük bir çoğunluğu Brezilya'ya yerleşmiştir. 17. yüzyılda İspanya'dan kovulan ve daha sonra İngiltere ve Fransa'da istenmeyen çingeneler, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya yerleşmiştir.⁷⁷

B- TARİHSEL VE SOSYOLOJİK AÇIDAN ÇİNGENELER

Çingenelerin Avrupa'ya varış tarihi konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. HANCOCK'a göre, çingenelerin güney doğu Avrupa'ya varışları, 13. yüzyılın son çeyreğine rastlamaktadır.⁷⁸ ASSEO'ya göre bu tarih 15. yüzyılın sonlarıdır⁷⁹.

1600'lü yıllarda bir kentin çevresinde siyasî ve hukukî açıdan bağımsız olan kırılık bölgelerin köylerinde, Bohemyalıların geçişlerinden sıkıntılar duyulmakla birlikte savaşmaktan çok iki tarafın da yararına olacak şekilde

<http://www.geocities.com/nomdeguerre1/hedhehog.htm> (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) s.2; FONSECA: s.98; ARAYICI: s.30.

⁷⁴ Firdevsi'nin, Şahname adlı eserinde, Şah'ın çingene çalgıcıları ve dansçıları getirtip dinlediği anlatılmaktadır. KENRICK: s.29; MARUSHIAKOVA, Elena/POPOV, Vesselin: **Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler**, İstanbul 2006, s.13.

⁷⁵ KENRICK: s.45.

⁷⁶ VOSS: s.1. HANCOCK: Roma, s.1. FONSECA: s.99.

⁷⁷ ARAYICI: s.31.

⁷⁸ HANCOCK, Ian: **"Roma Slavery"**, <http://www.geocities.com/~Patrin/slavery.htm>, s.1. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

⁷⁹ İngiltere Ulusal Çingene Hakları Derneği başkanı Eli Frankham'a göre Çingenelerin Avrupa'ya varışları 14.Yüzyıla rastlamaktadır. FRANHKHAM, Eli: **"The Persecution Of Travellers"**, <http://www.geocities.com/~patrin/travellers.htm> (son ziyaret tarihi 15.05.2006), s.1; Çingenelerin, Avrupa'dan Kanada'ya ve Birleşik Devletlere varışları ise 19 Yüzyıl ve 20. Yüzyılın başlarına rastlamaktadır. ROBINSON: s.1; ARAYICI: s.31.

“geçiş sözleşmesi” imzalanması uygulaması vardı. Kimi zaman noter önünde imzalanan “kısa süreli kalış belgesi” ile Bohemyalıların kısa süreli konaklamaları sağlanıyor, kısa süreli barınma izninden sonra bu kişilerin topraklardan ayrılmaları için para yardımı yapılıyordu.⁸⁰

17. yüzyılda, tüm Avrupa’da özellikle Almanca konuşulan ülkelerde çingenelere (*Zigeuner*) Yahudilere, dilencilere ve göçebelere karşı bir tavır alınmaya başlanmıştı.⁸¹

18. yüzyılda Orta ve Doğu Avrupa’da ulus düşüncesinin doğması ile Avusturya, Almanya ve Rusya’da idarî planda genel olarak halkların güvenliğini, özel olarak çingenelerin rahatını sağlamak gerekçeleriyle sert bir “yerleşikleştirme” politikası uygulanmaktaydı. Prusya’da II.Frederic zamanında 1768’de ve oğlu II.Joseph zamanında 1782’de, çingeneler toplumsal özgürleştirme ve kültürel yayılımın sağlanması bahaneleriyle toprağa yerleştirilmeye zorlanmıştı. Bu dönemde Macaristan ve Transilvanya’da çingeneye “*çingene*” denmesi yasaklanmıştı ve bir tür idarî ve hukukî bölge olan *Comitat*’lardan geçişleri yasaktı. II Katerina zamanında çingeneler Bearabya ve Kırım topraklarına sürülmüşlerdi.

Uygulanan sürgün politikası ve geçiş yasakları dikkate alındığında çingenelerin izledikleri yolun aslen göçebe kabile düzenine göre değil, idarî zorlamalar doğrultusunda belirlendiği görülmektedir.⁸²

16. yüzyılda İsveç’te çingeneler göçmen olarak bilinmekteydi. İsveç tarihinde 1637’de İsveç içinde bulunan çingeneler hukuk dışı ilân edilmiştir.

⁸⁰ ASSEO: s.26.

⁸¹ ASSEO: s.37.

⁸² ASSEO: s.47-48.

1642'de hukuk kurallarında değişiklik yapılarak, krallık sınırları içinde bulunan çingenelerin sınır dışı edilmesi kabul edilmiştir.⁸³

1425 yılında İspanya'da 2. Aragon döneminde Mısır'dan gelen çingenelere geçiş izni verilmiştir.⁸⁴ 4 Mart 1499'da İspanya'da çingeneler göçebe olarak nitelendirildiler ve kendilerine Krallığı terk etmeleri için 60 gün süre verildi. 1499'dan sonra İspanyol Kraliyet metinleri olan Pragmatiklerde çingeneler toprağa yerleştirilmeye zorlanıyor aksi halde sınır dışı edilecekleri hususu düzenleniyordu.⁸⁵ Ancak zorunlu yerleştirme politikası ağır basan İspanya'da çingeneler dışarı çıkmaları yasak olan bölgelere yerleştiriliyor ve bölgeden çıkanlar 6 yıldan 8 yıla kadar kürek cezasına çarptırılıyordu. İspanya'da 1749'da çıkan bütün çingenelerin tutuklanması kararı, 1763'de çıkan genel af emri ile Amerika'ya sürgün edilmeleri ile son bulmuştur. Amerikan kolonilerine çingeneleri toplu olarak taşımaya girişen ilk devlet ise Portekiz olmuştur.⁸⁶

19. yüzyılda İngiliz Polisi *Gypsy Journals*'da çingenelerin işleyebileceği suçları listelemiştir ve *Table of Gypsy Crimes (Çingene Suçları Masası)* kurulmuştur. Çingenelerin sınır dışı edilmelerinin artışa geçtiği bu yıllarda, 1888'de çingenelerin hak ve özgürlüklerini savunan bir sivil toplum örgütü olan *Gypsy Lore Society* kuruldu ve ilk kez bir Bohemyalı 1909'da sınır dışı işlemine karşı çıktı ve kralın adaletini istedi.⁸⁷

⁸³ Bugün İsveç'te 1500 kadar çingene yaşamaktadır. LAHELMA, Antti/ OLOFSSON, Johan: "Gypsies in Sweden", http://www.web.quipo.it/minola/romani/gypsies_in_sweden_9.htm , s.1, (Son Ziyaret tarihi: 15.05.2006)

⁸⁴ CORTES: s.7; RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS: s.113.

⁸⁵ ASSEO: s.51; RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS: s.113.

⁸⁶ ASSEO: s.52.

⁸⁷ ASSEO: s.61.

Bu yıllarda Almanya'dan kafileler halinde Fransa'ya gelen çingenerin Türkiye'den ya da Avusturya'dan almış oldukları "ortak pasaportlar" geçerli kabul edilmiyor, haftalar boyunca sınırda tutuldukları oluyordu.⁸⁸ Fransa'da 20 Mart 1895'de "Tüm Göçebelerin ve Bohemyalıların" sayım dökümleri tutulmuştu ve 1900'lerin başlarında polis genelgesi ile "Göçebeler ve Bohemyalılara" ilişkin olarak vali ve yargıçlardan bu tehlikeli yabancılar hakkında polis yasalarının uygulanması isteniyordu. Bu dönemde Fransız İçişleri Bakanı Georges CLEMENCEAU göçebeleri yakalamak için "Kaplan Tugay"ını kurmuştur.⁸⁹

Fransa'da, 12-13 Mart 1895 tarihli Bakanlık Genelgesiyle, göçebelerin ve çingenerin genel sayımının yapılması kararlaştırılmış ve 1898 tarihli raporda, genel olarak 400 bin gezgin, 5 bin yerleşik çingene saptanmıştır. Göçebelerin parlamenterler tarafından sayıca fazla bulunması sonucunda, Meclis komisyonu, göçebe halkların gözetim altında tutulması için özel bir kimlik kartı hazırlanmasına karar verdi. Göçebe halklar için özel kimlik kartı düzenlemesi, 16 Temmuz 1912 tarihli yasa maddesinde yeniden düzenleme alanı buldu ve bu ayrımcı uygulama yaklaşık 60 yıl yürürlükte kaldı.⁹⁰

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da başlayan çingene avının kökenleri, 1899'da Münih'te imparatorluk emniyetinden Alfred DILLMAN tarafından kurulan ve sonradan "Çingene Tehlikesiyle Mücadele" adını alan ofise dayanmaktadır.⁹¹

⁸⁸ ASSEO: s. 83.

⁸⁹ ASSEO: s.86.

⁹⁰ ASSEO: s.88.

⁹¹ ASSEO: s.92.

Ancak güvenlik tedbirlerinin dönüm noktası, HIMMER'in ailelerin dağıtılması ve yeni konutlara yerleştirilmesi; yani kamplara gönderilmesi hakkında Aralık 1938 ve Ekim 1939 tarihli emirleri olmuştur. Bu emirlerin sonucunda çingeneler toplama kamplarına gönderilmiştir.⁹² 1 Ağustos 1944 yılında aile kamplarından hayatta kalanlar gaz odalarına gönderilmiştir.⁹³ Yahudi soykırımı bütün dünyada nefretle anılmış olmasına rağmen, benzer şekilde yaşanan çingene soykırımı, dünya kamuoyunun aynı derecede ilgisini çekmemiştir.⁹⁴

Benzeri gelişmeler, o yıllardaki Çekoslovakya Cumhuriyeti'nde de yaşanmıştır. Çekoslovakya Hükûmetinin 1927 yılında, "Göçebe Çingeneler Kanunu"nu kabul etmesinin ardından, 1939 Martında, Hükûmetin, "Çingene aileler ve diğer göçebe kişiler" in yerel kamplara yerleştirilmesi emri üzerine, bir çok çingene bu kamplarda ölmüş veya Ölüm Kamplarına gönderilmiştir.⁹⁵

Bu yıllarda Romanya ve Hırvatistan'da da durum farklı değildi. Romanya'da 1941 -1942 yılları arasında toplama kamplarında ölen çingene sayısı yaklaşık 36.000'dir.⁹⁶ Fransa'da 6 Nisan 1940 tarihli Genelge ile

⁹² MCMURTRY: s.4.

⁹³ DOUGHTY, Louise: "**The Roma- A Nation Without A Country?**" <http://www.herts.ac.uk/UHPress/Gypsies.htm> s.1, (son ziyaret tarihi: 15.05.2006); MARGALIT, Gilad.: "**Antigypsyism in the Political Culture of the Federal Republic of Germany: Paralel with Antisemitism?**", Analysis of Current Trends in Antisemitism 9, The Vidal Sassoon International Centre for the Study of Antisemitism, Hebrew University of Jerusalem, 1996, <http://sicsa.huji.ac.il/9gilad.htm> s.3. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006) ; CORTES: s.3; LASKA, Vera: "**On Gypsies**", <http://www.remember.org/witness/wit.vic.gyp.html> s.1. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006) RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS: s.14.

⁹⁴ DUMMET, Michael: "**The Most Oppressed Minority**", <http://www.unesco.org/opi2/human-rights/Pages/English/DummetE.html> s.1.(Son Ziyaret Tarihi: 16.05.2005).

⁹⁵ GAL, Fedor: "**You Try It For a Few Days: The Roma and The Gadge in The Czech Republic**", <http://www.geocities.com/~patrin/few-days.htm> s.2 (son ziyaret tarihi 15.05.2006); POLANSKY, Paul: "**The Gypsy Genocide**", <http://www.geocities.com/~patrin/bigissue.htm> s.1. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006).

⁹⁶ RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS: s.69.

çingene aileler, önce toplu halde tutuklandılar daha sonra kamplara gönderildiler.⁹⁷

Çingenelele karşı, Birinci Dünya Savaşı sırasında başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sırasında doruk noktasına ulaşan bu politik hareket, genel olarak ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, özel olarak “çingene karşıtlığı” (*Antigypsism*) olarak adlandırılmaktadır.⁹⁸ Bu terim, ırkçı bir çingene karşıtlığını içermekle birlikte, Avrupa'nın merkezinde, çingenelele karşı 15. yüzyıl sonlarından itibaren başlayan kültürel ve sosyal ayrımcılığı da kapsamaktadır.⁹⁹

Doğu Avrupa'da, komünist rejim politikalarında, çingenelelerin asalak bir yaşam sürdürdükleri ileri sürülerek, zorla yerleşikleştirme, etnik bütünleştirme ve bölgelere ayırma politikaları devam etti.¹⁰⁰ Örneğin 1950'lerde eski Çekoslovakya'da karavanlarıyla seyahat eden ve göçebe yaşayan çingeneleler, belirli bölgelerde kendileri için ayrılmış apartmanlarda yaşamaya zorlanmıştır.¹⁰¹

1973 ekonomik krizi ve 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılmasıyla birlikte sona eren soğuk savaş dönemleri boyunca devam eden çingene

⁹⁷ ASSEO: s.102.

⁹⁸ Çingene Karşıtlığı (*Antigypsism*) terim anlamı ve içeriği için bkz. HANCOCK, Ian: “**Anti-Gypsism**”, <http://www.geocities.com/~Patrin/antigypsism.htm> s.4-8. (son Ziyaret tarihi: 15.05.2006).

⁹⁹ MARGALIT: s.1.

¹⁰⁰ ASSEO: s.105. HANCOCK, Ian: “**Ceausescu's Master Race and His Gypsy “Robot Work Force”**”, <http://www.geocities.com/~Patrin/robotwork.htm> s.3, (son ziyaret tarihi 16.05.2006) ; ATAÖV, Türkkaya.: **Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık**, Ankara 1996, s.17; SAILER, Steve: “**A Gypsy Is Haunting Europe**”, http://www.vdare.com/sailer/euro_gypsies.html s.1, (son ziyaret tarihi 15.05.2006); FONSECA: s.270.

¹⁰¹ POLANSKY: s.1.

karşıtlığı¹⁰² (*antigypsism*), eski Yugoslavya'da yaşanan savaş sırasında, İkinci Dünya savaşından sonra ikinci büyük yükselişi göstermiştir. Bu dönemde Hırvat, Sırp ve Boşnak nüfusun maruz kaldıkları acılar bilinmekle birlikte, çingene nüfusun bu dönemde yaşadıkları bir nevi “soykırım” girişimi arka plânda kalmaktadır.¹⁰³

1991 yılından itibaren, Almanya'ya doğru gelişen nüfus hareketlerinin sonucunda, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde çingene sorunu yeniden gündeme geldi ve yeni bir çingene karşıtlığı dalgası başladı.¹⁰⁴ Örneğin 1990 martından itibaren Doğu Almanya'ya yaklaşık 15.000 çingene, sığınmacı olarak giriş yapmıştır.¹⁰⁵ Çekoslovakya'nın Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye bölünmesinin ardından, ikamet tezkeresi olmayan çingenerler ikamet tezkeresi başvurusunda bulunmalarına izin verilmeksizin, sınır dışı edilmiştir veya Slovakya'ya iade edilmiştir. Slovakya'da halen, bu kişilerin, belirli şehir ve köylerde ikamet etmelerine izin verilmekte ve ikamet mahallerinden ancak belirli özel günlerde çıkış yapmalarına müsaade edilmektedir.¹⁰⁶ Halen yürürlükte olan, 1993 tarihli Çek Vatandaşlık Yasası'na göre çingenerlerin vatandaşlık başvuruları kabul edilmemektedir.¹⁰⁷

¹⁰² BURKE, Justin: “**Anti-Gypsy Fervor Sweeps East Europe**”, <http://www.geocities.com/~Patrin/antigypsy.htm> s.2. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

¹⁰³ CORTES: s.4; ISRAEL, Jared: “**The Roma and Racism in The Balkans**”, <http://www.emperors-clothes.com/analysis/burial.html> s.3-4,(son ziyaret tarihi: 16.05.2006); ACTON, Thomas: “**A Romani Resettlement: Bosnia Refugee Rom in England**”, <http://www.geocities.com/~patrin/bosnia.htm> s.3, (Son ziyaret tarihi: 15.05.2006).

¹⁰⁴ CLARK: s.3.

¹⁰⁵ MARGALIT: s.6.

¹⁰⁶ RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS: s.47.

¹⁰⁷ CLEWETT, Richard: “**Transnational Organizations, Human Rights Regimes and The Roma, The Cases of Hungary ve Czech Republic**”, http://www.english.eku.edu/CLEWETT/Duke_paper.html s.4. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

Özellikle Romanya'dan başlayan bu çingene akını genişleyen Avrupa'da, zaten mevcut çingene karşıtlığını yeniden gündeme getirmiştir. Bugün, Avrupa'da aşırı milliyetçiler tarafından açıkça, çingenelerin kültürel reddi ve kökünün kazınması istenmektedir.¹⁰⁸

Bugün Avrupa'da yaşayan çingenelerin pek çoğu vatansız, mülteci veya politik sığınmacıdır ve Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da meydana gelen rejim değişiklikleri nedeniyle ülkelerine iade edilmektedir.¹⁰⁹ Orta ve Doğu Avrupa'da yaşayan pek çok çingene, ülkelerinde yükselen ırkçılık dalgası nedeniyle AB üyesi Devletlere sığınmacı olarak başvurmakta veya mülteci statüsü istemektedir. Ancak pek çok başvuru, AB üyesi Devletlerin, çingenelerin ülkeye girişine izin vermemesiyle sonuçlanmaktadır.¹¹⁰

Bugün Avrupa'da yaklaşık 12 milyon çingene yaşamaktadır.¹¹¹ Avrupa'da yaşayan çingene nüfusun büyük çoğunluğu (yaklaşık 8 milyon) Doğu Avrupa'da yaşamaktadır. Avrupa Birliği'ne üye devletlerde yaşayan çingene sayısı yaklaşık 2 milyondur.¹¹²

Resmi kayıtlara göre Yunanistan'da 120.000¹¹³ İspanya'da 600.000¹¹⁴ Çek Cumhuriyeti'nde 350.000, Slovakya'da 900.000, Macaristan'da 2.5.

¹⁰⁸ ATAÖV: s.18.

¹⁰⁹ CORTES: s.3; **OSCE Supplementary Human Dimension Meeting on Roma and Sinti. Report**, Vienna 2003, s.10. Çingenelerin de bir vatandaşlığa sahip olması ve hatta göçebe kültürlerinden dolayı, çingenelere birden fazla vatandaşlık hakkı verilmesi gerektiği yönünde görüş için bkz:DUMMET:s.2.

¹¹⁰ CORTES: s.3.

¹¹¹ SAILER:s.2; TANNER, Arno: **“The Roma of Eastern Europe: Still Searching for Inclusion”**, www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=308 s.1. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

¹¹² CORTES.: s.5; CLARK.: s.3.

¹¹³ KYRIAKIDOU, Dina.: **“Life’s no Soap Opera for Greek Gypsies”**, <http://www.domresearchcentre.com/news/greece/index.html> s.1, (son ziyaret tarihi: 16.05.2006).

¹¹⁴ CORTES: s.7.

milyon, Rusya'da 1 milyon, Bulgaristan'da 1.5 milyon¹¹⁵ çingene yaşamaktadır. En yoğun çingene nüfusa sahip Avrupa ülkesi 3 milyon çingene nüfusu ile Romanya'dır.¹¹⁶

Çingene toplulukları, tembel, işten kaçınan kişiler olarak bilinmekte ve suç teşkil eden fiillere karışmakla suçlanmaktadır.¹¹⁷ Yaşanan soykırım deneyiminden sonra sosyal ve ekonomik imajlarını koruyan Yahudilerin aksine çingeneler, sosyal asalaklar olarak tanımlanmaya devam etmektedir.¹¹⁸ Halen Avrupa'nın neredeyse bütün ülkelerinde serseriler, suç işleyen kişiler olarak görülmekte ve çingenelere ikinci sınıf insanlar gözüyle bakılmaktadır.¹¹⁹ Bu gibi ve benzeri nedenlerle, çingeneler, çingene olmayanların dünyasından, kendi deyimleriyle *gadje'den* ayrılmaktadır.¹²⁰

Çingeneler, küçük tacirler ve sanatkarlar olarak yaşamlarını sürdürmektedir.¹²¹ Göç yolları boyunca, "*vardo*" adını verdikleri yük arabalarıyla seyahat etmişlerdir.¹²²

Dünyanın neredeyse her yerinde bütün çingeneler aynı dili (*Romani dilini*) konuşmaktadır.¹²³

¹¹⁵ POLANSKY: s.3.

¹¹⁶ Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve aday ülkelere göre çingene nüfusun toplam nüfusa oranı için bkz. CORTES: s.5; RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS: s.68; TANNER: s.3-4; ARAYICI: s.35.

¹¹⁷ MARGALIT: s.3 ; MCMURTRY: s.1.

¹¹⁸ MARGALIT:s.2; O'NIONS, Helen: "**The Marginalisation of Gypsies**", <http://webjcli.ncl.ac.uk/articles3/onions3.htm> s.3; (son ziyaret tarihi 16.05.2006); SAILER: s.4.

¹¹⁹ BURKE: s.2; CLARK: s.5; MARSH,Adrian: "**The Origins of The Gypsy People: Identity and Influence in Romani History**", <http://www.domresarchcentre.com/journal/19/index.html> s.1, (son ziyaret tarihi 15.05.2006); ARAYICI: s.16.

¹²⁰ HANCOCK.: Roma, s.2; RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS.: s.17; YOORS: s.14.

¹²¹ BURKE: s. 1; CECH, Petra.: "**Sepecides-Romani**", <http://www.romani.uni-graz.at/romani/ling/sep.en.shtml> s.1, (son ziyaret tarihi: 15.05.2006).

¹²² KENRICK: s.33.

¹²³ Avrupa'da yaşayan ve Romani konuşan çingenelerin ülkelere göre dağılımı için bkz. ARAYICI:s.50.

Her toplum gibi çingenerin de bir dini vardır. “DEL” adı verilen erkek bir tanrıya inanırlar ve tek tanrılı olan bu dinin adı “Romania”dır. Ancak yüzyıllar süren yerleşikleştirme ve asimilasyon politikaları sonucunda, çingenerin buldukları ülkelere göre dinlerinin de değiştiği görülmektedir. Avrupa’da yaşayan çingener, Katolik, Protestan ve Ortodoks olabildikleri gibi, Müslüman çingenerlere de rastlanmaktadır.¹²⁴

Özellikle işsizlik, sağlık, eğitim ve kötü yerleşim nedeniyle çingener, Avrupa’da yaşayan diğer etnik gruplar içinde en kötü durumda olanlardır.¹²⁵ Çingenerin büyük bir kesimi ne kendi dillerinde ne de yaşadıkları ülkelerin ulusal dillerinde okur yazardır.¹²⁶

Bugün Avrupa’da yaşayan çingene topluluklar kültürel varlıklarının değerini korumayı ve aşağılayıcı imajlarını düzeltmeyi arzulamaktadır. Bu amaçla kurulan Avrupa Roma Hakları Merkezi (*European Roma Rights Centre-ERRC*), Roma Katılım Programı (*Roma Participation Project*), Çek Helsinki Komitesi (*Czech Helsinki Committee*), gibi sivil toplum kuruluşları ile Avrupalı yetkililerden sığınma ve mülteci politikalarını yeniden gözden geçirmelerini istemektedirler.¹²⁷

C- TÜRKİYE’DEKİ ÇİNGENELER

1- Tarihsel Olarak Türkiye Çingeneri:

Çingenerle ilgili ilk ayrıntılı çalışma, 1475 tarihinde, Osmanlı’nın Balkan bölgesi için hazırlanmış olan vergi düzenlemelerinde görülmektedir.

¹²⁴ BOUDREAUX.: s.2; ROBINSON: s.2 . Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde yaşayan çingenerin dinleri göre oranı için bkz. ARAYICI: s.55.

¹²⁵ Avrupa’da yaşayan çingenerin işsizlik oranları, sağlık koşulları, eğitim durumları ve yerleşim koşulları için ayrıntılı olarak bkz. RINGOLD/ORENSTEIN/WILKENS: s.26-41.

¹²⁶ ARAYICI: s.36.

¹²⁷ CORTES: s.6; CLEWETT: s.6.

Bu kayıtlarda ayrıntılı olarak, hem göçebe hem de yerleşik çingenelerin, inanışları, çingene nüfusunun yoğun olduğu bölgeler, çingenelerin meslekleri ve yasal statüleri yer almaktadır.¹²⁸

Kanuni Sultan Süleyman zamanında, 1530 tarihli *Kanunname-i Kıbtıyanı Vilayet-i Rumeli* kanunu ile Rumeli'nde yaşayan çingenelerin ödeyecekleri vergi tutarları düzenlenmişti. Bu kanunda ayrıca, ikametine izin verilen bölgeden izinsiz olarak çıkan çingenelerin cezalandırılarak bölgesine geri gönderileceğine ilişkin hükümler de yer almaktaydı.¹²⁹

Evliya Çelebi'nin el yazmalarında, 17. yüzyılda Osmanlıda, çingenelerin el işçiliği ve zanaatçılıkla geçimlerini sağladıklarına ilişkin notlar bulunmaktadır.¹³⁰

15 ve 16. yüzyıllarda Osmanlı'da çingenelerin dini inanışlarını değiştirmesi eğilimi sonucunda, 19. yüzyıla gelindiğinde, Müslüman çingeneler çoğunluk hale gelmiştir.¹³¹

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çingenelerin Balkan kasaba ve köylerinde iskân edilmeleri söz konusudur. Yerleşik hayata geçen çingenelerin, çingene mahallelerinde oturmalarına izin verilmiştir. Ancak bu uygulama özel olarak çingenelere yönelik olmayıp, tüm azınlık cemaatlerinin iskânında gözetilen bir ilkedir.¹³²

¹²⁸ OPRİSAN, Ana: “**Overview on the Roma in Turkey**”, <http://www.domresearchcentre.com/journal/177overview7.htm> s.3,(son ziyaret tarihi: 16.05.2006).

¹²⁹ OPRİSAN:Overview on the Roma in Turkey,s.2; SÖYLEMEZ, Haşim/ÖZDEN, Tuğba: “**Abe Bi Kimlik Veresin**”, Aksiyon Haftalık Haber Dergisi, S.546, www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=12633 s.3,(son ziyaret tarihi: 15.05.2006).

¹³⁰ MISCHEK, Udo: “**The Professional Skills of Gypsies in İstanbul**”, <http://domresearchcentre.com/journal/17/skills.7.html> s.1. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

¹³¹ OPRİSAN: Overview on the Roma in Turkey, s. 2.

¹³² MARUSHIAKOVA/POPOV: s.45.

Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemini yitirdiği 18 ve 19. yüzyıllarda, çingenelele ilişkin kayıtlar oldukça yetersizdir. Osmanlı Döneminde çingenelele ilişkin son kapsamlı verilere göre, Anadolu ve Rumeli'de vergi ödeyen 45.000 çingene kaydedilmiştir.¹³³

Osmanlı İmparatorluğu'nun reform sürecinden, çingeneler de etkilenmiştir. I. Abdülmecit döneminde 1845 yılında, Rumeli ve Anadolu topraklarında yaşayan çingenelerin, yerel yetkililer uygun gördüğü sürece istedikleri yere yerleşmelerine izin verilmesi buyrulmuştur.¹³⁴ Ancak reform girişimlerinin etkisi büyük olmamış, gerileme döneminde orduya hizmet veren çingenelerin ayrıcalıkları da yavaş yavaş ortadan kalkmıştır.

Çingenelerin, Avrupa kıtasında yaşamış oldukları baskı ve zulüm ile karşılaştırıldığında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok daha ılımlı bir politik ve idarî tavırla karşılaştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

2- Günümüzde Türkiye'deki Çingeneler

Türkiye'de yaşayan çingeneler alanında, ne Türk vatandaşı olanlar ne de yabancı çingenelele ilişkin bugüne kadar yapılmış bilimsel bir çalışma yoktur. Ancak çalışma konusu mevzuat açısından, elde olan verilerle de olsa, Türkiye'de yaşayan çingeneler konusunda açıklama yapmakla başlamak yerinde olacaktır.

¹³³ MARUSHIAKOVA/POPOV: s.65.

¹³⁴ MARUSHIAKOVA/POPOV: s.67.

Türkiye’de çingeneler, “*Kipt’i*”, Doğu Anadolu’da “*Pos*”, Hakkari, Mardin Siirt ve Van’ın güneyinde “*Mirti, Koçer veya Arabacı*”, Erzurum, Artvin ve Bayburt, Erzincan ve Sivas çevresinde “*poşa*” olarak adlandırılmaktadır.¹³⁵

Türkiye’de çingenelerin yaygın olarak yaşadıkları bilinen iller, arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Kırklareli, Edirne, İzmit, Afyon, Tokat, Sivas, Denizli, Mardin, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana ve Samsun yer almaktadır.¹³⁶ İstanbul’da çingeneler, Kasımpaşa, Çürüklük, Küçükbakkalköy, Sulukule, Üsküdar ve Selamsız gibi spesifik mahallelerde yaşamaktadır.¹³⁷

Üsküdar, Paşalar ve Rumeli’de ve Van’da yaşayan çingeneler, Romani dilini konuşmaktadır.¹³⁸ Ancak Anadolu’ya göç eden çingenelerin konuştukları dil Farsça ve Türkçe kökenli sözcükleri de içermektedir.¹³⁹

Çingenelerin, Müslüman olmakla birlikte, Hıristiyanlığın çeşitli kurallarını sürdürdüğü ve Balkanlar’da yaşayan bütün Müslüman çingeneler gibi Türkiye’de yaşayan çingenelerin de mayısın ilk haftası sıralarında bahar şenliği olarak bilinen Hıdırellez’i kutladıkları bilinmektedir. Van’da yaşayan çingenelerin Müslüman olduğu ancak Tokat’da yaşayan çingenelerin bir kısmının halen Hıristiyan kaldığı, Türkiye’nin doğusunda yaşayan

¹³⁵ Küçük düşürücü bir kasıtlarla çingenelere “esmer vatandaş” denildiği de görülmektedir. OPRİSAN: Overview on the Roma in Turkey, s.1 FOGGO,Hacer: “**Çingeneler Hâlâ Şüpheli Şahs**”, www.oneri.at/yazilar.php?yazi_id=25 s.1,(son ziyaret tarihi: 16.05.2006); SÖYLEMEZ/ÖZEN: s.3; Türkiye’de yaşayan çingenelerin büyük çoğunluğu, dünyanın diğer bölgelerindeki çingeneler gibi aşağılayıcı anlamı nedeniyle “çingene” sözcüğünü tercih etmemektedir. ARAYICI: s.45.

¹³⁶ FOGGO: s.1 ; ARAYICI: s.32.

¹³⁷ VOSS: s.1; MISCHEK: s.1.

¹³⁸ ARAYICI: s.50.

¹³⁹ Türkiye’de Kayıtlı Çingeneler ve Yaşadıkları İllerin listesi için bkz. SÖYLEMEZ/ÖZEN: s.4.

çingenelerin bir kısmının ise Alevi, Şafi veya İsmaili mezheplerine bağlı olduğu görülmektedir.¹⁴⁰

Avrupa çingeneleri gibi Türkiye çingeneleri de müzisyenlik çiçek satıcılığı,sepetçilik,hurda eşya toplama, kalaycılık,demircilik ve küçük çaplı ticaret yaparak yaşamını sürdürmektedir.¹⁴¹ Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de yaşayan çingeneler de toplumsal kimlik ve kültürel farklılıklarını çingene olmayanlardan, "gadjelerden" ayrı tutmayı sürdürmektedirler.¹⁴²

Türkiye'de yaşayan çingeneler, Avrupa'da yaşandığı gibi büyük bir soykırıma maruz kalmamıştır¹⁴³ Ancak, Türkiye'de var olan Çingene organizasyonları Avrupa'da olduğu kadar etkili değildir ve çingeneler üzerine yapılmış çok az çalışma mevcuttur. ¹⁴⁴

Bugün Türkiye'de resmî olarak 500,000 çingene yaşamaktadır. Ancak gerçek rakamın 2 milyon olduğu düşünülmektedir. ¹⁴⁵

Sonuç olarak çalışma konumuz açısından "yabancı çingene", "Türk vatandaşı sayılmayan ve Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluktan olan kimsedir." ¹⁴⁶

¹⁴⁰ OPRİSAN : Overview on the Roma in Turkey, s.1

¹⁴¹ VOSS: s.2 ; FOGGO: s.1.

¹⁴² İNCİRLİOĞLU-ONARAN, Emine: "Gypsy (Dis) Organization in Turkey: From Social Exclusion to Struggle for Human Rights" , <http://www.diversity-conference.com/Proposalsystem/Presentations/P0007.html> s.1. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006); MISCHEK: s.2.

¹⁴³ SCHLEIFER, Yigal: "Roma Rights Organizations Work to Ease Prejudice in Turkey", <http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav072205.shtml> s.2. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)

¹⁴⁴ İNCİRLİOĞLU-ONARAN: s.1.

¹⁴⁵ SCHLEIFER: s.1; Türkiye'de yaşayan çingeneler ve illere göre dağılımı için bkz. FOGGO: s.4-5.

¹⁴⁶ Çingene sözcüğünün tanımı için bkz. <http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?kelime=%E7ingene&submit=Ara> (son ziyaret tarihi: 15.06.2006) Türk Dil Kurumu sözlüğünde, çingene sözcüğünün karşılığı olarak yer alan olumsuz ifadeler kaldırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın çingene maddesindeki düzeltmeler ve çıkartmalara ilişkin 1 Ekim 2001 tarih, 2001/84 sayılı Genelgesinde, Anayasa'nın eşitlik ilkesine

Ş- 2 TÜRK YABANCILAR HUKUKUNA GÖRE “YABANCI ÇİNGENELER”İN TÜRKİYE’YE GİRİŞ, TÜRKİYE’DE İKAMET VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ İLE TÜRKİYE’DEN SINIR DIŞI EDİLMELERİ

I- YABANCI ÇİNGENELERİN ÜLKEYE GİRİŞ ÖZGÜRLÜKLERİ

A- ÜLKEYE GİRİŞ ÖZGÜRLÜĞÜNE GENEL BAKIŞ

Uluslararası Hukuk alanındaki sınıflandırmalara baktığımızda yabancıların haklarının üçe ayrıldığı görülmektedir. Bunlar siyasi haklar, kamusal haklar ve özel haklardır. Yabancıların ülkeye giriş hakları ise kamusal haklar içinde yer almaktadır.¹⁴⁷ Yabancıların ülkedeki haklarını kullanması ve özgürlüklerden yararlanması ülkeye girebilmiş olmasına bağlıdır. Bu nedenle öncelikle yabancıların ülkeye girebilme haklarının bulunup bulunmadığı tespit edilmelidir.

Ülkesellik ilkesi gereğince devletin, ülkesinde bulunan kişiler ve şeyler üzerinde mutlak bir hakimiyeti vardır. Dolayısıyla devlet, sadece ülkesinde bulunan vatandaşları değil, yabancılar üzerinde de belirli yetkilerini kullanır ve ülkeye giriş hakkı konusunda yabancılara özel kurallar uygulayabilir.¹⁴⁸ Yabancıların ülkeye giriş özgürlükleri konusunda gerek uluslararası hukuk gerek insan hakları normları, devletin takdir yetkisi olduğunu kabul etmektedir.¹⁴⁹ Ülkeye giriş hakkı yasalarla düzenlenmiş koşullara ve

vurgu yapıldığı görülmektedir. Genelgenin tam metni için bkz. AKSU, Mustafa: **Türkiye’de Çingene Olmak**, İstanbul 2003, s.84-86. Çingenelere ilişkin deyimler için bkz. **Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler**, Ankara 1969, s.80.

¹⁴⁷ TEKİNALP: s.37; BERKİ: (Tâbiyet ve Yabancılar), s.178; SEVİĞ: s.251.

¹⁴⁸ ÇİÇEKLİ, Bülent: (Yabancılar ve Polis), s. 31; TEKİNALP: s.18.

¹⁴⁹ AYBAY: (Yabancılar),s.110; GÖĞER: (Yabancılar), s.73.

sınırlamalara tabi olan yabancının bunu bir hak olarak talep edip edemeyeceği konusunda iki görüş bulunmaktadır.

Birinci teoriye göre bir anlaşma olması durumu dışında devletin yabancıyı ülkesine kabul zorunluluğu bulunmamaktadır.¹⁵⁰ Devlet ülkeye giriş hakkının şartlarını ve sebeplerini serbestçe belirleyebilir. Giriş talebinde bulunan yabancının söz konusu şartları yerine getirip getirmediği veya belirlediği nedenlerin bulunup bulunmadığı konusunda takdir hakkını kullanabilir.¹⁵¹

İkinci teoriye göre devletlerin birbirleri ile dayanışması ve birbirlerine ihtiyaç duyması gerçeği karşısında yabancıların mutlak olarak ülkeye giriş hakkı bulunmaktadır.¹⁵² Bu yaklaşıma göre devletin yabancılara genel olarak “haklar” tanıma, özel olarak ise ülkeye giriş hakkı tanıma yükümlülüğü söz konusudur.¹⁵³ Bu yükümlülük, devletlerin birbirleri ile ilişkilerinin dayanışmayı gerektirmesi yanında uluslararası teamül ilkesi olan “asgari standart ve insan hakları” ölçütü kapsamında devletlerin insanın insan olması dolayısıyla sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerini korumakla görevli olduğu düşüncesi ile desteklenmektedir.¹⁵⁴

Günümüzde, yabancıların ülkeye giriş özgürlüğü konusunda devletler, çok taraflı sözleşmeler ile Uluslararası Hukukun asgari standartları konusunda yeknesak uygulamalar geliştirmeye çalıştığı kadar, ikili

¹⁵⁰ KABAĞLU: s.324; SEVİĞ: s.258.

¹⁵¹ ÇELİKEL/GELGEL: s.71; ALTUĞ: (Yabancılar), s.98; SEVİĞ:s.258; AYBAY, Rona: **Amerikan İngiliz ve Türk Sistemlerinde Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü**, Ankara 1975, s.92 (**Yurda Girme**); TEKİNALP: s.18; AYBAY: (Yabancılar), s.110.

¹⁵² ALTUĞ: (Yabancılar), s.10; SEVİĞ:s.258.

¹⁵³ ALTUĞ, Yılmaz: **Devletler Hususî Hukuku**, İstanbul 1973, s.45 vd. (**Devletler Hususî Hukuku**)

¹⁵⁴ ALTUĞ: (Yabancılar), s.104.

sözleşmelerle de sözleşmeye taraf devlet vatandaşlarının ülkeye girişini kolaylaştıran hükümler kabul etmektedirler.

Sözleşmeler hukuku açısından ülkeye giriş özgürlüğü ile ilgili ilk çalışma Devletler Hukuku Enstitüsü'nün 1892 tarihli Cenevre Toplantısı'ndaki kararlarında karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kararların 3.maddesine göre:

“Yabancıları ülkesine kabul etmek veya etmemek veya ancak şartla kabul etmek ve bunları ülkeden sınır dışı etmek hakkının her devlet için egemenlik ve bağımsızlığının mantıki ve gerekli bir sonucu olduğunu,

Bununla beraber insanlık ve adalet devletleri bu hakkı ancak kendi “güvenlikleriyle” ve bahis konusu ülkeye girmek isteyen veya daha önceden girmiş bulunan yabancıların hak ve hürriyetleriyle kabili telif ölçüde saygı göstererek uygulamaları gerektirdiğini,

Bu milletlerarası görüş bakımından, genel bir tarzda ve gelecek için, kabulleri hiçbir zaman geçmişte yapılmış hareketlerin değerlendirilmesini tazammum etmeyecek bazı daimi prensipler kabulünün faydalı olacağını müşahede eden,

Devletler Hukuku Enstitüsü yabancıların ülkeye kabul ve sınır dışı edilmelerinde müteakip kuralların milletlerarasında uygulanmasını teklif eder.

.....

Madde 3- *Yabancıların ülkeye girişleri ve sınır dışı edilmelerinin kanunlarla düzenlenmesi temenni edilir.*

.....

Madde 6- *Yabancıların medeni bir devlet ülkesine serbest girişleri genel ve devamlı olarak ancak amme menfaati ve çok ciddi saiklerle örneğin ahlak ve medeniyet bakımından çok önemli bir fark veya tehlikeli bir teşkilat yahut kitle halinde gelen yabancıların tehlikeli bir yığın teşkil etmeleri gibi sebeplerden başka surette yasak edilemez.*

Madde 7- *Memleket işlerini korumak tek başına kabulü engelleyen bir sebep olamaz.*

Madde 8- *Devlet savaş, iç karışıklıklar ve salgın hastalıklar sırasında da geçici olarak girişi tahdit ve durdurma hakkını muhafaza eder.*

Madde 9- *Her devlet yürürlüğe girmelerinden yeter bir süre önce yayınlanmış yasalar ve talimatlarla yabancıların ülkeye giriş ve seyahatlerini tespit etmelidir.*

Madde10- *Yabancıların ülkeye giriş ve ikametleri ağır vergilere tabi tutulamaz.*

Madde 11- *Yabancıların memlekete giriş ve ikamet şartlarındaki bütün değişiklikler, bunları ilgilendiren vergilerdeki değişiklikler de dahil olmak üzere en kısa süre içinde vatandaşları ilgili bulunan devletlere bildirilmelidir.*

Madde 12- *Serseri ve dilenci veya amme sağlığına tehlike teşkil eden bir hastalığa yakalanmış veya dış ülkelerde kişilerin sağlık ve hayatlarına veya mala veya kamu vicdanına karşı suç işlediğinden kuvvetle şüphe edilen veya bunlardan hüküm giymiş her yabancıların memlekete girmesine her devlet engel olabilir.*

Madde 13- Bir devlet istisnai olarak yabancıları geçici bir süre için ve ülkede ikametgah tesis etmemek koşuluyla kabul edebilir, fakat bu yasağın yabancıya şahsen ve yazıyla bildirilmesi gerekir.

Yasak eğer iki yılı geçmeyen süreler zarfında tekrarlanmamışsa kalkar.”¹⁵⁵

B- YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'YE GİRİŞ ÖZGÜRLÜKLERİ

1- Kaynağını Uluslararası Hukuktan Bulan İç Hukuk Kuralları

a- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) (*Universal Declaration of Human Rights*)¹⁵⁶ öncelikle klasik haklar olarak da nitelendirilen insanın kişiliğine bağlı ve siyasal hak özgürlüklerine yer vermiştir. (m.1-22)¹⁵⁷

İHEB'nin 13.maddesinin 2.fıkrasına göre herkes kendi ülkesi de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeden ayrılma ve kendi ülkesine dönme hakkına sahiptir.

İHEB'nin 13. maddesi dikkatli incelendiğinde, kişiye kendi yurdu da dahil olmak üzere herhangi bir ülkenin dışına çıkma hakkı tanınmıştır ve sadece kendi ülkesine dönme hakkı tanınmıştır. Dolayısıyla İHEB

¹⁵⁵ SEVİĞ: s. 260 (Naklen)

¹⁵⁶ İHEB'nin Türkçe Çevirisi için bkz. RG. 27.05.1949 -7217; BOZKURT, Enver: **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Ankara 2003, s.309 (Mevzuat); İHEB'nin İngilizce metni için bkz. <http://www.un.org/Overview/rights.html>. (son ziyaret tarihi: 30.06.2006)

¹⁵⁷ KAPANİ, Münci: **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Ankara 1996, s.25 (İnsan Hakları)

yabancıların ülkeye giriş hakkı konusunda güvence sağlayan bir düzenleme getirmemektedir.¹⁵⁸

Fakat her ne kadar yabancıların ülkeye giriş özgürlükleri konusunda açık bir düzenleme getirilmemiş olsa da konuya dolaylı açıdan yaklaşmak mümkündür. Herhangi bir ülkeden ayrılma hakkına sahip olan kişi kendi ülkesinden ayrılma hakkına da sahiptir. Kendi ülkesinden ayrılmış olan kişi, ülkesinden ayrıldıktan sonra doğallığında yabancı bir ülkeye giriş yapacaktır. Ancak pratikte durum böyle olsa da dolaylı ve iyimser olan bu yaklaşımımız beyannamede yabancıların ülkeye giriş özgürlüklerinin açıkça tanınmadığı ve devletlerin yabancıları ülkesine kabul etme konusunda zorlayıcı bir kural olmadığı gerçeğini değiştirmemektedir.¹⁵⁹

b- İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olarak da bilinen İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi¹⁶⁰ 'ne Ek 4 numaralı Protokol'¹⁶¹ün 3.maddesinin 2.bendinde *"Hiç kimse, uyruğu bulunduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz."* hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla yabancıların ülkeye giriş özgürlüklerine ilişkin

¹⁵⁸ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s. 31; SEZER, Abdullah: **"Pasaport Kanunu Madde 22 ve 23: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek IV No.lu Protokole Aykırılık Sorunu"**, SBF Dergisi, Temmuz-Eylül , 2002, 57-3, s.51.

¹⁵⁹ AYBAY: (Yabancılar), s.111.

¹⁶⁰ 4.11.1950 tarihli olan sözleşme 3.09.1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 18.05.1954 tarihinde onaylamıştır. Bkz. R.G. 19.03.1954-8662. Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html>. (son ziyaret tarihi: 30.06.2006)

¹⁶¹ 16.09.1963'de Strasbourg'da imzalanan 4 numaralı protokol, 02.05.1968'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye Protokole 23.02.1994 tarih ve 3975 sayılı Kanun ile katılmıştır. 14.07.1994 tarihli resmi gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile 4 nolu Protokolün onaylanmasına karar verildiği bildirilmiştir. Ancak, onay belgesi Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmediğinden Türkiye bu protokole taraf görünmemektedir. 4. Nolu Protokolün Türkçe metni için bkz. BOZKURT, Enver: (Mevzuat), s. 365-366.

doğrudan bir düzenlemeye yer verilmemektedir. Ancak 4 numaralı protokolün ikinci maddesinin birinci bendinde “*Bir devlet ülkesinde nizami olarak bulunan herkes o ülkede serbestçe dolaşabilir ve ikamet yerini serbestçe seçebilir*” denilmekle yabancıların ülkeye giriş hakkı dolaylı olarak ifade edilmiştir.

Maddede geçen ülkede “nizami olarak bulunan herkes...” deyişi ile ülkeye usulüne uygun olarak giriş yapmış olan yabancılar ve vatandaşlar kastedilmektedir.¹⁶² Fakat bu ifadenin yabancıların ülkeye giriş hakkına ilişkin bir hak ya da güvence niteliği taşımadığı açıktır.

c- Avrupa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Kişilerin Seyahatleri İle İlgili Avrupa Sözleşmesi¹⁶³

Ayrıca yabancıların ülkeye giriş özgürlüğü koşullarından ülkeye girişi yasak kişilerden olmamak, değişik bir ifade ile sözleşmenin 6.maddesinde de yer almaktadır. 6.maddeye göre her üye devlet, sakıncalı bulunduğu kişileri ülkesine sokmama hakkına sahiptir. Ayrıca sözleşmenin 7. maddesine göre bu sözleşme ile kısmen sağlanmış olan giriş serbestisi kamu düzeni, kamu sağlığı ve kamu güvenliği gerekçeleriyle engellenebilir.¹⁶⁴

d- Medenî ve Siyasal Haklar Sözleşmesi¹⁶⁵

Medenî ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 12.maddesinin birinci fıkrasına göre herkes kendi ülkesi de dahil herhangi bir ülkeden ayrılma

¹⁶² TEKİNALP: s.51

¹⁶³ 13.12.1957 tarihli Sözleşme Türkiye için 1961'de yürürlüğe girmiştir. RG: 01.12.1961-10972. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. http://www.avrupakonseyi.org.tr/tur/antlasma/aas_1950.htm (son ziyaret tarihi: 08.05.2006)

¹⁶⁴ TEKİNALP: s.51.

¹⁶⁵ 16.12.1966 tarihinde imzalanıp 23.03.1976 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmeyi Türkiye 2003 yılında onaylamıştır. Sözleşmenin İngilizce metni için bkz http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm Sözleşmenin Türkçe metni ve Türkiye'nin katılımı için bkz. R.G. 21.07.2003- 25175.

hakkına sahiptir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre kimse kendi ülkesine dönme hakkından keyfi biçimde yoksun bırakılamaz.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde olduğu gibi Medenî ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde de yabancıların ülkeye giriş özgürlüklerini güvenceye alan bir düzenlememe yer almamaktadır.¹⁶⁶

2- Diğer İç Hukuk Kuralları

a- Yabancı Çingenelerin Pasaport Kanunu Hükümlerine Göre Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri

Türk Hukukunda, genel olarak yabancıların ülkeye giriş özgürlükleri ile ilgili Anayasal düzeyde özel bir düzenleme yer almamakla birlikte 1982 Anayasası'nın "Temel Hak ve Ödevler" başlıklı İkinci kısmının "Kişinin Hak ve Ödevleri" başlıklı İkinci Bölümünün "Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti" başlıklı maddesinin ilk fıkrasına göre "*herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.*" Sonraki fıkralarında bu özgürlüğün sınırlanma koşulları ve nasıl sınırlanacağı düzenlenmiştir. Maddenin son fıkrasında .

"Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz."

şeklindeki düzenleme, vatandaşlık hakkının doğal bir sonucudur. Devletin vatandaşını kabul etme görevi vardır. Böylece Anayasa madde 23 ülkeye giriş özgürlüğü konusunda genel çerçeveyi belirlemektedir.

Yabancıların ülkeye giriş özgürlükleri açısından Anayasa'da doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Anayasanın 16. maddesinin "*Temel*

¹⁶⁶ AYBAY: (Yabancılar), s.111; KAPANİ: (İnsan Hakları), s.32.

hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.” hükmünden hareketle, kanunda öngörülen şartları yerine getiren yabancı için “ülkeye giriş”in bir hak olarak değerlendirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

Yabancıların ülkeye giriş özgürlükleri ile ilgili usul ve esaslar genel olarak 5682 sayılı Pasaport Kanunu¹⁶⁷ ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkametleri ve Seyahatleri Hakkında Kanun¹⁶⁸’da düzenlenmiştir.

Çingeneler için ayrı hükümler bulunmadığından, iç hukukumuza göre yabancı çingenelerin Türkiye’ye giriş yapabilmesi için gerekli asgari koşullar kural olarak şunlardır:

- a. Giriş kapısından giriş yapmak (Pasaport Kanunu m.1)¹⁶⁹
- b. Pasaport ya da pasaport yerine geçen belge göstermek (Pasaport Kanunu m.2)¹⁷⁰

¹⁶⁷ R.G. 24.07.1950- 77564 kabul tarihi 15.07.1950 Düstur III. Tertip C.31 s.2243

¹⁶⁸ R.G. 24.07.1950- 77564 kabul tarihi 15.07.1950 Düstur III. Tertip C. 31 s.2258 (bundan sonra YİSHK olarak anılacaktır.)

¹⁶⁹ Giriş kapısı, Türkiye’ye giriş ve çıkışta hem Türk vatandaşları hem de yabancılar için Bakanlar Kurulu kararı ile tespit edilen yerlerdir. Günümüzde Türkiye’de giriş ve çıkış için tespit edilmiş olan giriş kapıları için bkz.: **Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, Faaliyet 2000**, Ankara 2000, s.64. Pasaport Kanunu m.1’de yer alan bu kural vatandaş ile yabancı arasında ayırım yapan bir kural olmaması nedeniyle teknik anlamda bir yabancılar hukuku kuralı değildir. TEKİNALP: s.38. Bu kurala uymayarak yasa dışı yollardan giriş yapanlar hakkında uygulanacak işlem Pasaport kanununun 35. maddesinde düzenlenmiştir. Bu durumda yabancıların sınır dışı edileceğine ilişkin açık bir hüküm bulunmamakla birlikte genel hükümler çerçevesinde sınır dışı etme yaptırımını uygulanacaktır.

¹⁷⁰ Kontrol sistemine göre pasaport ve pasaport yerine geçen belge gösterme zorunluluğu bulunmasına karşın, liberal sistem taraftarlarına göre hüviyetini ispat eden her şahsın seyahat özgürlüğünden yararlanma hakkı vardır ve pasaport gösterme zorunluluğu bulunmamalıdır. GÖĞER, Erdoğan: **Pasaport Hukuku**, Ankara 1973, s.73 (**Pasaport**). Kontrol sisteminin benimsendiği Türk Yabancılar Hukuku mevzuatında herhangi bir pasaport tanımı yapılmamıştır. Ancak genel bir tanım yapmak gerekirse pasaport, bir devletin yetkili makamları tarafından kural olarak vatandaşlarına verilen ve yurt dışına çıkmasına ve yurda girmesine bir engel bulunmadığını bildiren, uluslararası normlara göre düzenlenmiş resmi bir uluslararası seyahat ve kimlik belgesidir. Çeşitli pasaport tanımları için bkz: ŞAFAK, Ali: **Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü**, İstanbul 1996 s.463; **Büyük Laousse** C.18, s.9207; ÇELİKEL/GELGEL: s.75; AYBAY:

- c. Türkiye'den Giriş Vizesi Almak (Pasaport Kanunu m.5/2)¹⁷¹
- d. Türkiye'ye girişi yasak kişilerden olamamak. (Pasaport Kanunu m.8)

Türk Yabancılar hukukunda, yabancı çingenelerin, Pasaport Kanunu hükümleri uyarınca Türkiye'ye giriş özgürlükleri de bütün diğer yabancılarla aynı şartlara bağlıdır. Dolayısıyla, yabancı çingenelerin, usulüne uygun ve geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belge göstermeleri, Türkiye'den giriş vizesi almaları ve ülkeye girişi yasak kişilerden olmamaları şartları dışında, Türkiye'ye girişlerini sınırlayan herhangi bir özel iç hukuk düzenlemesi bulunmamaktadır.

Burada tartışılması gereken, usulüne uygun ve geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belge gösteren, Türkiye'den giriş vizesi almış olan ve giriş kapısından giriş yapmak isteyen yabancı çingenelerin, Pasaport Kanununun 8. maddesi uyarınca Türkiye'ye girişi yasak kişiler kapsamında değerlendirilip Türkiye'ye girişlerine izin verilip verilemeyeceğidir.

Özellikle bohem görünüşleri ve tüm dünyada yaygın çingene karşıtı önyargılar nedeniyle, bu kişilerin Pasaport Kanununun 8. maddesinde belirtilen "serseriler ve dilenciler" veya "Türkiye Cumhuriyetinin güvenliğini ve genel düzenini bozmak isteyenlere veya bozanlara iştirak ve yardım etmek

(Yabancılar), s.114; ASAR, Aydoğan: **Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları**, Ankara 2004, s.37; ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.34; GÖĞER: (Pasaport), s.63; SEZER: s.54; Türkiye Cumhuriyeti'nin düzenlediği pasaportlar, Pasaport Kanununun 12. maddesinde sayılmıştır. Pasaport Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısında, pasaport türlerine ilişkin değişiklikler yapılması gündemdedir. Tasarının tam metni için bkz. http://www.alomaliye.com/pasaport_kanunu_degisiklik.htm (son ziyaret tarihi: 10.05.2006)

¹⁷¹ Pasaport Kanunu hükümlerine göre yabancılar Türkiye'ye girişlerinde verilebilecek beş tür vize bulunmaktadır. Bunlar giriş vizesi (m.25, 28), transit vize (m.29), dönüş vizesi, çıkış vizesi (m.7/2) ve açıklamalı (meşruhatlı) vizelerdir. (m.26)

amacıyla geldikleri sezilenler” kapsamında değerlendirilmeleri muhtemeldir.¹⁷²

Konuya Yabancılar Hukuku bakımından “vize” kavramını değerlendirerek yaklaşmak yerinde olacaktır.

Yabancılar Hukuku açısından vize, yabancıların ülkeye giriş yapabilmesi için, giriş yapacağı ülkenin yetkili makamlarınca verilen ve pasaportlarına kaydedilen izindir.¹⁷³ Vize uygulamasının temel amacı yabancıların ülkeye girişine izin verildiğinin belirtilmesidir. Vize alanında en önemli sorun vizenin niteliğinin belirlenmesinde karşımıza çıkmaktadır. Birinci görüş uyarınca, vize pasaport sahibini ülkeye kabul yükümü taşımaktadır. Buna göre vizeyi alan kişi, vizeyi düzenleyen konsolosun milli kanunlardaki hükümleri göz önüne alarak gerekli incelemeyi yaptığı ve dolayısıyla lehine bir hak doğduğu inancı ile yolculuğa çıkmaktadır.¹⁷⁴

Karşit görüşe göre, vize kişiye mutlak olarak ülkeye giriş hakkı vermemekte, devlet vize ile kişiye uluslararası hukukun esaslarına uygun şekilde yardım ve kolaylık gösterme dışında bir yüküm altına girmemektedir.¹⁷⁵

¹⁷² Pasaport Kanununun 8/5 maddesinde geçen, “genel düzen-umumi nizam” kavramı, Türk Hukukunda bilinen ve kullanılan “kamu düzeni” kavramından çok daha geniş kapsamlı olması nedeniyle, “sezilenler” ifadesi ise belirsizliği tartışma götürmez bir kavram olması nedeniyle haklı eleştirilere uğramaktadır. ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.59; AYBAY: (Yabancılar), s.128; GÖĞER: (Pasaport), s.51,s.184; ÇİÇEKLİ’ye göre Pasaport Kanununun bu maddesi ülkeye girişi yasak yabancıları sıralarken genel bir kural koymamakta, yasaklama sebeplerini saymaktadır. ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s. 57.

¹⁷³ Çeşitli vize tanımları için bkz. ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.46; ASAR: s.53; 54 AYBAY: (Yabancılar), s.119.

¹⁷⁴ GÖĞER: (Pasaport), s.154; ALTUĞ: (Yabancılar), s.139.

¹⁷⁵ GÖĞER: (Pasaport), s.154.

Türk Hukukunda Pasaport Kanunu hükümleri incelendiğinde, Kanunun “Türkiye’ye Girmeleri Memnu Kimseler” başlıklı 8.maddesinin vizesi olanlar için uygulanmayacağına ilişkin bir hüküm taşıması dikkate alındığında, ikinci görüşün benimsendiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁶

Türkiye’nin dış temsilciliklerinden vize almış olmak yabancıyı ülkeye kabul zorunluluğu getirmemektedir.¹⁷⁷ Pasaport Kanunu madde 8’de Türkiye’ye girişi yasak olan kişiler sayılmıştır ve bu kişilerden vizesi olanlar için 8. madde hükmünün uygulanmayacağı şeklinde bir düzenleme mevcut değildir. Dolayısıyla Pasaport Kanununa göre Türkiye’ye girişi yasak kişilerin yetkili makamlarca verilmiş vizeleri bulursa dahi ülkeye kabul edilmeme durumları söz konusu olabilecektir. Doktrinde devletin bir taraftan vize vermesi diğer taraftan bu kişileri Türkiye’ye kabul etmemesi gibi tezat bir durumun yetkili makamlarca açıklığa kavuşturulması ve çok istisnai durumlarda uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür.¹⁷⁸

Türkiye’ye giriş yapmak isteyen yabancı çingenelerin, salt çingene olmaları nedeniyle ve bohem görünüşlerinden dolayı idareye çok geniş bir alanda takdir yetkisi tanıyan Pasaport Kanununun 8. maddesi gereğince geri çevrilmeleri, idarenin takdir yetkisini Anayasal ilke ve kurallara uygun şekilde kullanması yükümlülüğü bağlamında ele alınmalıdır.

¹⁷⁶ GÖĞER: (Yabancılar), s.51.

¹⁷⁷ DOĞAN, Vahit/ODABAŞI, Hasan: **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Ankara 2004, s.279.

¹⁷⁸ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.48; GÖĞER: (Pasaport), s.155.

İdare, takdir yetkisini kullanırken, hukukun genel ilkelerine ve Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ve ayırım yapma yasağı ilkelerine uygun davranmak zorundadır.¹⁷⁹

İdare, Pasaport Kanununun 8. maddesinde geçen serseriler dilenciler, milli güvenlik, genel güvenlik gibi kanunda sebebi belirsiz kavramlarla¹⁸⁰ gösterilen ve kendisine takdir yetkisi tanınan alanlarda, bu belirsiz kavramları kendi anlayışına değil, hizmet gereklerine göre yorumlamak zorundadır.¹⁸¹ Türkiye'ye giriş yapmak isteyen yabancı çingenelerin, salt kökenlerinden dolayı Pasaport Kanunu m.8 kapsamında değerlendirilerek geri çevrilmeleri¹⁸² durumunda, söz konusu idari işlem her ne kadar takdir yetkisinin kullanıldığı bir alan olsa da sebep unsuru yönünden hukuka aykırı olacaktır.¹⁸³

Pasaport Kanunu hükümleri gereğince Türkiye'ye giriş yapmak isteyen yabancı çingeneler, giriş kapısından giriş yapmak, pasaport veya pasaport yerine geçen belge göstermek ve Türkiye'den giriş vizesi almak koşullarını yerine getirmemişler ise herhangi bir özel düzenleme bulunmaksızın diğer yabancılar için öngörülmüş olan yaptırımlarla karşılaşacaklardır.

¹⁷⁹ KALABALIK, Halil: “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, GÜHFD, C.I, S.1, 1997, s.173 (Takdir Yetkisinin Sınırları); GÖZÜBÜYÜK, Şeref: **Yönetsel Yargı**, Ankara 1990, s.241; GÖZLER, Kemal: **İdare Hukuku**, C.I, Bursa 2003, s.195.

¹⁸⁰ KALABALIK, Halil: “İdare Hukukunda Takdir Yetkisi Kavramı ve Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması”, GÜHFD, C.I, S.2, 1997, s.212 (Takdir Yetkisi Kavramı).

¹⁸¹ GÖĞER: (Pasaport), s.32-37.

¹⁸² Bu durumda sınır dışı etme değil “geri çevirme” söz konusudur. TEKİNALP: s.40; AYBAY:(Yabancılar), s.118; Sınır dışı etmeden ayrı olarak bir yabancıyı ülkeden daha az resmi şekilde yollamak ve sınırdan içeri almamak usulü olarak da nitelendirilebilecek “geri çevirme”, Türk Yabancılar Hukukunda açıkça düzenlenmemiştir. ALTUĞ: (Yabancılar), s.150.

¹⁸³ KALABALIK: (Takdir Yetkisinin Sınırları), s.183.

Örneğin vesikasız veya usulüne uygun olmayan veya geçerli olmayan pasaport veya vesikalarla Türkiye sınırlarından gelip giriş yapmak istemeleri durumunda, Pasaport kanununun 4/1 maddesi uyarınca geri çevrileceklerdir.

Pasaport ve vesikalarını yolda kaybettiğini iddia eden yabancı çingenelerin ise, İçişleri Bakanlığı'nın yapacağı soruşturma sonuna kadar mahalli mülkiye amirinin göstereceği yerde oturmaları koşuluyla kabulleri mümkündür. Ancak kanun metnindeki "icap ederse" ve "kabulleri caizdir" ifadeleri nedeniyle bu durumda idarenin takdir yetkisi bulunmaktadır. İdarenin takdir yetkisini bu durumdaki yabancı çingeneler için kabul etmeme yönünde kullanması mümkündür.

Pasaport Kanununun 4.maddesinin 3 ve 4. fıkralarında göçmenler, mülteciler ve yurt tutmak amacıyla gelen yabancıların pasaport gösterme zorunluluğu karşısındaki durumları düzenlenmiştir. Söz konusu hükümler ilgili bölümlerde ayrıntıları ile incelenecektir.¹⁸⁴

Vize istemi reddedilen yabancı çingeneler ise, istemi reddeden makam aleyhine yargı yoluna başvurma hakkına sahiptirler. Böyle bir idari davanın açılması durumunda, vize vermeye yetkili makamın vize istemini reddetme yönünde kullandığı takdir yetkisinin gerekçelerini mahkemeye sunması gerekir.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Ayrıca tabiiyetsizler ve Nansen Pasaportlu yabancılar ve seyahat belgesi ve benzeri belge taşıyan yabancılar için Türkiye'ye giriş vizesi verilmesi İçişleri Bakanlığı'nın iznine bağlıdır. (Pasaport Kanunu m.26)

¹⁸⁵ AYBAY: (Yabancılar), s.121.

Türkiye'ye girişi vizeden muaf tutulan yabancı çingenelerin ise, kanundan ¹⁸⁶ veya uluslararası çok taraflı veya iki taraflı anlaşmalardan doğan¹⁸⁷ vize muafiyeti kapsamında kalmaları koşuluyla vizesiz olarak Türkiye'ye giriş yapmaları ve ikamet etmeleri mümkündür.

Sonuç olarak, yabancı çingenelerin, Pasaport Kanunu hükümleri uyarınca, yani, giriş kapısından giriş yaparak, usulüne uygun ve geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belge göstererek, Türkiye'den giriş vizesi alarak ve ülkeye girişi yasak kişilerden olmama şartını sağlayarak Türkiye'ye giriş yapmaları, diğer yabancılardan farklı bir düzenlemeye tabî değildir. Ancak idareye çok geniş bir takdir yetkisi tanıyan Pasaport Kanunu m.8 kapsamında değerlendirilme olanağı bulunmaktadır.

b- Yabancı Çingenelerin Mülteci Olarak Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14.maddesine göre, “Herkes, zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına sahiptir.”

Uluslararası Hukukta kabul edilen tanımdan farklı olarak 1934 tarihli İskân Kanununda mülteci, “bir zorunluluk nedeniyle geçici olarak Türkiye’de oturmak için sığınanlar.” olarak tanımlanmıştır.

1994 tarihli Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus

¹⁸⁶ Pasaport Kanunu m.5/3, m.6, m.10, YİSHK m.13.

¹⁸⁷ Bu anlaşmalar için bkz. ÇELİKEL, Aysel/ŞANLI, Cemal: **Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı**, B.11, İstanbul 2003, s. 253 (dipnot).

Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik¹⁸⁸ hükümlerine göre, Avrupa dışından ülkemize gelen ve mülteci koşulları taşıyan kişiler sığınmacı kabul edilecektir.¹⁸⁹ Bu kişilere üçüncü bir ülke tarafından mülteci statüsü verilinceye kadar sığınmacı statüsü verilecek ve belirli bir süre ikamet etmelerine izin verilecektir.¹⁹⁰ Avrupa ülkelerinden gelip de koruma talep eden kişilere ise mülteci statüsü verilebilecektir. Bu haliyle uluslararası mülteci hukukunda sığınmacının, mülteci koşullarını taşıdığıının tespit edilmesi durumunda mülteci statüsü kazanması mümkün iken, Türk mülteci Hukukunda, Türkiye'nin sığınmacılara mülteci statüsü tanıma yükümlülüğü bulunmamaktadır.¹⁹¹

Yabancı çingenelerin mülteci statüsü talebiyle Türkiye'ye giriş yapmak istemeleri durumunda, 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği uyarınca, Avrupa'dan gelen ve Avrupa dışından gelen yabancı çingeneler olarak ikili bir ayrıma gidilmesi gerekmektedir.

Avrupa dışından gelen ve mülteci statüsü talep eden yabancı çingenelerin, 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği'nin 4. maddesine uygun olarak başvurmaları halinde, 3.madde kapsamında, sığınmacı olarak Türkiye'ye kabul edilmeleri mümkündür. Bu konuda yabancı çingenelerin sığınmacı olarak Türkiye'ye kabul edilmeyeceği şeklinde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

¹⁸⁸ RG: 30.11.1994-22127 (Bundan sonra “ İltica ve Sığınma Yönetmeliği” olarak anılacaktır)

¹⁸⁹ ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.170.

¹⁹⁰ PEKER/SANCAR: s.47.

¹⁹¹ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.130; ODMAN, Tefik.: “**Mülteci Hukuku, Türk Mülteci Politikası ve Uygulaması**”, Güncel Hukuk, Aylık Hukuk Dergisi, Şubat 2006, S.26, s.10 (Mülteci Politikası) .

Yabancı çingenelerin de diğer yabancılar gibi sığınmacı olarak Türkiye'ye kabulü, devletlerin, yabancıların ülkesine girmesi konusunda münhasır olarak yetkili olduğu ilkesine uygun olarak¹⁹², 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 tarihli Protokol gereğince Dışişleri Bakanlığı ve diğer bakanlık ve kuruluşların görüşü alınarak, İçişleri Bakanlığı tarafından karara bağlanır.¹⁹³ (İltica ve Sığınma Yönetmeliği m.6)

Avrupa'dan gelen ve mülteci statüsü talep eden yabancı çingeneler ise, 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği'nin "Tanımlar" başlıklı 3. maddesi gereğince, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi hükümleri ve 1967 tarihli Protokol hükümleri çerçevesinde değerlendirilecek ve başvurularının uygun görülmesi halinde kendilerine mülteci statüsü tanınabilecektir

Gerek Pasaport Kanunu m.4/1, gerek 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 31/1.maddesi, gerekse 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği hükümlerine göre, Türkiye'ye giriş yapan ve kendiliğinden iltica veya sığınma talebinde bulunan yabancı çingeneler hakkında, diğer yabancılardan farklı bir uygulama söz konusu olmadan, ülkeye usulsüz giriş yapmış olmalarından dolayı, Pasaport Kanununa muhalefetten yargılama yapılamayacaktır. Fakat bu yabancı çingenelerin de makul süre içinde¹⁹⁴ ve

¹⁹² PAZARCI: (Uluslararası Hukuk Dersleri), s.208.

¹⁹³ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.138.

¹⁹⁴ Yönetmeliğin 4. maddesine göre münferit olarak Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek için Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılardan ülkeye yasal yollardan gelmiş olanlar buldukları yerin valiliğine, yasadışı yollardan giriş yapmış olanlar ise giriş yaptıkları yerin valiliğine 10 gün içinde başvurmuş olmalıdır. Yönetmelikte yer alan 10 günlük süre koşulunun, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 31/1. maddesi bağlamında hak düşürücü değil düzenleyici süre olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki görüş için bkz. ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.136; ODMAN: (Mülteci Politikası), s.15; AİHM'nin Jabari v.Türkiye kararı. Case of Jabari v.Turkey, Başvuru no.40035/98, 11 Temmuz 2000, European Court of Human Rights (Fourth

gecikmeksizin yetkili makamlara başvurarak usulüne uygun olmayan girişlerinin veya bulunuşlarının nedenlerini açıklamaları gerekmektedir.¹⁹⁵

Yukarıda açıklanan şekilde müracaatta bulunmayan yabancı çingeneler hakkında, Yönetmeliğin 4.maddesine göre Pasaport Kanunu ve YİSHK hükümleri uyarınca işlem yapılacaktır.

İltica ve sığınma talebinde bulunan yabancılara, İskan Kanunu m.4 ve 3 ve Pasaport kanunu m.4 ve 8 ve YİSHK m.7 kapsamında ülkeye girişi yasak kişilerden olup olmadığı tespit edilmektedir.

Türkiye'ye giriş yapmak isteyen ve mülteci statüsü talep eden yabancı göçebe çingenelerin, salt kökenlerinden dolayı, ülkeye girişi yasak kişiler kapsamında değerlendirilmesi ve başvurularının reddedilmesi durumunda, söz konusu uygulama öncelikle Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesinin "Ayırdetmeme" başlıklı 3. maddesine aykırı olacaktır. Çünkü 3. madde hükmünde açıkça, taraf devletlere, bu sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulama yükümlülüğü yüklemiştir.¹⁹⁶

c –Vatansız Yabancı Çingenelerin Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri

1954 tarihli Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşme kapsamında vatansız olarak tanımlanan kişilere, seyahat

Section) , Ayrıca başvurular münhasıran valiliklere yapılmalıdır. Kaymakamlar söz konusu başvuruları üst yazı ile ilgili yerlere göndermek zorundadırlar. BİLGE: s.50.

¹⁹⁵ ALTUĞ: (Mülteciler), s.62.

¹⁹⁶ ALTINIŞIK/YILDIRIM: s.31; ASAR: s.260. Sözleşmede yer alan ırk kavramı sadece bilimsel açıdan ele alınan temel etnik grupları değil, bütün fiziksel ve kültürel farklılıkları içine almaktadır. ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.103.

etmelerine imkân tanımak amacıyla, kimlik ve seyahat belgesi verilmesi öngörülmüştür.¹⁹⁷

Vatansızların ülkeye girişlerine ilişkin olarak Pasaport kanununda birtakım kolaylıkların öngörüldüğü dikkati çekmektedir.

Bunlardan ilki, Pasaport Kanununun “Yabancılara Mahsus” Damgalı Pasaportlar başlıklı 18.maddesidir. Pasaport kural olarak, Türk vatandaşlarına verilmekle birlikte, 18.madde hükmüne göre, vatansızlara ve tâbiyet durumlarının muntazam bulunmaması nedeniyle ikamet ve seyahatleri açısından fiilen tabiiyetsizlere uygulanan işlemlere tabi tutulmasında zorunluluk görülen kimselere, gerektiğinde İçişleri Bakanlığı'nın alacağı kararla, “Yabancılara Mahsus” damgasını taşıyan bir pasaport verilmektedir.¹⁹⁸

Yabancılara Mahsus Damgalı Pasaportlar, Türkiye'ye yalnız bir giriş ve yalnız bir çıkış için geçerli olan pasaportlar (Pasaport kanunu m.18/A)¹⁹⁹ ve Türkiye'ye bir gidiş ve geliş için verilen pasaportlar²⁰⁰ (Pasaport kanunu m.18/B)²⁰¹ olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²⁰²

Ayrıca Pasaport Kanununun “Tâbiyetsizler” 26.maddesinde, vatansızların İçişleri Bakanlığı'nın izni ile Türkiye'ye giriş yapabilecekleri,

¹⁹⁷ ASAR: s.12.

¹⁹⁸ “Yabancılara Mahsus” damgalı pasaportlar, Türk Vatandaşlığını elde etme bakımından herhangi bir anlamı ve bu pasaportu taşıyan kişi bakımından herhangi bir kazanımı içermemektedir.

¹⁹⁹ Bu pasaportların, sahipleri tarafından pasaportun verildiği tarihten itibaren bir ay içinde, bulunduğu ülkeyi terk etmek yoluyla kullanılması şarttır. Aksi hale yenilenmesi zorunludur.

²⁰⁰ Bu pasaportlar, İçişleri Bakanlığı'nın takdirine göre, 3 ay, 6 ay, 1 yıl veya 2 yıl geçerli olmak üzere düzenlenmektedir. Pasaport Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısında, Türkiye'ye bir gidiş ve bir geliş için verilen pasaportların, azami süresinin İçişleri Bakanlığı'nın takdirine göre 5 yıl veya 10 yıl süre ile düzenlenebileceği gündemdedir.

²⁰¹ 07.11.1984- 3073 Sayılı Kanunla değişik.

²⁰² ASAR: s.52.

Türkiye'den sonra gidecekleri veya geldikleri memleketin giriş vizesini taşıyan vatansızlara ise, İçişleri Bakanlığı'nın izni olmaksızın valiliklerce transit vize verilebileceği düzenlenmiştir.

Türkiye'ye giriş yapmak isteyen vatansız çingeneler ise, diğer vatansızlar gibi Pasaport Kanununun 18 ve 26 maddelerinde yer alan kolaylıklardan yararlanabilecektir. Mevzuatımızda, vatansız çingenelerin Türkiye'ye giriş özgürlükleri bakımından özel bir sınırlama bulunmamaktadır.

d- Yabancı Çingenelerin Göçmen Olarak Türkiye'ye Giriş Özgürlükleri

Türkiye'ye yerleşmek niyetiyle gelen Türk kültürüne bağlı ve Türk soyundan olan kişilere göçmen denilmektedir. Bir anlamda özel statülü sayılan bu kişiler, özünde yabancı olmakla birlikte bir takım özel düzenlemelere bağlı olarak yurdumuza giriş yapabilmektedir.

Türkiye'ye göç edecek yabancılarla ilgili işlemler, İskân Kanunu, Pasaport Kanunu ve İskân Muafiyetleri Nizamnamesi²⁰³ ile Bakanlar Kurulu kararları kapsamında yapılmaktadır. Kimlerin hangi ülkelerden göçmen olarak kabul edileceği konusunda kanun ve yönetmeliklerde bir düzenleme yer almamaktadır. Bu konuda Bakanlar Kurulunun tespitleri uygulanmakta veya özel kanunlar düzenlenmektedir. Dolayısıyla göç olgusu esas olarak bir iç hukuk müessesesidir ve dönemin devlet politikaları ile yakından ilişkilidir.²⁰⁴

Söz konusu özel düzenlemeleri açıklamadan önce kısaca Türk Hukukunda kabul edilen göçmen kategorilerine değinmek gerekirse, Türk

²⁰³ Bakanlar Kurulunun 27.12.1934 tarih 2/1777 sayılı kararı ile RG:01.01.1935-2898

²⁰⁴ PEKER: s. 12.

Hukukunda, serbest göçmen ve iskânlı göçmen olmak üzere iki temel göçmen ayrımı bulunmaktadır. Ne zaman, nereden ve hangi sayıda getirileceği Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen iskânlı göçmenler, Türkiye'ye özel kanunlarla, devletin tahsis ettiği yerlerde iskâna tabi tutulmakta ve üretici hale gelinceye kadar her türlü ihtiyaçları devletçe karşılanmaktadır.

Serbest göçmenler ise Türkiye'ye yerleşmek niyetiyle kendi imkânları ile gelmekte ve devletten herhangi bir maddî yardım talebinde bulunmamaktadır. Ayrıca mültecilerin İskân Kanunu m.3/3 uyarınca Türkiye'ye giriş yaptıkları tarihten itibaren 2 yıl içinde buldukları yerin en büyük mülki amirine Türkiye'ye yerleşmek ve Türk vatandaşlığına geçmek niyetlerini bildirmeleri ve İskân Kanunu m.4'de sayılan olumsuz şartları taşımamaları şartıyla göçmen statüsüne geçmeleri mümkündür.²⁰⁵

Son olarak devletlerarası müzakere ve anlaşmalar sonucu mübadeleye tabî tutulan kişiler vardır ki bunlara "Mübadil Göçmen" denilmektedir.²⁰⁶

Pasaport Kanununun 4.maddesinin üçüncü fıkrasına göre Türk Hükümetinin izni ile gelen göçmenler, ellerinde Türk konsoloslukları veya göçmen sevki için yabancı memleketlere Hükümetçe gönderilen memur veya heyetler tarafından verilmiş bir vesika bulunmak şartıyla pasaportsuz da olsalar Türkiye'ye kabul olunurlar.

²⁰⁵ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.117.

²⁰⁶ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.117.

Göçmen vesikası olarak da adlandırılan bu belgenin verilmesi için aranan koşullar İskan Kanununun 3.maddesinde²⁰⁷ düzenlenmiştir. Buna göre, Türkiye'ye yerleşmek niyetiyle dışardan, münferiden gelmek isteyen Türk soyundan olan ve göçebe kişiler ve toplu gelmek isteyen Türk soyundan olan ve göçebe kişiler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı olan kişiler göçmen olarak kabul edilirler. Kimlerin ve hangi ülke halklarının Türk kültürüne bağlı sayılacağını Bakanlar Kurulu takdir eder. Ayrıca İskân Kanununun 4.maddesinde, İskân Muafiyetleri Nizamnemesi'nde ve Pasaport Kanununda serbest göçmen vizesi verilmesi uygun olmayan kişiler belirlenmiştir.²⁰⁸

Ancak Türkiye'ye giriş yapmak isteyen çingenelerin, İskân Kanunu kapsamında, göçmen olarak Türkiye'ye kabulleri konusunda, çingenelere yönelik özel düzenlemeler dikkatimizi çekmektedir.

İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi, İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesi ve Pasaport Kanununun 8.maddesi ile kimlerin göçmen vizesi verilmesi uygun olmayan kişiler olduğu tespit edilmiştir.

İskân Kanunun 4.maddesine göre aşağıda sayılan kişilere göçmen vizesi verilmeyecektir.

- Anarşistler
- Casuslar
- Göçebe Çingeneler

²⁰⁷ 18.11.1935- 2848 sayılı Kanunla değişik.

²⁰⁸ ÇIÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.118.

- Memleket dışına çıkarılmış olanlar.

2848 sayılı Kanununun 3.maddesine Ek 3657 sayılı Kanununun 1. maddesinin 3.bendinde göçmen olarak kabul edilemeyecek kişiler arasında 2510 sayılı Kanununun 4. maddesinde yazılı şahıslar sayılmış ve ardından özel olarak meskûn (yerleşik) ve gayri meskûn (yerleşik olmayan) çingenelerin göçmen olarak kabul edilmeyecekleri belirtilmiştir.

İskân Muafiyetleri Nizamnamesi'nin 9. maddesinde de İskân Kanununun 4.maddesine paralel olarak *“Türk kültürüne bağlı olmayanlara, anarşistlere, göçebe çingenelere, memleket dışına çıkarılmış olanlara muhacir kağıdı verilmez.”* hükmü yer almaktadır.

Göçmen kabulü işleminin Bakanlar Kurulu Kararları çerçevesinde yürütülmesi dolayısıyla politik bir durum arz ettiği kuşkusuzdur.²⁰⁹ Ulus devlet yaratma düşüncesinin bir aracı olan İskân Kanunu, hem Osmanlı'dan ayrılan yerlerdeki Türk soyluların göçmen olarak kabulü, hem de iç iskân konusu ile ilgili tedbirleri almayı hedefleyen, dönemin siyasi yapı ve ideolojilerini yansıtan bir düzenlemedir.²¹⁰

Bu çalışmada tartışılmak istenen, dönemin ideolojik ve siyasi yapısının niteliği olmayıp, günümüzde genel olarak insan haklarının gelişimi ve özel olarak ayrımcılıkla mücadele alanında gelinen noktada, 1934 tarihli İskân Kanununun 4.maddesinin, 2848 sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı

²⁰⁹ **Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, Faaliyet 2000**, Ankara 2000, s.58. AYBAY, Rona: **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul 2004,s.160 (**Vatandaşlık**)

²¹⁰ ASAR: s.237; ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.115.

Kanunun 1.maddesinin 3.bendinin ve İskân Muafiyetleri Nizamnamesi'nin 9.maddesinin Anayasa ve Uluslararası Sözleşmelere uygunluğudur.²¹¹

4. maddenin açık ifadesine göre, anarşistler, casuslar²¹², göçebe çingeneler ve ülke dışına çıkarılmış olanların göçmen vizesi almaları mümkün değildir. Devletin, ülkesine yapılan göçmen başvurularını değerlendirirken, anarşistler, casuslar ve ülke dışına çıkarılmış yabancılar için özel hükümler öngörmesi veya bu kişilerin göçmen olarak ülkeye kabulünün reddedilmesi, umumi güvenlik ve siyasi ve idari icaplar gerekleriyle açıklanabilir.

Türkiye'ye girmesi yasak olan yabancılar arasında Pasaport Kanununun 8. maddesinin 4.fıkrasında Türkiye'den sınır dışı edilmiş olup da ülkeye girişine izin verilmemiş olan yabancılar ve 5.fıkrasında, Türkiye Cumhuriyetinin emniyetini ve umumi nizamını bozmak isteyenler ve bozanlara iştirak ve yardım etmek amacıyla giriş yapmak istedikleri sezilen yabancılar da sayılmıştır. Dolayısıyla bu kişiler zaten Türkiye'ye girişi mümkün olmayan yabancılardır.

Ülkede kalması umumi güvenlik, siyasî ve idarî icaplara aykırı sayılan yabancılar, YİSHK'nun 19 maddesine göre, verilecek muayyen müddet zarfında Türkiye'den çıkmaya davet olunacak ve bu süre sonunda Türkiye'yi terk etmezlerse sınır dışı edilecek kişilerdendir. YİSHK 19.maddesinin başlığına göre bu kişiler "muzır şahıslar"dır. Bu madde kapsamındaki

²¹¹ Tüm çabalara karşın yabancı çingenelerin göçmen olarak Türkiye'ye girişine ilişkin uygulama örneği elde edilememiştir.

²¹² Uluslararası Hukukta alanında casusluk, en genel anlamıyla bilgi edinme faaliyetinin gizli ya da yanıltıcı bir görüntü altında yapılmış olması olarak tanımlanmaktadır. BOUCHET- SAULNIER: s.73.

yabancıların, göçmen vizesi almak için yapacakları başvurular da İskân Kanununun 4.maddesine göre reddedilecektir.

Ancak göçmen başvuruları reddedilecek kişiler arasında çingenelerin de yer alması, başkaca bir gerekçe bulunmaksızın kategorik olarak çingenelerin göçmen sıfatıyla Türkiye'ye giriş yapacak yabancılar arasından çıkarıldığını göstermektedir.

Yabancı çingenelerin göçmen sıfatıyla Türkiye'ye kabulü sorununu tartışmadan önce, üzerinde tartışılması ve açıklığa kavuşturulması gerekli konu, göçmen olarak kabul edilmeyecekleri kesin olan çingenelerin, İskân Kanunu kapsamında mülteci olarak kabul edilip edilemeyecekleridir.

İskân Kanununun 12.11.1935 tarih ve 2848 sayılı kanunla değişik 3. maddesinde, "Mülteci", yerleşmek maksadıyla olmayıp, bir zorunluluk nedeniyle geçici oturmaya üzere sığınanlar olarak tanımlanmıştır.²¹³ Tanımın devamında, Türkiye'ye yerleşmek isteyen ve göçmen statüsü talep edecek mültecilerin 4.maddedeki koşulları taşımaması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

İskân Kanununun 18.06.1947 tarih ve 5098 sayılı kanunla değişik, 1.maddesinde, muhacir ve mültecilerle göçebelerin ve gezginci çingenelerin yurt içine yerleştirilmeleri; Türk kültürüne bağlılık ve nüfus oturuş ve yayılışının düzenlenmesi amacıyla Bakanlar Kurulunca yapılacak programa uygun olarak İçişleri ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca tertiplenir düzenlemesi yer almaktadır. Ayrıca İskan kanununun yine 18.06.1947 tarih ve

²¹³ Türkiye'nin 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesine taraf olmasından sonra, uluslararası hukuktan farklı olan kanundaki mülteci tanımının artık geçerli olmadığı muhakkaktır. KİRİŞÇİ, Kemal: **"Old and new patterns of immigration into Turkey: EU as a vehicle of "post-national" transformation in Turkey"** <http://www.hist.net/kieser/bs04/forum/kirisci> s.5, (Immigration), (son ziyaret tarihi: 16.07.2006)

5098 sayılı kanunla değişik, 9.maddesinde, Göçebeler ve gezginci çingenerler İçişleri Bakanlığı'nın mütalaası alınarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca uygun görülecek yerlere yerleştirilirler hükmü yer almaktadır.

Dolayısıyla İskân Kanunu hükümlerine göre, çingenerlerin, kanundaki mülteci tanımına göre geçici olarak ülkeye kabulü mümkün olmakta ancak yerleşmek ve göçmen statüsü elde etmek isteyen çingenerlerin bu taleplerinin reddedileceği sonucuna varılmaktadır.²¹⁴

İskân Kanununun çingenerlerin Türkiye'ye kabulünü yasaklayan 4. maddesine, gerek doktrin gerekse uluslararası kuruluşlar tarafından olumsuz eleştiriler getirilmektedir.

AYBAY, söz konusu düzenlemeyi "*ayrımcılık yasağı açısından kabulü güç bir kavram*" olarak yorumlamıştır.²¹⁵

Avrupa Roma Hakları Merkezi ve Dom Araştırma Merkezi tarafından İskân Kanunu'nun 4. maddesi, ayrımcılık içerdiği gerekçesiyle eleştirilmekte ve Türkiye'nin söz konusu düzenlemeyi yürürlükten kaldırması önerilmektedir.²¹⁶

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu'nda, İskân Kanunu'nun çingenerlere ilişkin 4. maddesinin halen yürürlükte olduğuna dikkat çekilmiştir.

²¹⁴ GÖĞER, Erdoğan: **Türk Tâbiyet Hukuku**, Ankara 1974, s.95 (**Tâbiyet**) ; NOMER, Ergin: **Vatandaşlık Hukuku**, B.15, İstanbul 2005, s.83 (**Vatandaşlık**).

²¹⁵ AYBAY: (Vatandaşlık), s.161.

²¹⁶ BEDARD, Tara: "**Issues Brief: Roma Rights in Turkey**", http://lists.errc.org/rr_nr4_2003/fields1.shtml s.1, (son ziyaret tarihi 16.05.2006) OPRISAN, Ana: "**Roma in Turkey: Settlement Law Continues to Discriminate Roma**", <http://www.domresearchcentre.com/news/Turkey/a> s.1. (son ziyaret tarihi: 15.07.2006)

Bu bağlamda, İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi, İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesinin, Vatandaşlık Hukukuna hâkim olan genel ilkelere, Uluslararası Hukuka ve Anayasa'ya uygunluğu noktalarından yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

aa- İskân Kanununun 4. Maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3. Maddesine Ek 3657 Sayılı Kanunun 1.Maddesi ve İskân kanunu Nizamnamesinin 9. Maddesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğu Sorunu

İskân Kanunu'nun 4. maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi ve İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesinin, insan haklarının korunmasına ilişkin uluslararası beyannameler ve sözleşmeler karşısında uygulanırlığını incelemeye geçmeden önce, belirtmek gerekir ki insan hakları, insanın insan olmasından dolayı sahip olduğu devredilmez haklardır ve bütün insanlar için eşit olarak öngörülmüşlerdir.²¹⁷

Dolayısıyla insan haklarına ilişkin olarak kabul edilmiş bütün uluslararası düzenlemelerde, söz konusu hakların bütün insanlar için eşit olarak ve ayırım gözetilmeksizin uygulanacağı öngörülmektedir.²¹⁸ Bugün eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesi, insan haklarına ilişkin uluslararası bir

²¹⁷ GÖZÜBÜYÜK, Şeref: **Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve İnsan Hakları Sözleşmesi**, B.13, Ankara 2004, s.299.

²¹⁸ ZANGHI, Claudio: **"Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik"**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İdari Yargı, Sempozyum, Ankara 2003, s.211; GÖÇER, Mahmut: **Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması**, Ankara 2002, s.25; AYBAY: (Yabancı Konumu), s.4 ; AYBAY: (Yabancılar), s.48; LERNER, Latan: **"Group Rights and Discrimination in International Law"**, International Studies in Human Rights, Vol.15, London 1991, s.14.

düzenleme olmaktan öte, hukukun genel ilkeleri içinde değerlendirilmektedir.²¹⁹

İnsan Hakları, hakların sahibi olan insana, cins, yaş, renk, düşünce, vicdan ve inanç ayrımı gözetilmeksizin, ulusal ve uluslararası hukukça tanınmış yetkilidir.²²⁰

aaa- Birleşmiş Milletler Antlaşması

26.06.1945 tarihinde imzalanan ve 24.10.1945 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması, insan haklarının uluslararası hukukun ana kavramlarından biri olmasında dönüm noktası olduğu söylenebilir.²²¹ Antlaşma, Türkiye tarafından 15.05.1945 tarihinde imzalanmış ve 4801 sayılı kanun ile onaylanmıştır.²²² Antlaşmanın Başlangıç Bölümünde, “...insanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi, büyük ve küçük milletler için de hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye...” Birleşmiş Milletler Halkının azmetmiş olduğu vurgulanmıştır.

Antlaşmanın amaçlar ve ilkeler başlıklı 1.maddesinde, “...ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak...” Birleşmiş Milletlerin amaçları arasında sayılmıştır.²²³

²¹⁹ LERNER, s.24.

²²⁰ KABAĞLU: s.31.; ÜNAL, Şeref: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, Ankara 2001, s.21.

²²¹ BOZKURT,Enver/KÜTÜKÇÜ,M.Arif/POYRAZ,Yasin: **Devletler Hukuku**, B.14, Ankara 2004,s.162; BOZKURT: (Uluslararası Hukuk), s.55.

²²² RG: 29.08.1945-6092 3.T.Düster,c.26,s.1382.

²²³ MUMCU,Ahmet/KÜZECİ,Elif.: **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Kavramlar, Evrensel ve Ulusal Gelişimleri ve Bugünkü Durumları**, B.3, Ankara 2003,s.120; DÖNER, Ayhan.: **İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi**, Ankara 2003,s.35.

Antlaşmanın 13. maddesinde, “...ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan hakları ile temel özgürlüklerden yararlanmasını kolaylaştırmak için...” araştırmalar yapılmasına önyak olmak ve bu amaçla tavsiyelerde bulunmak Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun görevleri arasında düzenlenmiştir.²²⁴

BM'nin ekonomik ve sosyal amaçları arasında, “*Herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini kolaylaştırmak.*” sayılmıştır. (m.55)

Ancak antlaşmada, insan haklarından söz edilmekle birlikte, bu hakların neler olduğu ve kapsamı üzerinde durulmamıştır.

bbb-İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Göçmenlerin, İskan Kanununun 4. maddesi uyarınca, Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra, “muhacir kağıdı” alacakları ve vatandaşlığa girme beyannamesi imzalayacakları, muhacir kağıdı alan göçmenlerin “hemen” vatandaşlığa alınacakları düzenlenmiştir. Dolayısıyla yerleşik ya da göçebe olsun çingenelerin göçmen olarak ülkeye kabulünü yasaklayan İskan Kanununun 4. maddesinin Vatandaşlık Hukuku'na egemen ilkeler kapsamında değerlendirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

Vatandaşlığın kendisinin bir insan hakkı olarak kabul edildiği ilk uluslararası belge, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir.²²⁵ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 15. maddesinin birinci fıkrasında, Vatandaşlık hukukuna hâkim olan temel ilkelerden biri olan ve vatansızlığı önlemeyi

²²⁴ GÖZÜBÜYÜK.: s.301.

²²⁵ AYBAY, Rona: (Vatandaşlık), s.47.

amaçlayan “Herkesin bir vatandaşlığı olmalı.” ilkesi, “*Herkesin bir vatandaşlığa hakkı vardır.*” şeklinde düzenlenmiştir.

15.maddenin ikinci fıkrasında, “*Kimse keyfi olarak vatandaşlığından yoksun bırakılamaz. Kimsenin vatandaşlığını değiştirme hakkı yadsınamaz.*” denilmekle, her devletin kendi hâkimiyet tasarrufu altında olan vatandaşlık bağının kurulması konusunda, belirli ilke ve hedeflerin bulunması gerektiği ifade edilmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, sadece “vatandaşlık” değil, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde yer alan bütün temel hak ve hürriyetler, ayırım gözetilmeksizin, eşit olarak “herkes”e tanınmıştır. 1.maddede “*Bütün insanlar, hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyetiyle hareket etmelidirler*” hükmü ile eşitlik ilkesine ayrıca ve ilk maddede yer verilmiştir. Böylece bildirinin temel felsefesinin insanların doğuştan eşit olduğu açıkça ifade edilmiştir.²²⁶

Ayırım gözetmeme ilkesi ise İHEB’nin 2.maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, “*Herkes, ırk, renk cins dil, din ve siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşee, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin iş bu beyannamede ilan olunan bütün haklardan ve bütün hürriyetlerden yararlanabilir.*” Böylece, bu hakların evrensel niteliği özellikle vurgulanmıştır.²²⁷

²²⁶ MUMCU/KÜZECİ: s.121; DÖNER: s.37; AYBAY: (Yabancıнын Konumu), s.3; LERNER: s.25. KUÇURADİ, İoanna: *Çağın Olayları Arasında*, Ankara 1997, s.37.

²²⁷ ÜNAL: s.39.

Eşitliğin ve ayırım yasağının mantıksal sonucu olarak 7.maddeye göre, *“Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetmeksizin yasanın korumasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.”*²²⁸

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. ve 2. maddesi karşısında, kültürel ve kategorik anlamda göçebe çingenelerin göçmen olarak ülkeye giriş yapmasını sınırlandıran , İskân Kanunu'nun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi, İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesi uygulamaz, ölü düzenlemeler olarak kalmaktadır. Yabancı çingenelere ilişkin söz konusu düzenlemeler bu haliyle uluslararası hukuka açıkça aykırı düşmektedir.

ccc- İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşme

İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşmenin “İnsan Haklarına Saygı Yükümlülüğü” başlıklı 1.maddesinde, *“Yüksek Sözleşmeciler Taraf, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu sözleşmenin birinci bölümünde yer açıklanan hak ve özgürlükleri tanırlar”* düzenlemesiyle sözleşmenin ilk maddesi olarak eşitlik ilkesi dile getirilmiştir.²²⁹ Eşitlik ilkesi ile birlikte anılan ayrımcılık yasağına, ayrı bir madde olarak değinilmiştir.

²²⁸ ZANGHI: s.211;UZELTÜRK-TAHMAZOĞLU, Sultan: **“İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı”** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İdari Yargı, Sempozyum, Ankara 2003, s.257.

²²⁹ Dolayısıyla Sözleşmede tanınmış olan haklar, sadece taraf devlet vatandaşlarına değil, kural olarak yabancı-vatandaş ayrımı gözetilmeksizin herkese tanınmıştır. DÖNER: s.84; AYBAY: Yabancıların Konumu, s.3; PAZARCI: (Uluslararası Hukuk), s.224; ÜNAL: s.70.

Sözleşmenin “Ayrımcılık Yasağı” başlıklı 14.maddesinde, bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmanın ,cinsiyet, ırk, renk, dil,din, siyasal ve diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi bir başka durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanacağı düzenlenmiştir. ²³⁰ Madde metninden, öncelikle sözleşme kapsamında, güvence altındaki bir temel hakkın ihlâl edilip edilmediği tespit edilmeli daha sonra, ayrımcılığa maruz kalma hakkının ihlal edilip edilmediği belirlenmelidir gibi bir sonuç çıkmaktadır.²³¹ Ancak ZAHGHI'ya göre, teminat altındaki bir hakkın ihlâl edilmesi zorunlu değildir. Salt Birinci Bölümdeki eşitlik ilkesinin ihlal edildiği de öne sürülebilir. Dolayısıyla devletlerin, kişiler arasında, objektif ve haklı bir neden ve kabul edilebilir bir denge bulunmaksızın 14. maddede öngörülen nedenlerle ayırım yapmış sayılması için sözleşmede düzenlenmiş bir hak ve özgürlüğü ihlal etmiş olması zorunlu değildir.²³² Ayrıca meşru sınırlamaların uygulanmasından doğacak ayrımcılık da 14.maddenin ihlali anlamına gelecektir.²³³

14.maddede, ayrımcılığın temel gerekçeleri sıralanırken, “...veya herhangi başka bir durum” denilmekle, ayrımcılığın, madde metninde sayılanla sınırlı olmadığını göstermektedir. ²³⁴

İşkân Kanununun 4. maddesinin, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesinin, İşkân Muafiyetleri Nizamnamesinin

²³⁰ BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ: s.178; BOZKURT: (Uluslararası Hukuk), s.191.

²³¹ ZANGHI: s.213; AYBAY: (Yabancıların Konumu), s.5; AYBAY: (Yabancılar), s.54.

²³² REİSOĞLU, Safa: **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, İstanbul 2001, s.126-127.

²³³ ZANGHI:s.215; ÜNAL: s.314; GÖZÜBÜYÜK, Şeref/GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, B.6, Ankara 2005, s.401.

²³⁴ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ: 402.

9.maddesinin yabancı göçebe çingenelele ilişkin hükümlerinin uygulanması, başta İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşmenin eşitlik ilkesine aykırı düşecektir. Madde metinlerinde yabancı göçebe çingenelele ilişkin düzenlemelerin, ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın korunması gibi nedenlerle getirildiğini öne sürmek ise, kültürel olarak ve kategorik anlamda bir tanımlama olması nedeniyle, ayrımcılık yasağı kapsamında kalacaktır.

ddd- Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi, İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesini, Türkiye'nin 2003 yılında katıldığı Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin düzenlemeleri karşısında gözden geçirecek olursak.

Sözleşmenin Giriş bölümünde, *"...Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilen prensiplere göre insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğuştan sahip oldukları insanlık onurunu ve eşit ve vazgeçilmez haklarını tanımanın, yeryüzündeki özgürlük,adalet, ve barışın temeli olduğunu dikkate alarak..."* eşitlik ilkesi ifade edilmiştir.

Ayrımcılık yasağını düzenleyen, Sözleşmenin 2.maddesinin 1.bendine göre *"Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi*

olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.” Sözleşmenin 2.maddesinin 2.fıkrasına göre, sözleşmede tanınan hakları kendi mevzuatında veya uygulamasında henüz tanımamış olup da bu Sözleşmeye taraf olan Devletler, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, Sözleşmede tanınan hakları uygulamaya geçirmek için gerekli olan tedbirleri veya diğer önlemleri almak yükümlülüğü altındadır.²³⁵

Sözleşmede tanınmış ve güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin 4.maddede, ulus hayatını tehdit eden ve varlığı resmen ilân edilmiş olan olağanüstü bir durumun ortaya çıkması sınırlama nedeni olarak kabul edilmiştir. Bu durumda dahi sözleşmeye taraf devletlerin, sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler alması, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerine aykırı olmamak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, veya toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermemesi ve durumun gerektirdiği ölçüde olmak şartlarına bağlanmıştır.²³⁶

Sözleşmenin 26.maddesinde, herkesin yasalar önünde eşit olduğu ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunacağı hükmü yer almaktadır. Bu bakımdan taraf devletlere, yasaların her türlü ayırımı yasaklayacağı ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi, her

²³⁵ DÖNER: s.41.

²³⁶ BOZKURT: (Uluslararası Hukuk), s.63.

bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkin koruma temin edeceği yükümlülüğü getirilmiştir.²³⁷

İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi, İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesinin, yabancı çingenelere salt çingene olmaları yani toplumsal kökenlerinden dolayı uygulanması, Sözleşmenin 2 ve 4 maddelerine aykırı düşecektir ve 26.maddede yer alan yükümlülüğün ihlali anlamına gelecektir.

eee- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 21 Aralık 1965'de oybirliğiyle kabul edilerek, 7 Mart 1966'da imzaya açılmıştır. 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmeyi, Türkiye, 13 Ekim 1972'de imzalamıştır.²³⁸ Türkiye'nin Sözleşmeyi onaylaması ise ancak 4750 sayılı kanunla 03.04.2002 tarihindedir.²³⁹

Sözleşmenin 1.maddesinde ırk ayrımcılığının tanımı yapılmıştır. Buna göre, *"Bu Sözleşmede, "ırk ayrımcılığı" terimi, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine*

²³⁷ UZELTÜRK: s.257.

²³⁸ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

²³⁹ Onay Kanunu ve Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. RG: 09.04.2002-24721

*yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamındadır.*²⁴⁰

Sözleşmenin 1/3.maddesine göre taraf devletler, milliyet, vatandaşlık ve vatandaşlığı kabul ile ilgili mevzuat hükümlerinde, özel bir milliyete karşı ayrımcılık yapmadıkça, bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, mevzuat hükümlerini her açıdan etkileyecek şekilde yorumlanamayacaktır.²⁴¹

Sözleşme hükümleri uyarınca, her Taraf Devlet, bireylere, birey gruplarına ya da kurumlara karşı hiçbir ırk ayrımcılığı eyleminde veya uygulamasında bulunmamayı ve ulusal ya da yerel tüm kamu yetkilileri ile kamu kurumlarının bu yükümlülüğe uygun hareket etmelerini sağlamayı üstlenir (m.2/1-a) ve koşullar gerektirdiği takdirde yasal düzenlemeler yapmak dahil, tüm uygun yöntemlerle, herhangi bir birey, grup veya örgüt kaynaklı ırk ayrımcılığını yasaklayacak ve bu tür ayrımcılığa son verecektir.²⁴²(m.2/1-d).

Türkiye'nin sözleşmeye taraf olmasına karşın, göçebe çingenelere göçmen vizesi verilmesini yasaklayan İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi, İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesinin halen yürürlükte olması, sözleşmenin 2/1-d maddesindeki taahhüdünün açıkça ihlali anlamına gelmektedir.

²⁴⁰ ÜNAL: s.42.

²⁴¹ AYBAY: (Yabancılar), s.50.

²⁴² BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ: s.168; DÖNER: s.51; LERNER: s.51; ÜNAL: s.43.
BOZKURT: (Uluslararası Hukuk), s.70.

fff- Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi

Vatandaşlık Hukuku alanındaki ilkeleri geliştirmeyi ve vatansızlığın mümkün olduğunca önlenmesini amaçlayan Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi²⁴³, 6 Kasım 1997 tarihinde, Strasbourg'da imzalanmıştır. Türkiye sözleşmeye taraf değildir. Ancak vatandaşlık hukukuna egemen ilkelerin ortaya konulması ve bu noktada İskân Kanununun ilgili 4. maddesinin bu ilkeler karşısında yorumlanması açısından sözleşmenin incelenmesi yerinde olacaktır.

Sözleşmenin "Tanımlar" başlıklı 2/a maddesinde vatandaşlık, kişi ile devlet arasında, kişinin etnik kökenine işaret etmeyen hukuki bir bağ olarak tanımlanmıştır. Böylece vatandaşlık, millet ile değil devlet ile kurulan hukuki bir bağ olarak ifade edilmiştir.²⁴⁴

Vatandaşlık Hukukuna hâkim olan temel ilkeler, Sözleşmenin 4. maddesinde kaleme alınmıştır.

Buna göre;

- a- *Herkesin vatandaşlığa sahip olma hakkı vardır.*
- b- *Vatansızlık önlenecektir.*
- c- *Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından mahrum bırakılmayacaktır.*
- d- *Ne bir âkit devletin vatandaşı ile bir yabancı arasındaki evlilik, ne bu evliliğin sona ermesi, ne de eşlerden birinin evlilik sırasında*

²⁴³ Sözleşmenin Türkçe metni için bkz: AYBAY: Vatandaşlık, s.439-453; İngilizce metni için bkz: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm> (son ziyaret tarihi: 05.06.2006)

²⁴⁴ GÜLİN, Güngör: "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi", MHB Yıl: 17-18, S. 1-2, 1997-1998, s.230; AYBAY: Vatandaşlık, s.7.

*vatandaşlığının değişmesi diğer eşin vatandaşlığına kendiliğinden etki edecektir.*²⁴⁵

Herkesin bir vatandaşlığa sahip olma hakkı vardır ilkesinden, bir insan hakkı olan vatandaşlığın, kişilere ayırım gözetilmesizin uygulanması gerektiği sonucu varmak mümkündür. Ancak sözleşmede, herkesin bir vatandaşlığa sahip olma hakkı vardır ilkesi ile yetinilmemiş ve bu konu sözleşmenin “Ayrım Yapma Yasağı” başlıklı 5. maddesinde ayrıca belirtilmiştir.²⁴⁶

Buna göre;

“ Taraf Devletlerden hiçbirinin vatandaşlığa ilişkin kuralları; cinsiyet, din, ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken açısından ayrımcılık oluşturan farklılıklar ya da herhangi bir uygulama içeremez.

*Taraf devletler, vatandaşları arasında vatandaşlığın doğumla ya da sonradan kazanılmış olması açısından ayrımcılık yapılmaması ilkesine uyarlar.*²⁴⁷

Çingenerlerin göçmen olarak Türkiye'ye kabulüne izin vermeyen İskan Kanununun 4. maddesinin, özel olarak vatandaşlık hukukunda, genel olarak bütün bir hukuk sistemine ve çağdaş düşünce egemen olan ayrımcılık yasağı karşısında, uygulanamaz hükümler olduğunun kabulü gereklidir.

²⁴⁵ Sözleşmenin 4. maddesinde yer alan bu ilkeler vatandaşlık hukukunun direktif ilkeleridir ve kişilerin vatansız kalmasını ve vatansızlığı önlemeye yöneliktir. TANRIBİLİR, Feriha Bilge: “**Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku**”, MHB, Yıl: 22, S.2, 2002, s.795.

²⁴⁶ GÜNGÖR: s.236; AYBAY, (Vatandaşlık), s. 161.

²⁴⁷ Devletin vatandaşını belirlerken belirli süre ikamet etme, topraklarında doğmuş olma, dilini konuşabilme gibi şartlar araması veya bazı yabancılara diğerlerine oranla daha elverişli şartlarla vatandaşlık vermesi milli ve etnik kökene dayalı ayırım olarak kabul edilmemektedir. TANRIBİLİR: s.797.

bb- İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3. Maddesine Ek 3657 Sayılı Kanununun 1. Maddesi ve İskân Kanunu Nizamnamesinin 9. Maddesinin Anayasa'ya Uygunluğu

İnsan hakları alanında kabul edilmiş uluslararası teamül ve anlaşmalar yanında, Anayasanın 10.maddesindeki “eşitlik ilkesi”, yabancıların Temel hak ve Özgürlüklere İlişkin 16.maddesi ve Milletlerarası Anlaşmaların Uygun Bulunmasına ilişkin 90/son maddesi ve Türk Vatandaşlığına ilişkin 66. maddesi karşısında, yabancı çingenelerin göçmen olarak ülkeye kabulünün bir kez daha gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

aaa- Anayasa'nın 10. Maddesi:

Kişilerin, temel hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlanmalarını sağlamak ve keyfi ayrımları önlemek amacıyla getirilen “Kanun Önünde Eşitlik” (*equality before the law*) ve “Kanunların Eşit Koruması” (*equal protection of the laws*) olarak adlandırılan Anayasal Eşitlik güvenceleri, bir Anayasa maddesi olmaktan öte, her hukuk düzeninde geçerli olan genel, evrensel bir temel ilkedir.²⁴⁸

Bütün insanların eşit olduğu, bütün insanların eşit onur ve değer taşıdığı veya herkesin insanlık sıfat ve onurunda eşit olduğu ön bilincinden, sadece olgusal anlamda değil, normatif anlamda da, bütün insanların eşit olarak işlem görmeye hakkı olduğu veya insanlara eşit olarak işlem yapılması gerektiği sonucu çıkmaktadır.²⁴⁹ Dolayısıyla özgürlük herkese eşit olarak

²⁴⁸ ÖDEN, Merih: **Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi**, Ankara 2003, s.126.; ZANGHI: s.211; UZELTÜRK: s.220.

²⁴⁹ ÖDEN: s.23; KAPANİ, Münci: **Kamu Hürriyetleri**, B.7 (Tıpkı Basım) ,Ankara 1993, s.8; TURNER, Bryan: **Eşitlik**, Ankara 1997, s.35; BOZKURT: (Uluslararası Hukuk), s.16.

tanınmalıdır. Bu bakımdan eşitlik, özgürlüğün hem ön şartı hem de tamamlayıcısıdır.²⁵⁰

Eşitlik ve onunla birlikte anılan “ayırım yapmama” (non-discrimination) ilkeleri, bütün insanların insanlık sıfat ve onurunda eşit olduğu fikrine yönelik değer yargılarıdır.

Söz konusu değer yargılarının ve evrensel ilkelerin Anayasal Güvencesi olan 1961 Anayasasının “Eşitlik” başlıklı 12.maddesinde,

“Herkes, dil,ırk,renk, cinsiyet, siyasi düşünce,felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin, kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye,aileye,zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz”

denilmiştir.1982 Anayasası'nın “Kanun Önünde Eşitlik” başlıklı 10.maddesinde Eşitlik İlkesi daha geniş olarak düzenlenmiştir. Buna göre,

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek: 7.5.2004-5170/1 md.)Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

²⁵⁰ KAPANİ: s.12; BOYRAZ, İsmail: “**Bir İnsan Hakları Kavramı Olarak Eşitlik**” Türkiye’de İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2000 Bildirileri, Ankara 2000, s. 21-22.

1982 Anayasasınının 10 maddesinde düzenlenen kanun önünde eşitlik ilkesi, şekli bir eşitliği ifade etmektedir ve “Genel Esaslar” bölümüne konmuş kesin bir ilkedir.²⁵¹ Buna göre, kişilere eşit işlem yapılması zorunluluğu bulunmaktadır ve farklı işlem ve ayrımlar ancak onları haklı kılmaya veya göstermeye yeterli nedenlerin bulunması halinde geçerli veya meşru kabul edilebilir.²⁵² Şekli eşitlik, mutlak eşitlik veya yatay eşitlik olarak adlandırılabilir. Bu eşitlik ilkesi, kuralların öngördüğü kişi ve durumlara sürekli ve tarafsız olarak yani eşit şekilde uygulanmasını emreder.²⁵³ Başka bir anlatımla, özgürlüğün evrensel ölçüğünü, eşitlik oluşturmaktadır.²⁵⁴

10.maddede yer alan genel eşitlik ilkesi, kanun önünde eşitlik, ayırım yapma yasağı, kişi ve topluluklara ayrıcalık tanıma yasağı ve temel hak ve hürriyetlerden eşit yararlanma ilkelerini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.²⁵⁵ Buna göre kanun önünde eşitlik, kişiler arasında dil,ırk,cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri yönlerden ayırım yapmamayı ve idarenin ve mahkemelerin kanunları herkese eşit olarak uygulamasını emretmektedir.²⁵⁶

Eşitlik ilkesi ile birlikte anılan ayrımcılık, bir devletin veya toplumun bazı üyelerinin, diğer kişilere sağlanan bazı hak veya ayrıcalıklardan yoksun bırakılmasıdır. Bazı birey ya da toplulukların kategorik olarak, ırk, cinsiyet

²⁵¹ MUMCU/KÜZECİ: s.282; JOHANSON, Per/CHOPLIN, Isabelle/NIESSEN, Jan.: “**Racial, Ethnic, and Religious Discrimination**”, A Comparative Analysis of National and European Law, Bükresel 2002, s.23; GÖZLER, Kemal: **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa 2000, s.180 (**Türk Anayasa Hukuku**).

²⁵² ÖDEN: s.27; KABAOĞLU: s.18.

²⁵³ ÖDEN: s.28; UZELTÜRK: s.225.

²⁵⁴ KABAOĞLU: s.25.

²⁵⁵ ÖDEN: s.131.

²⁵⁶ UZELTÜRK: 224; GÖZLER: (Türk Anayasa Hukuku), s.181.

veya herhangi bir ayırma yüzünden belirli bir sınıflama içine sokulmasıdır.²⁵⁷

Ayrımcılık, bazı insanların yasal tanımlama, kanı ya da davranışlar nedeniyle, olumsuz olarak nitelenmeleri ve daha kötü davranışlarına hedefi olmaları anlamına gelir.²⁵⁸

Anayasa'da yer alan ayırım yapılamayacak konular, bu maddede sayılanlarla sınırlı değildir. Madde metninde yer alan "benzeri sebeplerle" ifadesi ile hem ayırım yapılamayacak konuların genişletilmesine olanak tanınmıştır hem de eşitlik ilkesi güçlendirilmiştir.²⁵⁹

Anayasa Mahkemesinin kararlarında da eşitlik ilkesi sıkça kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁰

Eşit koruma ilkesi aynı zamanda, kanunların maddi içeriğinin de herkes için eşit olması ve ırk, dil, cinsiyet gibi nedenlerle ayırım yapılmaması anlamına gelmektedir.²⁶¹

İnsanların insan olma sıfat ve onurunda eşitliği esastan hareketle, eşitlik ilkesi, yabancı-vatandaş ayırımı gözetilmeksizin "herkes" i kapsamaktadır.

Göçebe çingenelele göçmen vizesi verilmeyeceğini düzenleyen İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı

²⁵⁷ BINDMAN, Geoffery: "Proof and Evidence of Discrimination", Discrimination: The Limits of Law, Londra 1992, s.52; BOUCHET-SAULNIER: s.35.

²⁵⁸ ATAÖV: s.1; LERNER: s.25; ÜNAL:s.313.

²⁵⁹ GÖZÜBÜYÜK: s.181; KABAOĞLU: s.55.

²⁶⁰ 1999/27 E. ve 1999/42 K. RG: 02.05.2002-24743, s.43.vd. 1991/38 E. ve 1991/38 K. RG: 17.09.1995- 22407 s.96.vd.

²⁶¹ ÖDEN:s.141; KABAOĞLU: s.59.

kanunun 1.maddesi ile İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesi, kategorik anlamda “çingenelerin”, göçmen olarak ülkeye kabulüne izin vermemektedir.

Söz konusu düzenlemeler mevcut haliyle Anayasanın 10.maddesine aykırı düşmektedir. Eşitlik ilkesinin, tartışma götürmez genel ve evrensel bir ilke olduğu konusunda hem fikir olunmasına ve onunla birlikte anılan ayırım gözetmeme ilkesine karşın, açıkça Anayasa’ya aykırı bu hükümlerin halen yürürlükte olması, en yumuşak ifadeyle şaşırtıcıdır.

bbb- Anayasa’nın 16. Maddesi

1961 Anayasasının 13.maddesinde “*Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilir.*” hükmü ile yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlanmasına ilişkin temel ilkeler belirtilmiştir.

1982 Anayasasının 16.maddesinin “*Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.*” hükmü ile yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin sınırlanması konusunda 1961 Anayasa’sının 13 maddesi ile öz bakımından bir farklılık getirilmemiştir.

Buna göre, herkese tanınmış temel hak ve hürriyetlerden yabancılar da kural olarak yararlanabilir.²⁶² Yabancıların temel hak ve özgürlükleri ancak kanunla sınırlanabilir. Ayrıca kanunla getirilmiş olan söz konusu sınırlamalar milletlerarası hukuka uygun sınırlamalar olmalıdır.

²⁶² GÖZLER: (Türk Anayasa Hukuku Dersleri), s.109.

Yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasında, milletlerarası hukukça kabul edilebilir sınırlamaların neler olabileceğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için sınırlandırılmasında, uluslararası hukuka uygunluğun aranmasındaki amaç, yurttaşlık veya uyrukluk nedeniyle ayrımlara izin verilmesi ancak herkese tanınan temel hak ve özgürlüklerden yabancıların keyfi olarak yoksun bırakılmasının önlenmesidir.

Dolayısıyla, sınırlamalar, objektif ve makul bir nedene dayanmalı, meşru olmalı, konulan sınırlamalar bu meşru amaçla orantılı olmalı ve sınırlamalar eşitlik ilkesine ve ayrımcılık yasağına aykırı olmamalıdır.²⁶³

Anayasa'nın 16.maddesi ile uluslararası hukuka yapılmış olan gönderme geniş yorumlanmalıdır. Dolayısıyla, yabancıların temel hak ve özgürlüklerine ilişkin sınırlamaların, milletlerarası hukuka uygun olmasından, sadece Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar değil, uluslararası hukukun bütün kaynakları dikkate alınmalıdır.²⁶⁴

İskan Kânununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi ile İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesi, yabancıların temel hak ve özgürlüklerine ilişkin kanunla getirilmiş sınırlamalar olmalarına karşın, Anayasanın 16.maddesi karşısında hem

²⁶³ AYBAY: (Yabancıların Konumu), s.4; AYBAY: (Yabancılar), s.48; ÇELİKEL, Aysel: **“Türk Yabancılar Hukukunun Genel İlkeleri”**, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında Gelişmeler, (Bilimsel Toplantı), İstanbul 2000, s.97.

²⁶⁴ AYBAY: (Yabancılar), s.74; Birleşmiş Milletler Antlaşmasının eki olarak 1945 yılında kabul edilen Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38.maddesine göre, uluslararası anlaşmalar, uluslararası teamül (yapılageliş) ve hukukun genel ilkeleri, uluslararası hukukun kaynakları arasındadır.

10.maddede düzenlenen eşitlik ilkesi ve ayırım yasağına hem de uluslararası hukuka aykırı düşmektedir.

ccc- Anayasa'nın 90/son. Maddesi

1982 Anayasasının "Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma" başlıklı 90.maddesinin son fıkrasına 2004 yılında eklenen "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.*"²⁶⁵ düzenlemesiyle, temel hak ve özgürlükler alanında Türkiye için yeni bir dönemin başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ek cümlede geçen "temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar" deyimini ile sadece tüm kuralları insan haklarına ilişkin anlaşmaların mı kastedildiği yoksa konusu doğrudan insan haklarının tanınıp güvence altına alınması olmayan fakat insan haklarına ilişkin kimi kuralları bulunan anlaşmaların da 90/son kapsamında değerlendirileceği tartışma konusudur. Madde metninde yer alan "esas alma" ve "farklı hükümler içerme" deyimleri de açık değildir.²⁶⁶ Ek cümle ile getirilen düzenlemenin içeriği ve uygulanmada yaratacağı etki, kuşkusuz öğretisi ve yargı kararları ile gelişecektir.

²⁶⁵ 7.5.2004- 5170 sayılı kanun

²⁶⁶ Söz konusu ifadelerin ayrıntılı yorumu için bkz. GÜLMEZ, Mesut: "**İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan Uygulanması (Anayasa,md.90/son)**" , Ulusal Toplantı, Ankara 2004, s.64. ÇİMEN, Yılmaz: "**İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan Uygulanması (Anayasa,md.90/son)**" , Ulusal Toplantı, Ankara 2004, s.97; AYBAY: (Yabancılar), s.84.

Ancak genel bir yorum yapılacak olursa, 90.maddeye getirilen yeni düzenleme ile, Türkiye'nin taraf olduğu ve usulüne göre yürürlüğe konmuş insan hakları sözleşmelerinin tümü, bölgesel veya evrensel olmasına bakılmaksızın, ulusal hukukla çatışması durumunda, öncelikle esas alınacak ve uygulanacaktır.²⁶⁷ Yeni düzenleme aynı zamanda, yasama organına, uyuşmazlığa yol açabilecek uluslararası anlaşmalara aykırı yasalar çıkarmama ve aykırı bulunan mevcut yasaların bu düzenlemeden sonra uygulanamaz kılınması nedeniyle yürürlükten kaldırma yükümlülüğü getirmektedir.²⁶⁸

90.maddeye getirilen yeni düzenleme ile, yargı yerleri, kanunlarla anlaşmalar arasında uyuşmazlık bulunması durumunda, anlaşma hükümlerini esas alabilecektir. Söz konusu düzenleme aynı zamanda anlaşma hükümleri bireylere haklar sağlıyorsa, bireylere de bu haklardan yararlanmayı talep etme olanağı getirmektedir.²⁶⁹

İşkân kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi ve bu kanunun uygulanmasına ilişkin İşkân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddesinin, yabancı çingenelere, salt tarihsel ve kültürel açıdan çingene olmaları nedeniyle uygulanması durumunda, eşitlik ve ayırım yapma yasağı açısından, söz konusu düzenlemelerin hem

²⁶⁷ PAZARCI,Hüseyin: “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan Uygulanması (Anayasa,md.90/son)” , Ulusal Toplantı, Ankara 2004, s.159 (İnsan hakları); AYBAY: (Yabancılar), s.73.

²⁶⁸ ÖZKÖK,Özdemir: “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan Uygulanması (Anayasa,md.90/son)” , Ulusal Toplantı, Ankara 2004, s.12. ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan Uygulanması (Anayasa,md.90/son)” , Ulusal Toplantı, Ankara 2004, s.131.

²⁶⁹ YÜZBAŞIOĞLU, Necmi: “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan Uygulanması (Anayasa,md.90/son)” , Ulusal Toplantı, Ankara 2004, s.86.

Anayasaya hem de İnsan Haklarına İlişkin milletlerarası anlaşmalara aykırılığı gündeme gelecektir.

Anayasanın 90.maddesine eklenen yeni düzenleme ile, artık hem idari makamların hem yargı yerlerinin çalışma konusu hükümleri uygulamaması yükümlülüğü doğmuştur. Ayrıca salt çingene olmasından temel hak özgürlükleri kısıtlanmış yabancı çingenelerin kendilerine sözleşmelerle tanınan hakları talep etmesinin önü açılmıştır.

Sonuç olarak, Anayasa'nın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklik karşısında, İskân Kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi ve İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 9.maddeleri, uygulanamaz, ölü hükümler haline gelmiştir.

ddd- Anayasa'nın 66. Maddesi

Göçmenlerin, İskân Kanununun 6. maddesinin A bendine göre,Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra, "muhacir kağıdı" alacakları ve vatandaşlığa girme beyannamesi imzalayacakları düzenlenmiştir. 6. maddenin B bendinde ise, muhacir kağıdı alan göçmenlerin "hemen" vatandaşlığa alınacakları düzenlenmiştir. Türk Hukukunda, göçmenler, Türkiye'ye giriş yapmak isteyen diğer yabancılardan, belirli bir süre sonunda Türk Vatandaşı olmaları nedeniyle ayrılmaktadır. Göçmenlerin kazandığı Türk vatandaşlığı, Türk Vatandaşlığı Kanununa göre Türk vatandaşlığını kazanmış kişiler ile aynı hüküm ve sonuçları doğurmaktadır.²⁷⁰

²⁷⁰ FİŞEK, Hicri: **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Ankara 1959, s.79.

Dolayısıyla yerleşik ya da göçebe olsun, çingenelerin göçmen olarak ülkeye kabulünü yasaklayan İskân Kanunu'nun 4. maddesinin Vatandaşlık Hukuku'na egemen ilkeler kapsamında değerlendirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

Vatandaşlık, belirli bir devlet ile kişi arasında hak, görev ve yükümlülük ilişkisini düzenleyen hukukî ve siyasî bağıdır.²⁷¹ Kişiler ile devletin arasındaki bu hukuki bağı hüküm ve koşullarını düzenlemek, kuşkusuz, her devletin kendi hâkimiyet tasarrufunda olan bir konudur.²⁷² Ancak devletlerin vatandaşlık düzenlemelerinde, uluslararası uygulamada kabul edilen kimi ilkeler ve hedeflerin de bulunduğu bir gerçektir.²⁷³

Bu ilkelerden birisi de, vatandaşlığın belirlenmesinde, ırk, din, dil, cins, kültür gibi unsurların yer almamasıdır. Günümüz vatandaşlık hukuku anlayışına uygun olarak Cumhuriyetin ilk Anayasası olan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 88. maddesinde, “*Türkiye ahalisi din ve ırk farkı olmaksızın Türk’ itlak olunur.*” hükmüne yer verilmiştir.

1961 Anayasasının “Siyasi Haklar ve Ödevler” başlıklı 54.maddesinde, “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.*” İfadesiyle, Türk Vatandaşlığının ırk, dil, din cins ve kültür ayrımı olmaksızın yinelenmiştir.

²⁷¹ Çeşitli vatandaşlık tanımları için bkz: SEVİĞ, Muammer Raşit/ SEVİĞ, Vedat Raşit: **Devletler Hususî Hukuku, (Giriş-Vatandaşlık)**, İstanbul 1967, s.55; ALTUĞ: **Devletler Hususî Hukuku**, s.9; BİRSEN, Kemalettin: **Devletler Hususî Hukuku, Tâbiyet- Yabancıların Hukuku**, C.I, İstanbul 1936, s.1-3 ; BERKİ, Osman Fazıl: **Devletler Hususî Hukuku**, İstanbul 1949, s.15; AYBAY : (Vatandaşlık), s.4; GÖĞER: **Türk Tâbiyet Hukuku**, s.95; FİŞEK: s.9.

²⁷² AYBAY: s.21; BOUCHET-SAULNIER: s.428.

²⁷³ NOMER, Ergin: “**Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri**”, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında Gelişmeler, (Bilimsel Toplantı), İstanbul 2000, s.67.

Benzer şekilde, 1982 Anayasasının “Türk Vatandaşlığı” başlıklı 66.maddesinin birinci fıkrasına göre,

“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.”

Anayasanın bu maddesinde, “Türk” kelimesiyle, ırk din veya kültür farkı olmaksızın, kişilerin Türk Devletine aidiyetini belirten bir vatandaşlık kavramı ifade edilmiştir. Türk Anayasasının kabul etmiş olduğu vatandaşlık kavramında, “millet (ulus)” kavramı bütünleştirilmiştir. Böylece, Türk vatandaşlığı, kişiler ile devlet arasında kurulan hukuki ve siyasi bir bağ olarak tanımlanmıştır.²⁷⁴

İskân Kanununun çingenelerin göçmen olarak Türkiye’ye girişini yasaklayan ve dolayısıyla göçmen sıfatıyla ve İskân Kanunu hükümlerine göre Türk Vatandaşlığını kazanmasını engelleyen 4.maddesinin Anayasa’ya uygunluğu tartışmasına geçmeden önce, belirtmek gerekir ki Türk Vatandaşlık Hukukunda, İskân Kanununun ilgili 4. maddesi dışında, çingenelerin Türk vatandaşlığını kazanmalarını yasaklayan herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.²⁷⁵

Türk Vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancı çingenelerin, Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerinde belirtilen koşulları taşıması şartıyla, Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkündür.

Ancak İskân Kanununun 4. maddesinde, vatandaşlığın, cinsiyet, dil, din, ırk veya diğer millî veya etnik köken esasına dayalı her türlü ayırımdan bağımsız, kişi ile devlet arasında hukukî bir bağ olduğu görüşüne aykırı

²⁷⁴ NOMER: Vatandaşlık Hukuku, s.48.; DOĞAN, Vahit: **Türk Vatandaşlık Hukuku**, B3, Ankara 2003, s.47.

²⁷⁵ TANRIBİLİR: s.797.

olarak, çingenelerin göçmen olarak Türkiye'ye giriş yapması ve İskân Kanunu hükümleri uyarınca Türk Vatandaşlığını kazanması mümkün değildir.

İskân Kanununun çıkarıldığı dönemin İçişleri Bakanı (Dahiliye Vekili) Şükrü Kaya, Meclisteki görüşmeler sırasında, *“Bu kanun tek dilde konuşan, bir düşünen aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır.”* sözüyle İskan Kanununun hedeflerini belirtmiştir.²⁷⁶ Dolayısıyla göçebe çingeneler, memleketin tek dilde konuşması, bir düşünmesi ve aynı hissi taşıması hedeflerinin önünde engel olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak İskân Kanunu'nun 4. maddesi, Anayasa'nın 66. maddesine aykırıdır.

cc- İskân Kanunu Tasarısı

İskân Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması ve bu kanun kapsamındaki konuların günümüz şartlarına göre yeniden düzenlenmesi amacıyla, 07.01.2003 tarihinde TBMM'ye sunulan İskan Kanunu Tasarısı²⁷⁷, sadece göçebe çingenelere ilişkin olan hükümler açısından değil pek çok açıdan çağdaş hukuk anlayışına uygun ilkelerin ülkemizde de yürürlüğe girmesini öngörmektedir. Kanun tasarısının amacı, aşağıdaki şekilde kaleme alınmıştır.

“İskân Kanunu, günün şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenerek, göçmenlerin, göçebelerin, yerleri kamulaştırılanların ve milli güvenlik nedeniyle yerlerinin değiştirilmesine karar verilenlerin iskânı ile köylerde iç iskânın ve fiziksel yerleşimin düzenlenmesine yönelik uygulama esas ve

²⁷⁶ TARHANLI: s.3.

²⁷⁷ İskân Kanunu Tasarısının tam metni için bkz. <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0352.pdf> (son ziyaret tarihi: 05.06.2006) Tezin teslim tarihinden sonra söz konusu tasarı kanunlaşmış bulunmaktadır.

şartları ile ilave tedbirler öngörülmekte, ayrıca 2510 sayılı İskân Kanunu yürürlükten kaldırılmaktadır.”

İskân Kanunu Tasarısı ile, yürürlükte olan İskân Kanunu'nda mültecilere ilişkin olarak düzenlenmiş olan tanım ve hükümlerin kaldırılması öngörülmektedir. Mültecilerin hukukî durumunun İskân Kanunu kapsamından çıkarılması, mevzuatımızda 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliğinde yer alan tanım ve kavram karmaşasını azaltmak anlamında oldukça önemli bir gelişmedir.

İskân Kanunu Tasarısı ile, İskân Kanununun çingenelerin göçmen olarak Türkiye'ye kabulünü yasaklayan 4. maddesinin de yürürlükten kaldırılması öngörülmektedir.

Tasarının “Genel Gerekçesi”nde:

“1934 yılında yürürlüğe giren 2510 Sayılı İskân Kanununun, bugünün yapısına uygun düşmeyen hükümleri vardır. Bazı hükümleri yürürlükte olmasına rağmen uygulama imkânı kalmamıştır. Farklı zamanlarda yapılan ilave değişiklikler kanunun amaç ve kapsamını anlaşılmaz hale getirmiştir. Yapılan değişiklikler ve ilâveler anlaşılmasını güçleştirmiştir.” denilerek, madde gerekçelerine geçilmiştir.

Yürürlükten kaldırılması öngörülen İskân Kanunu'nun 1934 tarihli olduğu göz önüne alındığında, henüz Birleşmiş Milletlerin kurulmadığı ve insan hakları kavramının ise uluslararası beyanname ve sözleşmelerle henüz düzenlenmediği bir dönemin görüş ve düşünceleri doğrultusunda hazırlandığı mutlaklıdır. Dolayısıyla tasarıda, 2510 sayılı İskân Kanununun gerek ulusal

mevzuatımız açısından gerekse uluslararası hukuk açısından, uygulanamaz hükümlerinin bulunduğu ön kabulü ile yola çıkılmıştır.

Değişiklik yapılması öngörülen 4.maddenin gerekçesinde:

“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk Kültürüne bağlı olup da sınır dışı edilenlerin ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenlerin göçmen olarak kabul edilmeyeceği açıktır.” ifadesi yer almaktadır.

4. maddenin gerekçesinde, Türkiye’nin göçmen politikasının kısa bir özetini bulmak mümkündür. Göç ve göçmen kabulü işlemlerinin Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, günümüz siyasi ve ideolojik yapısının yaratılan ulus devlet düşüncesinin sürdürülmesini amaçladığı görülmektedir.²⁷⁸

Buna göre, İskân Kanununun 4. maddesi, “Göçmen olarak kabul edilmeyecekler.” başlığı ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.”

İskan Kânunu tasarısında, mülteci çingenelerin ikamet ve seyahat özgürlüklerine yönelik olan 1. ve 9. maddelerdeki ifadelerin de kanun metninden çıkarılması öngörülmektedir.

²⁷⁸ KİRİŞÇİ, Kemal: “Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration”, <http://www.immigrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=176> , s.8, (son ziyaret tarihi: 16.06.2006); KİRİŞÇİ: (Immigration), s.10.

İskân Kanunu Tasarısı ile çingenelere ilişkin düzenlemelerin yürürlükten kaldırılmasının öngörülmesi Avrupa Birliği'ne giriş sürecindeki Türkiye açısından son derece önemlidir. Tasarının kanunlaşması halinde, gerek ulusal gerekse uluslararası alanda, yabancı çingeneler açısından Türkiye'ye getirilen olumsuz eleştiriler de son bulacaktır.

II- YABANCI ÇİNGENELERİN İKAMET VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ

A- YABANCILARIN İKAMET VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNE GENEL BAKIŞ

Seyahat özgürlüğü, dolaşım, gidip gelme, yer değiştirme serbestliği kadar yerleşme-ikamet serbestliğini de kapsamaktadır.²⁷⁹Yabancıların ikamet ve seyahat hakları da kamusal haklardan sayılmaktadır. Yabancıların, ikamet etme hakkından yararlanmaları günümüzde hemen her hukuk sisteminde, ikamet tezkeresi almış olmaları şartına bağlanmaktadır.²⁸⁰ İkamet etme hakkının kullanılması açısından ikamet tezkeresinin yabancı için bir hak olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Bu görüşlerden ilki, Anayasalar ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi uyarınca herkesin seyahat ve yerleşme hürriyetine sahip olduğundan hareketle ikamet tezkeresinin yabancılar için bir hak olduğunu savunmaktadır. Bu görüş uyarınca ikamet etme hakkı yabancılar için mutlak ve ikamet tezkeresi almak devlet örgütlenmesi bakımından

²⁷⁹ SEZER: s.50; KABAOĞLU: s.320.

²⁸⁰ KABAOĞLU: s.327.

yabancının şahsi hal ve kayıtlarının ikamet tezkeresi veren devlet makamlarınca tutulacağını göstermeye yarayan bir formaliteden ibarettir.²⁸¹

İkinci görüş uyarınca devletin ülkesindeki emniyet ve asayişini sağlama ile ilgili gerekli tedbirleri alabilmesi için ikamet tezkeresi verilmesinde takdir hakkı bulunmaktadır. Devlet ikamet tezkeresi başvurusunda bulunan yabancıya, ikamet izni verip vermemekte serbesttir.²⁸²

Üçüncü görüş taraftarları, bazı sosyal gerçekler karşısında ikamet tezkeresi verilmesinin bir hak haline geleceğini savunmaktadır. Buna göre yabancının ikamet tezkeresi talep edilen devlet vatandaşı ile evli olması, çocuklarının bu ülkede eğitim görmesi veya ikamet tezkeresi talep ettiği devlet ülkesinde geçimini sağlayabilecek olması durumunda, ikamet tezkeresi yabancı için bir hak haline gelmektedir. Ancak bu gibi sosyal gerçekler dışında, kural olarak, yabancının ikamet hakkı, ikamet tezkeresi talep ettiği devletin takdirindedir.²⁸³

Gerek iki taraflı gerekse çok taraflı sözleşmeler ile yabancıların ikamet ve seyahat özgürlükleri açısından daha elverişli koşullar getirildiği görülmektedir.

Çeşitli iki taraflı sözleşmeler ile vize kolaylıkları yanında ikamet, ticaret, dostluk, kültür veya konsolosluk sözleşmeleri ile yabancıların ikamet ve seyahat koşulları da kolaylaştırılmaktadır.²⁸⁴

²⁸¹ GÖĞER: (Yabancılar), s.76.

²⁸² GÖĞER: (Yabancılar), s.76.

²⁸³ GÖĞER: (Yabancılar), s.76.

²⁸⁴ Türkiye'nin taraf olduğu çeşitli iki taraflı ikamet anlaşmaları için bkz. TEKİNALP: s.50 (21.dipnot)

Aşağıda bu sözleşme ve diğer milletlerarası metinlerden söz edilecek, ilgili hükümler çerçevesinde, benimsenen genel ilkelere yer verilecektir.

B- YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE’DE İKAMET VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜKLERİ

1- Kaynağını Uluslararası Hukuktan Bulan İç Hukuk Kuralları

a- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 13.maddesinin birinci fıkrasında, *“herkes, herhangi bir devletin arazisi dahilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet hakkını sahiptir”* denilmekle yabancıların ikamet ve seyahat hakları güvence altına alınmıştır.²⁸⁵

b- Avrupa İkamet Sözleşmesi

13.12.1955 tarihinde kabul edilen Avrupa İkamet Sözleşmesi'nin²⁸⁶ 1.maddesine göre her üye devlet diğer üye devlet vatandaşlarının seyahat ve ikametlerini, kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu sağlığı ve genel ahlak bakımından sakınca bulunmadıkça kolaylaştırmak ve özgürlük tanımak yükümü altındadır.

c- İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak da bilinen Sözleşmenin 4 Numaralı Protokolü'nün 2.maddesinin birinci fıkrasında,

²⁸⁵ BENEDİ'ye göre kişilerin ikamet ve seyahat özgürlükleri temel haklar kategorisi içindedir ve bu nedenle, neredeyse bütün insan hakları bildirileri ve anayasalarda yer almaktadır. BENEDİ, Claudio: **Human Rights, The Theme of Our Times**, Minnesota 1997, s. 59.

²⁸⁶ Türkiye Sözleşme'ye, 14.04.1989 tarih ve 3527 sayılı onay Kanunu ile katılmıştır.

RG: 17.09.1989- 20285 Sözleşmenin İngilizce metni için bkz.

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/019.htm> (son ziyaret tarihi: 15.09.2006)

“Bir devletin ülkesi içinde yasal olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahiptir.”

denilmekle, herkesin sözleşmeye taraf devletlerin ülkesi içinde, o devletin kanunlarına ve ilgili mevzuatına uygun olmak şartı ile ikamet ve seyahat özgürlüğüne sahip olduğu güvence altına alınmıştır. Ancak dikkat edilecek olursa Protokolün 2.maddesi ile güvence altına alınan, yurt içi seyahat özgürlüğüdür.²⁸⁷ Dolayısıyla ilgili madde yabancıların ikamet ve seyahat özgürlüğüne ilişkin bir güvence getirmemektedir. Söz konusu maddenin üçüncü fıkrasında ikamet ve seyahat özgürlüğünün sınırlanması sebepleri olarak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gösterilmiş, bu sebeplerle ikamet ve seyahat özgürlüğünün sınırlanmasının ancak gerekli olduğu ölçüde ve kanunla yapılabileceği düzenlenmiştir.²⁸⁸ Maddenin 4. fıkrasında ayrıca, belirli bazı alanlarda, demokratik bir toplumda kamu yararının haklı kıldığı kanunla öngörülmüş sınırlamalar yapılabileceği yer almaktadır.²⁸⁹

2- Diğer İç Hukuk Kuralları

a- Yabancı Çingenerin YİSHK Hükümlerine Göre Türkiye’de İkamet ve Seyahat Özgürlükleri

Anayasanın “Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti” başlıklı 23.maddesine göre yabancı vatandaş ayrımı yapılmaksızın herkes ikamet ve seyahat özgürlüğüne sahiptir. İkamet ve seyahat özgürlüğüne ilişkin sınırlamalar

²⁸⁷ AYBAY: (Yurda Girme), s.110; KABAOĞLU: s.321.

²⁸⁸ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ: s.260.

²⁸⁹ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.64.

ancak kanunla ve 23.maddede sayılan nedenlere bağlı olarak sınırlanabilir. Ayrıca Anayasanın 16.maddesine göre temel hak ve hürriyetler yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Anayasanın 23. maddesinin 2. fıkrası uyarınca ikamet özgürlüğü suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak amaçlarıyla sınırlanabilir.²⁹⁰

Seyahat özgürlüğü ise, Anayasanın 23.maddesinin 3. fıkrası gereğince suç soruşturma ve kovuşturma sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amacıyla sınırlanabilir.²⁹¹

Anayasa'nın 23.maddesinde düzenlenmiş olan ikamet ve seyahat özgürlüğüne ilişkin sınırlama nedenleri açısından Türk Vatandaşları ile yabancılar arasında fark gözetilmemiştir.²⁹²

Usulüne uygun bir şekilde Türkiye'ye giriş yapmış olan yabancıların, girdikten sonra ikamet ve seyahat etmeleri de kanunî düzenlemelere uygun olmasına bağlıdır. Yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahat etme koşulları esas olarak 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri

²⁹⁰ 1961 Anayasasının 18. maddesinde ikamet özgürlüğünün sınırlanma nedenleri, millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadî ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorunluluğı olarak düzenlenmişti. İkamet özgürlüğünün 1961 Anayasasının 18. maddesine göre sınırlanma nedenleri için bkz. AKIN, İlhan: **Temel Hak ve Özgürlükler**, B.3, İstanbul 1971, s.190.

²⁹¹ 1961 Anayasasının 18. maddesinde, seyahat özgürlüğünün sınırlanma nedenleri millî güvenliği sağlamak ve salgın hastalıkları önlemek olarak düzenlenmiştir. 1961 Anayasasının 18 maddesi uyarınca seyahat özgürlüğünün sınırlanma nedenleri için bkz. AKIN: s.191; GÖZLER: (Türk Anayasa Hukuku Dersleri), s.139.

²⁹² AYBAY: (Yabancılar), s.136.

Hakkında Kanun'da²⁹³ düzenlenmiştir. Ayrıca 2565 sayılı Askeri yasak Bölgeler Kanunu²⁹⁴ ve 442 sayılı Köy Kanunu²⁹⁵ gibi kimi bazı özel kanunlarda yabancıların ikametleri ve seyahatleri ile ilgili özel hükümler yer almaktadır.²⁹⁶

YİSHK'in 1.maddesine göre Türkiye'ye girmesi yasak bulunmayan ve Pasaport Kanununun hükümlerine uygun şekilde gelen yabancılar, kanunlarla belirlenmiş kayıt ve koşullara uygun olarak, bir ay süre ile Türkiye'de ikamet ve seyahat etmek hakkına sahiptirler.

YİSHK m. 3'de düzenlenen genel kurala göre, Türkiye'de bir aydan fazla kalacak yabancılar için ikamet tezkeresi alma zorunluluğu bulunmakla birlikte uluslararası antlaşmalar veya kanunlarla²⁹⁷ ikamet tezkeresi alma zorunluluğuna istisnalar getirildiği görülmektedir.²⁹⁸

²⁹³ 15.07.1950- 5683 sk R.G. 24.07.1950- 7564, 1998 yılında 9,10 ve 13. maddeleri değişmiştir. Değişiklikler için bkz. R.G. 16.05.1998- 23344.

²⁹⁴ 18.12.1981 tarih ve 2565 sk. (R.G. 22.12.1981-17552)

²⁹⁵ Kabul tarihi 18.03.1924 RG: 07.04.1924-68.

²⁹⁶ Özel kanunlarla getirilmiş yasaklama ve kısıtlamalara ek olarak YİSHK uyarınca Bakanlar Kurulu, yabancıların tek başına veya toplu olarak belirli bölgelerde ikametini ve seyahatini yasaklayabilir. Ayrıca Bakanlar Kurulu bu gibi tedbirleri belirli devlet vatandaşları için karşı işlem olarak de uygulayabilir.

²⁹⁷ YİSHK m.3/2, 3/3, 4, 5, 6, 28, 442 sayılı Köy Kanunu m.309, 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler Kanunu m.7/b, m.9/c.

²⁹⁸ İltica ve Göç Alanında Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin 2005 yılı Türkiye Ulusal Eylem Planı kapsamında, " Türkiye'nin Göç ve İltica Stratejisinin Uygulanabilmesi için Bir Eylem Planının Geliştirilmesine Destek" adlı AB Eşleştirme Projesi dahilinde, çalışmaları devam eden "Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı"nda, yabancıların girmekten ve ikamet kanunla men edilmiş oldukları yerlerden başka, ülkenin belli bölgelerinde münferit veya toplu halde ikamet ve seyahatlerinin yasaklanması ile ilgili hükümlerin yer alması öngörülmektedir. Referans No:TR02-JH-03. "Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı"nın özet metni için bkz. http://www.abgs.gov.tr/UVT/UVTfiles/UPizleme/kurumsal/doc/24_adalet_ve_icisleri.doc (son ziyaret tarihi: 25.09.2006) "Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı"nın tam metni için bkz. " Türkiye'nin Göç ve İltica Stratejisinin Uygulanabilmesi için Bir Eylem Planının Geliştirilmesine Destek" adlı AB Eşleştirme Projesi dahilinde Göç-İltica Konularındaki Ulusal Eylem Planının Yaygınlaştırılması Amacıyla Ocak-Şubat 2005 Tarihlerinde Düzenlenen Yayınlanmamış Yaygınlaştırma Semineri Metni. Bundan sonra "Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı" olarak anılacaktır.

İkamet tezkeresi talep etmiş olan yabancıya otomatik olarak ikamet tezkeresi verilmemekte, kanunda sayılan sebeplerle ikamet tezkeresi istemi reddedilebilmektedir.²⁹⁹Yabancıların ikamet tezkeresi istemlerinin kabul edilmesi öncelikle yabancıнын usulüne uygun bir şekilde ülkeye giriş yapmış olmasına bağlıdır. Bu ön şart dışında YİSHK m. 7’de ikamet tezkeresi isteminin reddedileceği haller sayılmıştır.

Dolayısıyla, usulüne uygun olarak Türkiye’ye giriş yapmış olan yabancı çingenelerin, Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra, ikamet ve seyahat etmeleri de diğer yabancılar gibi kanuni düzenlemelere uygun olmasına bağlıdır.

Yabancı çingeneler için de YİSHK’nun 3. maddesi uygulanacaktır. İkamet tezkeresi isteminin reddedileceği halleri düzenleyen YİSHK’nun 7. maddesine aykırı bir durum tespit edilmediği sürece, Türkiye’de bir aydan fazla kalacak yabancı çingenelere de başvurmaları halinde kural olarak 5 yıl süreli ikamet tezkeresi verilebilir.³⁰⁰ Ayrıca yabancı çingenelerin de gerekli koşulları sağlamaları halinde, ikamet tezkeresi alma zorunluluğuna YİSHK ile getirilen istisnalardan yararlanmaları mümkündür.

Ancak yabancı çingenelerin, yaşam tarzları, pek çoğunun göçebe oluşu ve bohem görünüşleri nedeniyle YİSHK m.7/b hükmüne göre “Türk

²⁹⁹ ALTUĞ: (Yabancılar), s.155.

³⁰⁰ YİSHK m.9. Uygulamada Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 145 sayılı Genelgesi ile yabancı ülkeler A grubu ve B grubu olarak ayrılmıştır ve A ve B grubu ülkeler için ayrı ikamet süreleri öngörülmüştür. Dolayısıyla ikamet tezkeresi talep eden yabancı çingenelerin, bu ülke gruplarından birinin vatandaşı olması durumunda, ikamet tezkeresinin süresi de söz konusu genelge uyarınca tespit edilecektir. Ulusal mevzuatımızda daimi ikamet tezkeresinin daimi (süresiz) olma özelliği bulunmamaktadır.“Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı”nda daimi ikamet tezkeresine ilişkin düzenlemelere gidilmesi öngörülmektedir.

kanun veya örf ve adetleriyle veya siyasi icaplarıyla telif edilemeyecek durumda olan veya faaliyette bulunanlar” kapsamında değerlendirilmeleri ve idarenin takdir yetkisini bu kişilere ikamet tezkeresi verilmemesi yönünde kullanması mümkündür. Benzer şekilde bütün dünyada, çingenelerin yaşamakta olduğu eğitim ve işsizlik sorunları nedeniyle YİSHK m.7/c hükmü uyarınca “Türkiye’de kalmak istediği süre içinde yaşamak için maddi imkânları meşru şekilde sağlayamayacağı sabit olanlar” kapsamında değerlendirilmeleri ve ikamet tezkeresi taleplerinin reddedilme olasılığı bulunmaktadır.

Ayrıca yabancı çingenelerin Pasaport Kanunu m.8 kapsamında kabul edilmeleri halinde, “Türkiye’ye girmesi yasak olup da her nasılsa girmiş bulunanlar” (YİSHK m.7/d) hükmü uyarınca ikamet tezkeresi istemleri de reddedilebilecektir.

Son olarak, yabancı çingenelerin, YİSHK m.7/e hükmü gereğince ikamet tezkeresi taleplerinin reddedilebilmesi için huzur ve asayışı ihlâl eden bir durumun gerçekleşmesi gerekmektedir.³⁰¹ Nitekim Danıştay’ın ikamet tezkeresi talebinin, YİSHK m.7/e bendine dayanılarak reddedilmesine ilişkin pek çok kararında, huzur ve asayişin ihlâl edildiğinin tespit edildiğine dikkati çektiği görülmektedir.³⁰²

Türkiye’de ikamet etmek isteyen yabancı çingenelerin ikamet tezkeresi başvuruları değerlendirilirken, her bir yabancı çingenenin kendi özgün

³⁰¹ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s. 70; TEKİNALP: s.47; Ankara Bölge İdare Mahkemesinin bu yönde vermiş olduğu karar için bkz: YD İtiraz No: 2000-1190 Karar özeti için bkz. **Sığınmacı Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları**, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, İstanbul 2000, s.189-191.

³⁰² Danıştay 10.D. 1982/3706 E. ve 1983/2619 K. Karar özeti için bkz. <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp> (son ziyaret tarihi: 29.09.2006)

koşulları nedeniyle YİSHK m.7 kapsamında değerlendirilmesi ve başvurusunun reddedilmesi durumunda, idarenin takdir yetkisinin yerindeliğini tartışılmamalıdır. Hukuka aykırı olmadıkça yargı organlarının sırf yerinde olmadığı gerekçesiyle bir idari işlemi iptal etme yetkileri bulunmamaktadır.³⁰³

Ancak, yabancı çingenelerin ikamet tezkeresi başvurularının sırf çingene kökenleri nedeniyle başkaca bir inceleme ve araştırma yapılmaksızın topluca YİSHK m.7 kapsamında değerlendirilmesi durumunda, idarenin takdir yetkisinin hem hukukun genel ilkelerinden eşitlik ilkesine hem de Anayasa'nın 10. maddesine aykırılığı gündeme gelecektir.³⁰⁴

İkamet tezkeresi istemi reddedilmiş olan yabancının, YİSHK m.3 ve 19'da düzenlenmiş veya anlaşmalarda öngörülen süre içinde ülkeyi terk etmesi gerekmektedir. Kendilerine tanınan süre içinde ülkeyi terk etmeyen yabancılar ise YİSHK m.19 uyarınca sınır dışı edilirler. Ancak ikamet tezkeresi istemi veya ikamet tezkeresi süresinin uzatılması istemi reddedilen yabancı, bu ret işlemi aleyhine idari yargıya başvurabilir.³⁰⁵

İkamet tezkeresi talepleri kabul edilerek Türkiye'de ikamet izni almış olan yabancı çingenelerin de ikamet tezkerelerinin geçerliliğinin sona ermesi ve iptali söz konusu olabilir. (YİSHK m.10)

Sonuç olarak, yabancı çingenelerin Türkiye'de YİSHK hükümlerine göre ikamet ve seyahat özgürlükleri, bu kişilere yönelik özel sınırlamalar

³⁰³ KALABALIK: (Takdir Yetkisinin Sınırları), s.190.

³⁰⁴ İdarenin takdir yetkisinin eşitlik ilkesine uygun kullanılması gerektiği yönünde görüş için bkz. GÖZÜBÜYÜK: (Yönetmelik Yargı), s.172; GÖZLER: (İdare Hukuku), s.825.

³⁰⁵ AYBAY: (Yabancılar), s.144.

içermemektedir. Ancak idareye takdir yetkisinin tanınmış olduğu durumlarda, idarenin bu yetkisini, yabancı çingenelele ikamet tezkeresi düzenlenmemesi veya iptali şeklinde kullanması olasıllığı bulunmaktadır. Ayrıca yabancı çingeneler, ikamet tezkeresi taleplerinin kabul edilmesi durumunda, Türkiye'nin her yerinde ikamet etme ve seyahat etme özgürlüğüne sahiptirler. Ülkemizde yabancı çingenelerin belli şehir veya semtlerde ikamet etmeleri yönünde herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır.

b- Yabancı Çingenelelerin Mülteci Olarak Türkiye'de İkamet ve Seyahat Özgürlükleri

Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek için ikamet izni başvurusunda bulunan yabancıların bu talepleri, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü çerçevesinde Dışışleri Bakanlığı'nın ve ilgili diğer bakanlık ve kuruluşların görüşleri alınarak İçişleri Bakanlığı'nca karara bağlanır. (1994 Tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği m.6) İçişleri Bakanlığı'nca yasal ikamete karar verilinceye kadar, yabancı "sığınma talebi incelenen yabancı" veya "iltica talebi incelenen yabancı" olarak ikametlerine izin verilmektedir.³⁰⁶ Talebi kabul edilen yabancılar, İçişleri Bakanlığı tarafından uygun görülen bir misafirhaneye yerleştirilmekte veya İçişleri Bakanlığı tarafından gösterilen yerde serbest ikamet etmektedir.

Yabancı çingenelerin mülteci veya sığınma arayan olarak Türkiye'de ikamet ve seyahatleri konusunda, İskân Kanununun 1. ve 9. maddelerinde, mülteci çingenelerin, "uygun görülecek yerlere yerleştirilmesi" öngörülmektedir. İskân kanununun 1. ve 9 maddelerinin, 1951 tarihli Cenevre

³⁰⁶ ÇIÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s. 138.

Sözleşmesinin 26.maddesinde yer alan ve mültecilerin ikamet ve seyahat özgürlüklerini güvence altına alan, *“Her akit devlet, ülkesinde muntazam surette ikamet eden mültecilere aynı şartlarla umumiyetle yabancılara tatbik olunan mevzuattaki istisnalar mahfuz kalmak şartı ile, ikamet mahallerini seçmek ve serbestçe seyrüsefer etmek hakkı tanılır.”* hükmü karşısında uygulanma olanağı bulunmamaktadır.³⁰⁷

İskân Kanunu Tasarısında, 2510 sayılı İskân Kanununun 18.06.1947 tarih ve 5098 sayılı Kanunla değişik 1.maddesinin *“Muhacir ve mültecilerle göçebelerin ve gezginci çingenelerin yurt içine yerleştirilmeleri; Türk kültürüne bağlılık ve nüfus oturuş ve yayılışının düzenlenmesi amacıyla Bakanlar Kurulunca yapılacak programa uygun olarak İçişleri ve Sağlık Sosyal Yardım Bakanlıklarınca tertiplenir.”* düzenlemesi yürürlükten kaldırılmaktadır. Tasarıda İskân Kanununun “Amaç” başlıklı 1. maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesi gündemdedir.

“Bu kanununun amacı; göçmenlerin, göçebelerin, yerleri kamulaştırılanların ve milli güvenlik nedeniyle yapılacak iskân çalışmalarına, köylerde fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulama esas ve şartları ile alınacak tedbirleri, iskân edilenlerin hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir.”

Ayrıca 2510 sayılı İskân Kanununun, yabancı çingenelerin ikameti özgürlüklerine ilişkin olan 18.06.1947 tarih ve 7269 sayılı Kanunla değişik

³⁰⁷ Benzeri bir düzenleme, genel olarak Türkiye’ye sığınan yabancılar açısından, YISHK m.17’de yer almaktadır. Söz konusu maddenin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi m.26 karşısında uygulanmasının mümkün olmadığı yönünde görüş için bkz. ALTUĞ: (Mülteciler), s.70; ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.175; ASAR: s.276. “Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı”nda YISHK m.17’nin kaldırılması öngörülmektedir. Referans No: TR02-JH-03.

9. maddesinde yer alan “Göçebeler, gezginci çingeneler İçişleri Bakanlığı'nın mütalâası alınarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca uygun görülecek yerlere yerleştirilirler. Bunlar da kanunda yazılı yardımlardan ve her türlü muafiyetten istifade ederler.” ifadesinin İskân Kanunu Tasarısında yürürlükten kaldırılması gündemdedir.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 28.maddesinde, mültecilerin de gerektiğinde seyahat ihtiyaçları olabileceği göz önüne alınarak, taraf devletlerin, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, ulusal güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili engelleyici ciddi nedenler bulunmadıkça, kendi toprakları dışında seyahatlerini sağlayacak seyahat belgesi verebileceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla mülteci yabancı çingenelere de söz konusu düzenleme doğrultusunda seyahat belgesi verilebilir.

c- Vatansız Çingenelerin Türkiye’de İkamet ve Seyahat Özgürlükleri

Vize veya vize muafiyetinin sağladığı süreden daha fazla Türkiye’de yasal olarak ikamet etmek isteyen vatansızlara da, diğer yabancılara olduğu gibi ikamet tezkeresi verilmektedir. Dolayısıyla, vatansızların, Türkiye’deki ikametleri yasal bir statüye kavuşturulmakta ve ikamet tezkerelerinin bulunmamasından kaynaklanacak sıkıntıların da önüne geçilmektedir.³⁰⁸

Vatansız yabancı çingenelerin Türkiye’de ikamet ve seyahat özgürlükleri açısından, mevzuatımızda yabancı çingenelere özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

³⁰⁸ ASAR: s.19.

d-Yabancı Çingenerin Göçmen Olarak İkamet ve Seyahat Özgürlükleri

Türkiye'ye göçmen vizesi ile gelmiş olup, Türk Vatandaşlığı'na alınan kişiler, ikamet ve seyahat özgürlüğü alanında, Türk vatandaşlarına uygulanan düzenlemelere tabî olmaktadır.³⁰⁹ Ancak yabancı çingenerin Türkiye'de göçmen olarak ikamet ve seyahat özgürlüklerinin söz konusu edilebilmesi için öncelikle bu kişilerin göçmen vizesi ile Türkiye'ye giriş yapabilmeleri gerekmektedir.

Yabancı çingenerin Türkiye'ye göçmen olarak giriş özgürlükleri bölümünde ayrıntılarıyla incelendiği üzere, İskân Kanununun 4. maddesi uyarınca yabancı çingenerin göçmen olarak Türkiye'ye girişleri mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla yabancı çingenerin göçmen olarak Türkiye'de ikamet ve seyahat özgürlükleri de bulunmamaktadır.

C- AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN CONNORS v. BİRLEŞİK KRALLIK KARARI

Çingenerin ikamet ve seyahat özgürlükleri alanında, Birleşik Krallık mevzuatında halen yürürlükte bulunan, çingenerin karavanların yerleşim alanlarını kullanmalarını sınırlayan 1968 tarihli Karavan Alanları Kanununun (*Caravan Sites Act*) ilgili hükümlerinin AİHS'nin 8., 14., 6. ve 13. maddelerinin ve 1 No.lu Protokolün 1. maddesi'nin ihlâli iddiasıyla AİHM'ne yapılan başvuruda, 8. maddenin ihlâl edildiğine ilişkin AİHM'nin 27.08.2004

³⁰⁹ YISHK'e 14.05.1988 tarih ve 4360 sayılı Kanunla eklenen Ek 1. madde ve bu maddeye göre çıkarılan 18.10.1998 tarih ve 98/1863 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye'ye göçmen vizesi ile gelmiş olup da Türk Vatandaşlığı'na alınan kişilere, birinci dereceden olan yakınlarını Türkiye'ye getirebilme olanağı sağlanmıştır. ASAR: s.242.

tarih ve 66746/01 sayılı Connors v. Birleşik Krallık kararı³¹⁰ oldukça ilgi çekicidir.

Kararın çalışma konumuz açısından önemli olan noktası, 1968 tarihli Karavan Alanları Kanununun çingenelerin ikamet özgürlüklerine ilişkin 6. ve 16. maddeleridir.³¹¹

1968 tarihli Karavan Alanları Kanunu ile yerel yöneticiler tarafından özellikle kamusal alanda, savaş yıllarından sonraki sosyal değişiklikler ve diğer yasalar ve plânlamaların sonucu olarak çingeneler için hazırlanan yasal konaklama alanlarının sayısının azaltılmasının neden olduğu sorunlarla mücadele etmek amaçlanmıştır.

1968 tarihli Karavan Alanları Kanununun 16. maddesinde çingeneler “ kökenleri ve ırkları ne olursa olsun göçebe yaşam biçimini benimseyen fakat seyahat eden organize şovmen gruplardan herhangi birisinin üyesi olmayan veya bunun gibi seyahat eden gezgin sirklerden herhangi birisinde çalışmayan kişiler.” olarak tanımlanmıştır.

Kanunun 6. maddesi, “alanlarına sık sık gelen veya alanlarında ikamet eden çingeneler için uygun bir kalacak yer sağlama” yı yerel otoritelerin bir görevi olarak düzenlemektedir.

³¹⁰ Kararın tam metni için bkz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=1132746FF1FE2A468ACCB CD1763D4D8149&key=4373&sessionId=8521192&skin=hudoc-en&attachment=true> (son ziyaret tarihi: 25.09.2006)

³¹¹ Ancak önemle belirtmek gerekir ki söz konusu yasa, münhasıran yabancı çingenelere ilişkin olmayıp, vatandaş veya yabancı olsun bütün çingeneleri kapsamaktadır. Dolayısıyla karar çingenelerin yurt içi ikamet ve seyahat özgürlüklerini de içermektedir.

AİHM'nin 2004 tarihli Connors v. Birleşik Krallık kararından önce de söz konusu maddeler aleyhine çeşitli defalar AİHM'ne başvurulmuştur.³¹² Başvuruları birlikte değerlendiren AİHM'nin 18.01.2001 tarihli kararında AİHS'nin herhangi bir maddesine aykırılık tespit edilmemiştir. Başvurucuların ortak özellikleri, hepsinin çingene kökenli olması ve Karavan Alanları Kanununun ilgili hükümleri nedeniyle çingeneler için düzenlenen konaklama yerleri dışında karavanlarıyla yerleşmeleri için plânlama izni alamamış olmalarıdır. AİHM 18.01.2001 tarihli kararında vakaların hepsinde, başvuruçuların karavanlarda yaşamalarının çingene kökenlerinden kaynaklandığı tespitinde bulunmuştur. Ancak mahkeme, önlemlerin “yasaya uygun olduğuna” ve çevrenin korunması ve “diğerlerinin haklarının korunması” amacını taşıdığına, yerel otoritelere tanınan takdir yetkisinin çok güçlü çevresel tepkiler dahilinde kullanıldığına hükmetmiştir.

AİHM aynı zamanda, çingenelerin plânlama izni ile herhangi bir karavan alanında kamp yapma özgürlüğüne sahip olduklarına dikkati çekmektedir. Mahkeme, başvuruçuların uygun olan herhangi bir alternatifleri

³¹² Bu kararlar için bkz. Case of Lee v. The United Kingdom 18.01.2001- 25289/94 Kararın tam metni için bkz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=1132746FF1FE2A468ACCB CD1763D4D8149&key=1738&sessionId=8521192&skin=hudoc-en&attachment=true> (son ziyaret tarihi: 25.09.2006) ; Case of Jane Smith v. The United Kingdom 18.01.2001- 25154/94, kararın tam metni için bkz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=1132746FF1FE2A468ACCB CD1763D4D8149&key=1739&sessionId=8522184&skin=hudoc-en&attachment=true> (son ziyaret tarihi: 25.09.2006) ; Case of Coster v. The United Kingdom 18.01.2001- 24876/94, kararın tam metni için bkz. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=8522184&skin=hudoc-en&action=request> (son ziyaret tarihi: 25.09.2006) ; Case of Beard v. The United Kingdom. 18.01.2001- 24882/94. kararın tam metni için bkz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=1132746FF1FE2A468ACCB CD1763D4D8149&key=1736&sessionId=8522184&skin=hudoc-en&attachment=true> (son ziyaret tarihi: 25.09.2006) ; Chapman v. The United Kingdom 18.01.2001- 27238/95, kararın tam metni için bkz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=1132746FF1FE2A468ACCB CD1763D4D8149&key=1735&sessionId=8522184&skin=hudoc-en&attachment=true> (son ziyaret tarihi: 25.09.2006).

olmadığı iddiaları konusunda ikna olunmadığına hükmetmiştir. Mahkeme, 8. maddenin ihlâl edilmesinin gerekçesini oluşturan karavanlarını yerleştirmeyi amaçladıkları araziye, başvurucuların işgal etmesini engelleyen kararları istatistiksel olarak çingene sayısının, çingenelere ayrılan bölge sayısından fazla olmasına bağlamıştır.

AİHM'nin 27.08.2004 tarih ve 66746/01 sayılı Connors v. Birleşik Krallık Kararı ise diğer başvurulardan farklılıklar taşımaktadır.

Başvurucu 1955 doğumlu olup Lancashire civarında yaşamaktadır. Başvurucu ve ailesi çingenedir. Cottingley Springs'de yerel otoriteler tarafından işletilen çingene alanında buldukları sırada artan sıklıkta rahatsızlıklardan, buldukları yerden atılincaya kadar, on üç yıl burada kalmışlardır.

Başvurucu, ailesinin bu alanda yaşayan başka kişilerin anti sosyal davranışları ve geceleri uyuyamayacak veya gün boyu çocuklarının rahat oynayamayacağı kadar taciz ve şiddete uğramaları nedeniyle alandan ayrıldıklarını ifade etmişlerdir. Kiralık bir eve taşınmış fakat bu koşullarla adapte olamamışlardır.

Ekim 1998 tarihinde Cottingley Springs'de kendilerine iki arsa önerildiğinde, başvurucu, ailesiyle birlikte alana geri dönmüştür. Kullanım lisansına göre, kullanıcı ve ailesinin herhangi birisi tarafından konsey çalışanları da dahil olmak üzere bölgenin diğer sakinleri ve civardaki kullanıcılar dahil hiç kimseye rahatsızlık verilemez.

31 Ocak 2000 tarihinde başvuruçunun damadı Michael Maloney ve başvuruçunun, çocuklarının gürültü yaptıkları ve rahatsızlık verdikleri gerekçesiyle arsayı terk etmeleri istenmiştir. Başvuruçucu iddiaları reddetmiştir.

1 Ağustos 2000 tarihinin ilk saatlerinde, yerel konsey başvuruçucu ve ailesini buldukları yerden beş saatlik bir operasyonla çıkartmıştır ve karavanlarını kendilerine geri vermemiştir. 3 Ağustos 2000 tarihinde yerel konsey, başvuruçunun eşyalarını ve karavanını uzak bir yol kenarına boşaltmıştır.

Başvuruçucu, buldukları yerden atılmaları nedeniyle sürekli olarak ailesinin taşınmaya zorlandığını ve aile ilişkilerinin bu durumdan olumsuz etkilendiğini öne sürmektedir.

AİHM kararında, İngiltere'de çingene yaşam biçimini kolaylaştırma konusunda pozitif yaklaşımların bulunduğuna dikkati çekmektedir. Mahkeme, 8. madde çerçevesinde, başvuruçunun haklarının ihlâl edilmesinin yoğun kamu menfaatini gerektirdiğini, ancak buldukları yerden atılmalarının ailelerin uzun dönemli kullanıcı olmalarını önlemenin aracı olarak kullanılamayacağını ifade etmektedir.

Sonuç olarak AİHM, başvuruçucu ve ailesinin yerel bölgeden atılmalarının zorunlu güvenlik çerçevesinde olmadığına, baskılayıcı sosyal gereksinimler ile karşılaştırıldığında haklı görülür olarak değerlendirilemeyeceğine, hükûmetin meşru açıklamaları ile orantılı olmadığına ve AİHS'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Ancak dikkat edilecek olursa Connors v. Birleşik Krallık kararı, çingener için ayrılmış planlama bölgeleri dışında, planlama izni alamayan diğer başvuruçulardan farklı olarak çingene bölgesinde yaşarken buradan atılmanın orantılı bir uygulama olup olmadığına ilişkindir.

Türkiye açısından bu ve benzeri durumlarla karşılaşma olasılığı bulunmamaktadır. YİSHK hükümlerine göre usulüne uygun ve geçerli ikamet tezkeresi bulunan yabancı çingenerlerin, Türkiye'nin belirli bölgelerinde ikamet ve seyahat edecekleri yönünde herhangi bir özel sınırlama bulunmamaktadır.

III- YABANCI ÇİNGENELERİN SINIR DIŞI EDİLMELERİ

A- SINIR DIŞI KAVRAMININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Devletlerin, her zaman, ülkeye giriş, ikamet ve seyahat şartlarından bağımsız olarak kendi güvenlik ve kamu düzenlerini korumak için ülkede tehlikeli görülen herhangi bir yabancıyı sınır dışı edebileceği gerek anayasalarda ve kanunlarda gerekse uluslararası sözleşmelerde ve doktrinde kabul edilmektedir.³¹³

Kamu gücünün, gerek genel olarak düzeni sağlamak ve korumak amacına yönelik faaliyetleri gerekse özel olarak yabancıların sınır dışı edilmesine yönelik işlemleri kolluk faaliyeti olarak adlandırılmaktadır. İdari kolluk, kural olarak önleyici ve durdurucu bir özelliğe sahip olması nedeni ile cezalandırılması öngörülmüş olmasa bile kamu düzenini bozan eylem ve

³¹³ ALTUĞ: (Yabancılar), s.125; AYBAY: (Yabancılar), s.228; DARDAĞAN: Esra Gül.: **Yabancılar Hukuku Açısından Sınır Dışı Etme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1993, s.3. ASAR: s.194.

durumlara önceden müdahale edebilmektedir. İdari kolluğun bu özelliği onu adli kolluktan ayıran en önemli husustur.³¹⁴

Yabancıların sınır dışı edilmesi, ikamet ve seyahat özgürlüğünü sınırlayan nedenlerden veya araçlardan biridir ve geleneksel olarak önleyici tedbir niteliğinde idari kolluk faaliyeti olarak tanımlanabilir.³¹⁵

Ispartalıların yabancıları kitleler halinde sınır dışı ettiği dönemlerden, 3 Eylül 1792 tarihli Fransız İhtilali kararnamelerinde yer alan toplu sınır dışı etmeye yönelik hükümler dikkate alındığında yakın çağa kadar devletlerin mutlak hakkı olarak kabul edilen yabancıların sınır dışı edilmesi müessesesinin uluslararası hukukun standartlarında uygun haline getirilmesi için yoğun girişimlerde bulunulmuştur.³¹⁶

Yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda Devletler Hukuku Enstitüsünün 8 Eylül 1988 tarihli Lozan toplantısında hazırlanan beyanname tasarisinin 1.maddesinde, devletlerin yabancıların sınır dışı edilmesinin koşullarını serbestçe tayin ettiği, fakat, devletin bu hakkının uygulamasında izleyeceği genel kuraldan yabancıları bilgili kılması gerektiği düzenlenmiştir. Beyanname tasarisinin 2.maddesinde, kişilere uygulanan “adi” sınır dışı etme ile kişi kategorilerine uygulanan “olağanüstü” sınır dışı etmenin birbirinden ayrılması gerektiğine yer verilmiş ardından 3.madde ile acil sebeplerle sınır dışı etmenin ancak geçici olabileceği düzenlenmiştir. Ayrıca

³¹⁴ GÜNDAY, Metin: **İdare Hukuku**, Ankara 1999, s.195.

³¹⁵ DARDAĞAN: s.72.

³¹⁶ ALTUĞ: (Yabancılar), s.126; KABAOĞLU: s.332; BOUCHET-SAULNIER: s.321.

6.maddede, adi sınır dışı etme ve bunun sebeplerini bildiren kararın uygulanmadan önce ilgiliye bildirilmesi gerektiği yer almaktadır.³¹⁷

Devletler Hukuku Enstitüsünün 9 Eylül 1892 tarihli beyannamesinden günümüzde kadar gelinen nokta, devletin kendi bekası ve güvenliği için tehlikeli bulunduğu yabancıyı sınır dışı edebileceği fakat bu sınır dışı etmenin çağdaş devletler arasında kabul edilmiş uluslararası standartlara ve uluslararası antlaşmalara aykırı olamayacağıdır. Barış zamanında hiçbir devlet, kesin ve belirli bir sebep olmaksızın dost bir devletin vatandaşını sınır dışı etmemelidir. Özetle, devletler yabancıları sınır dışı edilme hakkını keyfi olarak kullanmamalıdır.³¹⁸

1982 Anayasasının “Temel Hak ve Ödevler” başlıklı İkinci Kısımının “Kişinin Hak ve Ödevleri” başlıklı İkinci Bölümünde “Kişinin Dokunulmazlığı Maddi ve Manevi Varlığı” başlıklı 17.maddesine göre yabancı- vatandaş ayrımı gözetilmeksizin “*Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahiptir.*” Kişi dokunulmazlığı ve özgürlüğü ancak kanunun açıkça gösterdiği durumlarda ve usulüne uygun yargıç kararı bulunması halinde sınırlanabilir. Ancak yabancılar hukuku bağlamında kişi dokunulmazlığına yabancının geri verilmesi ve yabancının sınır dışı edilmesi noktasında iki istisna getirildiği görülmektedir.³¹⁹ Bu çalışmada yabancı çingenelerin ülkeye giriş, ikamet ve seyahat hakları ve sınır dışı edilmeleri incelendiğinden, yabancıların kişi dokunulmazlığına getirilen bu iki istisnadan bu bölümde yalnızca yabancıların sınır dışı edilmesi incelenecektir.

³¹⁷ ALTUĞ: (Yabancılar), s.143.

³¹⁸ ALTUĞ: (Yabancılar), s.146.

³¹⁹ TEKİNALP: s.93; DARDAĞAN: s.17.

Yabancıların sınır dışı edilmesi kişi dokunulmazlığı özgürlüğü ve güvenliği ile ilişkili olduğu kadar seyahat özgürlüğü (*freedom of movement*) ile de ilgili bir konudur. Nitekim, vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği ilkesi Anayasa'nın "Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti" başlıklı 23.maddesinin son fıkrasında yer almaktadır. Seyahat özgürlüğü kişinin iradesi ile istediğinde istediği yere gitmesi anlamına geldiği kadar, istemediği zaman iradesiyle yer değiştirmemesini, bulunduğu yerde kalması anlamını da içerir.³²⁰

Yabancıların sınır dışı edilmesi uluslararası hukukta devletlere tanınmış bir yetkidir. Sınır dışı etme yetkisinin nasıl kullanılacağı iç hukuk kurallarına göre düzenlenmekle birlikte gerek çok taraflı gerek iki taraflı sözleşmelerle devletlerin sınır dışı etme yetkisini keyfi olarak kullanmasını önlemek amacıyla bu yetkinin sınırlarını belirleyen normlar ortaya konulmuştur.

Yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin iki taraflı sözleşmelere bakıldığında, sınır dışı edilme nedenleri ve sınır dışı etme işleminin uygulanması açısından bir takım ortak özellikler bulunduğu görülmektedir.³²¹

Yabancıların sınır dışı edilmesi nedenlerinin bazıları, sınır dışı edilecek yabancı hakkında mahkeme kararı bulunması, yabancının sınır dışı eden devletin iç ve dış güvenliği aleyhine eylemlerde bulunmuş olması, ahlâkî veya sağlık açısından zabıta ve dilencilik ile ilgili kanun ve kurallara

³²⁰ AYBAY: (Yabancılar), s.231; KABAALİOĞLU, Halûk/EKŞİ,Nuray: "**Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi**" MHB, Yıl: 24, S:1-2, 2004, Prof Dr. Sevin Toluner'e Armağan, s.509.

³²¹ Sınır dışı etmeye ilişkin Türkiye'nin taraf olduğu iki taraflı sözleşmelere ilişkin olarak bkz: ÇELİKEL/ŞANLI: s.273-274.

aykırılıktır. ³²² Bunun yanında yabancıнын sınır dışı edilmesi işleminin uygulanmasına dair ortak kurallar da bulunmaktadır. Örneğin sınır dışı edilen yabancıнын, sınıra kadar olan nakil masraflarının sınır dışı eden devlete ait olduğuna ilişkin sözleşme hükümleri bulunmaktadır.³²³

Toplu olarak sınır dışı edilmenin yasaklanması da ortak özellikler arasında sayılmaktadır.

Son olarak, iki taraflı sözleşmelerde görülen bir diğer ortak özellik, yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usulî güvenceler getirilmesidir. ³²⁴

B- YABANCI ÇİNGENELERİN TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMELERİ

1- Kaynağını Uluslararası Hukuktan Bulan İç Hukuk Kuralları

a- İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olarak da bilinen İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi, insan hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla güvenceler getirirken ilke olarak devlette bulunan herkesi temel almakta, yabancı vatandaş ayrımı yapmamaktadır.

AİHS'nin sözleşmeye taraf devletlerin yabancıların politik faaliyetlerini sınırlandırabileceğini ifade eden 16. maddesi doğrudan yabancılarla ilişkindir.

³²² DARDAĞAN: s.147.

³²³ Örneğin Türkiye ile Avusturya Arasında Münâkit İkamet Mukavelenamesi, Onay Kanunu m.4.

³²⁴ Örneğin T.C. İsviçre İkamet Antlaşması m.9, T.C. Avusturya İkamet Antlaşması m.4, T.C.İran İkamet Antlaşması m.2, Lozan İkamet Antlaşması m.7.

Bunun yanında, ana sözleşmeye ek 4 ve 7 numaralı Protokoller doğrudan yabancıları ilgilendirmektedir.³²⁵

AİHS'nin "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği" başlıklı 5.maddesinde herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine sahip olduğu belirlendikten sonra, altı bent halinde bu güvencenin istisnaları sıralanmıştır. 5.maddenin f bendinde herhangi bir kimsenin sınır dışı edilmesi amacıyla tutuklanmasının kişi özgürlüğü ve güvenliğine aykırılık teşkil etmeyeceği düzenlenmiştir.

Ancak, yabancıların sınır dışı edilme işlemlerine karşı AİHS'nin çeşitli maddeleri dayanak alınarak itiraz edilmesi mümkündür.

Sınır dışı etme işleminin uygulanmasına AİHS'nin "İşkence Yasağı" başlıklı üçüncü maddesi dayanak alınarak itiraz edilmesi mümkündür. Yabancıların, insani koşullara, temel insani değerlere saygı gösterilmeksizin sınır dışı edilmesi, AİHS'ne aykırılık teşkil edecektir.³²⁶

Bu maddelerden belki de en etkilisi sınır dışı edilme işleminin uygulanması sonucunda aile birliğinin bozulması olasılığına karşı özel yaşamın ve aile hayatının korunmasını garanti eden 8.maddedir.³²⁷ Fakat yabancıların sınır dışı işlemine karşı koyması için 8. maddenin mutlak olarak bir hak sağladığı kanısına varılmamalıdır. Özellikle her sınır dışı edilme işlemi için, o işlemin somut koşulları göz önünde tutulmalıdır. Bunu yaparken yabancıların kişisel menfaatleri ile devletin menfaatlerinin dengelenmeye

³²⁵ Türkiye 4. Protokolü 19 Ekim 1992 tarihinde imzalamış ve 23 Şubat 1994 tarihinde onaylamıştır.RG: 26.02.1994-21861. Ancak onay belgesi henüz tevdii edilmediği için Türkiye 4 No.lu Protokole taraf değildir. 7.Protokolü ise 14 Mart 1985 tarihinde imzalamış ancak onaylamamıştır.

³²⁶ DARDAĞAN:s.149; KABAALIOĞLU/EKŞİ: s.507.

³²⁷ AYBAY: (Yabancılar), s.236.

çalışılması, temel amaç olmalıdır. Ayrıca, aile bağının soyut varlığı yeterli olmamakta, fiilen varolan ve gerçek bir bağlılığın tespit edilmesi gerekmektedir.³²⁸

Sınır dışı edilen yabancıya, AİHS'nin "Etkili Başvuru Hakkı" (*effective remedy*) başlıklı 13.maddesi uyarınca tarafsız ve bağımsız ulusal mercie başvurma ve bu başvurunun hukuk usulüne uygun olarak incelenip değerlendirilmesi olanağı sağlanmalıdır.³²⁹

AİHS'ne Ek 4 No'lu Protokol ile yabancıların sınır dışı edilmesine getirilen temel güvencelerden biri toplu sınır dışı edilmenin yasaklanmasıdır.(m.4)³³⁰ Toplu sınır dışı edilmenin yasaklanması günümüzde, sözleşme kuralı olmaktan öte, bir uluslararası hukuk ilkesi niteliğindedir. Yabancıların toplu sınır dışı edilmesinin yasak olması gerektiği konusunda fikir birliği olmasına karşın "toplu sınır dışı etme"nin tanımlanması konusunda tartışmalar devam etmektedir ve AİHM önünde dava konusu olmaktadır.³³¹

AİHM'nin içtihat yoluyla geliştirmiş olduğu toplu halde sınır dışı etme tanımı şöyledir: Yabancıların bir grup olarak ülkeden çıkarılmasına neden olan herhangi bir işlem, toplu halde sınır dışı etme işlemidir. Ancak yabancıların bir grup olarak toplu halde sınır dışı edilmesi işlemleri, "*her bir*

³²⁸ ÇİÇEKLİ: Yabancılar ve Polis, s.97. DARDAĞAN: s.151. AİHM'nin önüne gelen çeşitli davalarda da, 8.maddenin ihlali için, fiilen varolan ve gerçek bir bağın varlığının arandığı görülmektedir. Örneğin: Al-Nashif v. Bulgaristan (No: 50963/99), 4. Chamber, 20.06.2002. Kararın tam metni için bkz.

<http://cmiskp.echr.int///tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=1132746FF1FE2A468AC/CBCD1763D4D8149&key=3102&sessionId=8523488&skin=hudoc-en&attachment=true> (son ziyaret tarihi: 25.09.2006)

³²⁹ AYBAY: (Yabancılar), s.236; KABAALIOĞLU/EKŞİ: s.508.

³³⁰ DARDAĞAN: s.160.

³³¹ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.98.

*yabancıнын somut durumunun makûl bir şekilde ve objektif olarak incelenmiş olması” koşuluyla toplu halde sınır dışı edilme kabul edilmeyecektir.*³³²

AİHS'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün birinci maddesi ile yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usulü güvenceler getirilmiştir.³³³ Maddenin birinci fıkrasına göre bir devlet ülkesinde yasal olarak ikamet eden bir yabancı³³⁴, kanuna uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında, sınır dışı edilemez ve sınır dışı edilmesine karşı sebep öne sürmesine, davasının yeniden ele alınmasına, yetkili makam ya da makamlarca atanmış kişi veya kişiler önünde temsil edilmesine izin verilmek zorundadır.

Ancak maddenin ikinci fıkrasına göre sınır dışı edilmenin, kamu düzeni veya ulusal güvenlik nedenleri açısından gerekli kıldığı hallerde birinci fıkrada öngörülen güvenceler sağlanmadan da yabancı sınır dışı edilebilir.³³⁵

b- Avrupa Sosyal Şartı

18.10.1961 yılında imzalanan Avrupa Sosyal Şartı, 1965 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi, 18.10.1961 tarihinde imzalamış ve 16.06.1989 tarihinde onaylamıştır.³³⁶ Sözleşmenin 19/8. maddesine göre taraf devletlerin ülkesinde yasal olarak ikamet eden göçmen işçiler, milli

³³² ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.98; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ.: s.262; BOZKURT: (Uluslararası Hukuk), s.199.

³³³ BOZKURT: s.345.

³³⁴ BOZKURT'a göre sözleşme metninde “...bir devlet ülkesinde yasal olarak ikamet eden bir yabancı...” denilmekle, sadece ülkeye yasal yollardan giriş yapmış veya yasa dışı yollardan girmekle birlikte durumu sonradan yasal hale gelmiş olan ve akit devlet ülkesinde yasal olarak ikamet eden kişiler korunmaktadır. Dolayısıyla ülkede turizm amacıyla bulunan veya transit geçen yabancılar bu haklardan yararlanamayacaktır. BOZKURT: (Uluslararası Hukuk), s.201.

³³⁵ ASAR: s.202; AYBAY: (Yabancılar), s.238; KABAALİOĞLU/EKŞİ: s.509.

³³⁶ Onay kanunu için bkz. RG: 04.07.1989- 20215 Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/391-410.pdf#search=%22avrupa%20sosyal%22> (son ziyaret tarihi: 27.09.2006)

güvenliği tehlikeye sokmak, kamu menfaatini ihlâl etmek sebepleri dışında sınır dışı edilemezler.

Temel hak ve özgürlüklere sınırlama getiren nitelikteki bu sebepler dar yoruma tabidir. Türkiye'nin bu sözleşmeye dair sunmuş olduğu ulusal rapora göre, sınır dışı etme sebepleri, uyuşturucu bulundurma, uyuşturucu trafiği, sahte para bulundurma, tarihi eser kaçakçılığı, güvenliği tehlikeye sokmak, dolandırıcılık, bulaşıcı hastalık ve AIDS'tir.³³⁷

Fakat Türkiye'nin sınır dışı etme sebepleri, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin sınırlama sebepleri ile örtüşmemektedir. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin değerlendirmelerine göre, bulaşıcı hastalık ve AIDS tek başına sınır dışı edilme gerekçesi olamaz. Sınır dışı edilme işleminin kamu sağlığı nedenine dayanması ancak sınır dışı edilecek yabancının uygun tedaviden kaçınması, ve bu durumun kamu menfaatini tehdit etmesi koşuluyla haklı kabul edilebilir.³³⁸

Ayrıca Avrupa Sosyal Şartı uyarınca sosyal yardım talebinde bulunmak, kamu düzenine aykırılık teşkil etmediğinden sınır dışı etme nedeni kabul edilmeyecektir.³³⁹

c- Avrupa İkamet Sözleşmesi

Avrupa İkamet Sözleşmesi'nin 3/1.maddesi gereğince, sözleşmeye taraf devletlerin ülkesinde yasal olarak ikamet eden diğer taraf devletlerin vatandaşları, ancak, millî güvenliği tehdit ettikleri veya kamu düzenini veya

³³⁷ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.99; ÇİÇEKLİ: “**Avrupa Sosyal Şartının Yabancılar Sağıladığı Güvenceler ve Türkiye**”, MHB, Yıl: 2002, S.1, s.49.

³³⁸ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.99.

³³⁹ ÇİÇEKLİ, Bülent: **Avrupa Sosyal Şartı, Temel Rehber**, Ankara 2001, s.192.

genel ahlâkı bozdukları halde sınır dışı edilebilirler. Sözleşmeye ilişkin Protokolün 1. Kısımında, taraf devletlerin, milli güvenliğe karşı bir tehdit veya kamu düzeni veya genel ahlâka karşı suç teşkil eden durumları, kendi millî ölçülerine göre takdir haklarının bulunduğu düzenlenmiştir.³⁴⁰

Sözleşmenin 3 maddesinin ikinci fıkrasına göre, haklarında sınır dışı edilme kararı verilen kişilere iki yıldan fazla süredir ikamet ediyor olmaları ve kamu düzenini tehdit edecek bir durumlarının bulunmaması koşullarında savunma ve temyiz olanağı verilmek zorundadır. Son olarak yabancı, 10 yıldan fazla süredir ikamet ediyor ise sınır dışı etme sebepleri devlet güvenliği ve kamu düzeni ve ahlâkının ağır biçimde zarar görmesi olarak daraltılmıştır.

Görüldüğü gibi Pasaport Kanunu ve YİSHK ile Avrupa İkamet Sözleşmesi, yabancıların sınır dışı edilmesi açısından benzer düzenlemeler getirmektedir. Ancak uzun süre ikamet etmiş olan yabancılara daha elverişli hükümler getirmesi bakımından Avrupa İkamet Sözleşmesi iç hukukumuzdan farklıdır.³⁴¹

Sözleşmeye ekli Protokol'de, taraf devletlerin, yabancıların sınır dışı edilmesinde, aile bağlarını (Kısım 3-b) ve Avrupa Konseyi üyeleri arasında var olan özel ilişkileri (Kısım 3-c) dikkate alacağı düzenlenmiştir. Toplu sınır dışı etme, Avrupa İkamet Sözleşmesi'nde de yasaklanmıştır.³⁴²

³⁴⁰ DARDAĞAN: s.163.

³⁴¹ TEKİNALP: s.99; DARDAĞAN: s.166.

³⁴² DARDAĞAN: s.164.

d- Medenî ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

16 Aralık 1966 tarihinde imzalanıp, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi Türkiye 2003 yılında onaylamıştır. ³⁴³ Sözleşmenin 13.maddesine göre, sözleşmeye taraf devletlerin ülkesinde yasal olarak ikamet eden, diğer taraf devlet vatandaşları yasalara uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça sınır dışı edilemez. Milli güvenlik açısından sakınca olmayan hallerde, sınır dışı edilme kararına karşı yabancıların, yetkili makamlar önünde kendisini savunmasına imkân verilmelidir. ³⁴⁴

Madde metninden, yasallık güvencesinden, sadece sözleşmeye taraf devletlerin ülkesinde yasal olarak ikamet eden yabancıların yararlanabileceği, mevzuata aykırı olarak ülkeye giriş yapmış olan veya ikamet eden yabancıların ilgili karar kanuna uygun olarak verilmiş olmasa da sınır dışı edilebileceği sonucunu çıkarmak mümkündür. ³⁴⁵ DARDAĞAN'a göre ülkeye usulsüz olarak giriş yapmış bulunan veya ikamet eden yabancıların sınır dışı edilmesi durumunda da sınır dışı etme kararının kanuna uygun olarak verilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. ³⁴⁶

³⁴³ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm Sözleşmenin Türkçe metni ve Türkiye'nin katılımı için bkz. R.G. 21.07.2003- 25175.

³⁴⁴ TEKİNALP: s.99.

³⁴⁵ ASAR: s.201.

³⁴⁶ DARDAĞAN: s.154.

2- Diğer İç Hukuk Kuralları

a- Yabancı Çingenerin YİSHK Hükümlerine Göre Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri

Türkiye'ye usulüne uygun giriş yapmış olan ve Türkiye'ye girmesi yasak olmayan yabancılar, *“kanunlarla tayin olunan kayıt ve şartlar dairesinde”* Türkiye'de ikamet ve seyahat etmek hakkına sahiptirler. (YİSHK m.1) Dolayısıyla Türkiye'ye giriş yapmış olan yabancıların, Türkiye'de ikamet ve seyahat edebilmesi, Türkiye'de bulunduğu süre boyunca, ülke menfaatlerini gözetmesi ve yasalarda suç olarak belirlenmiş eylemleri yapmamasına bağlıdır. Buna aykırı hareket eden yabancılar, sınır dışı işlemine tabi olacaktır.³⁴⁷

Türk Hukukunda yabancıların sınır dışı edilmesi, Türk idarî makamlarının, millî hukuk kurallarına dayanarak aldıkları, tek yanlı ve kısmen takdiri bir işlemle ülke sınırları içinde bulunan yabancıların, Türkiye sınırları dışında herhangi bir yere gönderilmesi olarak tanımlanabilir.³⁴⁸

Türk Yabancılar Hukukunda yabancıların sınır dışı edilmesi, bir idari karar sonucu ortaya çıkmaktadır³⁴⁹ ve dört farklı kanunda düzenlenmiştir. Bu

³⁴⁷ Ülke içinde bulunan tüm yabancılar sınır dışı edilme işlemine konu olmamaktadır. YİSHK m.28'e göre, Türkiye'de görevli diplomasi ve konsolosluk görevli memurları ve aile çevresi ikamet tezkeresi alma zorunluluğundan muaftır. Uluslararası teamül ve antlaşmalar uyarınca belli bazı bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanan bu kişilerin, buldukları ülkeden çıkarılmaları uluslararası hukuk kurallarına göre “istenmeyen kişi” (“Persona Non Grata”) olarak tespit edilmelerine bağlıdır. Dolayısıyla bu kişiler, yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin iç hukuk düzenlemelerine tabi değildir. DURAN: s.8.

³⁴⁸ DURAN, Lütfi: **“Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi”**, İnsan Hakları Yıllığı, Yıl: 1980, S.2, s.4.

³⁴⁹ 647 sayılı İnfaz Kanununun (R.G. 16.07.1965-12050) 18. maddesinde yabancılar, istisnai olarak adli makam kararı ile sınır dışı edilmekte idi. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun (RG.: 29.12.2004- 25685) 122. maddesi ile 01.04.2005 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. 5275 sayılı Ceza ve

kanunlar, YİSHK, Pasaport Kanunu, Vatandaşlık Kanunu ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu³⁵⁰, dur.

Türk Yabancılar Hukukunda yabancılar iki nedenden ötürü sınır dışı edilebilir. Bunlardan birincisi, yabancıların yabancılar mevzuatına aykırı bir durumunun bulunmasıdır. İkincisi ise yabancıların bir suçta karışmış olmasıdır.

351

Yabancıların yabancılar mevzuatına aykırı durumu nedeni ile sınır dışı edilebilmesi için ya ülkeye usulüne uygun olmayan yollarla giriş yapmış olması³⁵² ya da usulüne uygun yollarla giriş yapmış olsa da vize ihlâlinde bulunmuş olması ya da yasa dışı (kaçak) çalışmasına bağlıdır.³⁵³

Yabancı çingenelerin Türkiye'den sınır dışı edilmelerine ilişkin YİSHK'in 21.maddesinin 3. fıkrasında yer alan ,

Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun kapsamında, yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin hiçbir düzenleme yer almamaktadır.

³⁵⁰ 26.09.2004 tarihinde kabul edilen 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanununun (RG: 12.10.2004-25611), 31.03.2005 tarih 5328 sayılı yasayla değişik 59. maddesi ile yabancıların adli makam kararı ile sınır dışı edilmelerine ilişkin tek istisnai düzenleme olan 647 sayılı Kanunun 18. maddesi yürürlükten kaldırılmış, hapis cezasına mahkum edilen yabancıların sınır dışı edilmeleri de İçişleri Bakanlığı'nın değerlendirilmesine tabi tutulmuştur. KUBAT, Ahmet Adil: **Cezaların İnfazı**, Ankara 2005, s.78; KABAALIOĞLU/EKŞİ: s.510.

³⁵¹ ÇİÇEKLİ: Yabancılar ve Polis, s.91.

³⁵² Türkiye'ye giriş çıkış kapısı dışındaki yerlerden giriş yapmış olan yabancılar hakkında Pasaport Kanunu m.35 gereğince adli işlem yapılacaktır. İlgili maddede bu durumdaki yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Baskın görüş uyarınca bu durumdaki yabancı genel hükümler çerçevesinde sınır dışı edilecektir. ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.92. **Dünyada ve Türkiye'de Yasadışı Göç**, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, Ankara 2001, s.22. Ayrıca Pasaport Kanununun 34. maddesi uyarınca, pasaport veya pasaport yerine geçen belge göstermeksizin Türkiye'ye giriş yapmış olan yabancılar, sınır dışı edilecektir. Madde metninde "sınır dışı edilirler" ifadesi kullanıldığından bu durumda idarenin takdir yetkisi değil bağlı yetkisi söz konusudur. Pasaport Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısında, 34. maddenin 2. fıkrasına, "Sınır dışı edilirken yabancıların Türkiye'ye giriş yer ve şekli göz önünde bulundurulabilir." düzenlemesinin eklenmesi gündemdedir.

³⁵³ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.93-94.

“Tâbiyetsiz veya yabancı devlet tebaası olan çingenelerin ve Türk Kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmelerine İçişleri Bakanlığı salahiyyetlidir.”

düzenlemesinin, gerek uluslararası alanda Türkiye’ye getirilen olumsuz eleştiriler, gerekse doktrinde yer alan görüşler nedeniyle yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

YİSHK’nun 21.maddesinin son fıkrası, uzun yıllar öğretinin ilgisini çekmemiştir. Ancak son yıllarda, söz konusu düzenlemeye ilişkin yorumlara rastlamak mümkündür.

DOĞAN’a göre, kanun koyucu maddede tespit edilmiş olan kişilerin, bizzat Türkiye’de bulunmasını arzu etmemiştir.³⁵⁴

ASAR, YİSHK m.21/3 hükmünü isabetli ve doğru bir niteleme yapılmamış olarak yorumlamıştır.³⁵⁵

AYBAY’a göre, YİSHK m.21/3 hükmü, YİSHK 19’da belirtilen zararlı faaliyetlerde bulunmaları gerekmeksizin çingenelerin sınır dışı edilmelerine olanak tanımaktadır. Kanunun hazırlandığı dönemde, bu kişilerin bizatihi varlığının tehlikeli görüldüğüne dikkat çeken AYBAY, söz konusu düzenlemeyi “apaçık ayrımcılık” olarak yorumlamıştır.³⁵⁶

İnsan Hakları için Uluslararası Helsinki Federasyonu’nun 2005 Türkiye raporunda, YİSHK m.21/3 hükmü, benzer şekilde, başkaca bir neden bulunmaksızın, doğrudan doğruya çingenelerin sınır dışı edilmelerine ilişkin

³⁵⁴ DOĞAN/ODABAŞI: s.293.

³⁵⁵ ASAR.: s.196.

³⁵⁶ AYBAY: (Yabancılar), s.241.

bir düzenleme olarak yorumlamış ve söz konusu hüküm, Türkiye hakkındaki olumsuz eleştirilerin nedeni olmuştur.³⁵⁷

YİSHK m.21/3 hükmünün doğrudan doğruya çingenelerin sınır dışı edilmelerine ilişkin “ayrımcı” bir düzenleme olduğunu savunmak, “Yabancıların Ülkeyi Terke Davet veya Sınır Dışı Edilmeleri” üst başlığı dahilindeki diğer maddeler ile olan bağlantısını çözümlenmekten uzak bir yaklaşım olacaktır.

YİSHK m.21/3 hükmünün, kategorik olarak yabancı çingenelerin başka bir neden bulunmaksızın, Türkiye’den sınır dışı edileceği şeklindeki bir yorum, kanun koyucunun temel hak ve özgürlüklere yönelik her yasal düzenlemesinin sınırlama kavramı ile özdeş olduğu fikrinden kaynaklanmaktadır. Oysa temel hak ve özgürlükler alanında yer alan her düzenleme, sınırlama kavramı ile özdeş değildir. Bir düzenleme, belli bir temel hak ve özgürlüğün güvence altına aldığı yaşam kesitini, “norm alanını” daraltma sonucu doğuruyorsa ancak sınırlama olarak nitelenebilir. Fakat bir temel hakkı güçlendirici, onun daha kolay ve etkin bir biçimde kullanılmasını sağlayan düzenlemeler sınırlama değildir.³⁵⁸ Dolayısıyla çalışma konusu madde kapsamında, yapılması gereken ilk tartışma, maddenin sistematik olarak yorumlanmasıdır.

Çözümüne kavuşması gerekli ilk nokta, YİSHK m.21/3 düzenlemesinin, münhasıran sınır dışı etmeye yetkili mercilere ilişkin bir düzenleme olup olmadığıdır. Çünkü çalışma konusu maddenin, yabancıların sınır dışı

³⁵⁷ İnsan Hakları İçin Uluslararası Helsinki Federasyonu 2005 Türkiye Raporunun tam metni için bkz. http://www.ecoi.net/pub/du902_03114tur.doc.

³⁵⁸ SAĞLAM, Fazıl: **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara 1982, s.22.

edilmesi nedenlerine ilişkin bir düzenleme olmayıp, münhasıran sınır dışı kararı almaya yetkili makamların düzenlendiği bir madde olduğu sonucuna varılırsa, yabancı çingenelerin sınırı dışı edilmeleri ve dolayısıyla ikamet ve seyahat haklarının Uluslararası Hukuka ve Anayasa'ya uygunluğu tartışması da son bulacaktır.

YİSHK'in yabancılara sınır dışı edilmelerine ilişkin hükümleri "Yabancıların Ülkeyi Terke Davet veya Sınır Dışı Edilmeleri" üst başlığı dahilinde üç ayrı alt başlık altında, 19,20,21,22.maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Bu alt başlıklardan ilki, "Muzır Şahıslar" 'dır ve "Muzır Şahıslar" alt başlığı altında sadece 19.madde hükmü yer almaktadır. 19 maddede, sınır dışı edilebilecek yabancılara *"İçişleri Bakanlığınca memlekette kalması umumi güvenliğe, siyasi ve idari icaplara aykırı sayılan yabancılar"* olduğu dolayısıyla "Muzır Şahıslar"ın kimler olabileceği düzenlenmektedir.³⁵⁹

Madde metninde sınır dışı edilme sebepleri arasında sayılan "genel güvenliğe aykırılık" pek çok uluslararası sözleşmede de yer alan genel bir gerekçedir. Ancak siyasî ve idarî icaplara aykırılık kavramlarının içeriği belirsizliğini korumaktadır ve kapsamı çok geniştir.³⁶⁰ Özellikle idarî icaplar kavramı değişik yorumlara elverişli niteliktedir. DURAN'a göre, "yetkili

³⁵⁹ YİSHK m.19'da yer alan sınır dışı etme nedenleri önleyici tedbir olarak sınır dışı etme olarak nitelendirilmelidir. AYBAY: (Yabancılar), s.239; Bu maddede, devletin siyasal yapısının ve toplumun korunması amacının güdüldüğü görülmektedir.DARDAĞAN: s.71.

³⁶⁰ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s.103; AYBAY: (Yabancılar), s.240; DARDAĞAN: s.74; ASAR: s.195; KALABALIK: (Takdir Yetkisi Kavramı), s.212.

makamlar için, siyasi ve idari icaplar kırk ambarına sokulamayacak hemen hiçbir neden yok gibidir.”³⁶¹

Gerek doktrinde gerekse uygulamada, Türkiye’ye girişi yasak olup da her nasılsa girmiş olan (Pasaport Kanunu m.8) ve ikamet tezkeresi alamayacak ve ikamet izni uzatılmayacak yabancıların (YİSHK m.7) her ne kadar ilgili kanunlarda kendilerine ne tür bir işlem yapılacağı hususunda açıklık bulunmasa da idari icaplara aykırılık gerekçeleriyle sınır dışı edileceği kabul edilmektedir.³⁶² Danıştay’ın bazı kararlarında da Pasaport Kanunu m.8, YİSHK m.7 ve YİSHK m.19’un birlikte uygulandığı görülmektedir.³⁶³

Örneğin Danıştay 10.Dairesi’nin 15.12.1983 gün, 1982/3706 E. ve 1983/2619 K. Sayılı kararında, İstanbul’daki İran İslam Cumhuriyeti Başkonsolosluğu’nun işgali olayına katıldığı saptanan yabancı uyruklu kişinin, Pasaport Kanununun 8. maddesinin 5. fıkrası hükmüne göre ülkeye girmesi yasak kişiler kapsamında bulunduğu belirlenmesine, YİSHK 7. maddesi hükmüne göre ikamet tezkeresi talebinin reddedilmesine, sınır dışı edilmesine ilişkin idari işlemlerin hukuka uygun bulunduğuna karar verilmiştir.³⁶⁴

Ancak dikkat edilecek olursa, hakkında sınır dışı kararı verilebilecek yabancıların ve sınır dışı edilme nedenlerinin sayıldığı bu başlık altında

³⁶¹ DURAN: s.10.

³⁶² ÇİÇEKLİ: Yabancılar ve Polis, s.104; DARDAĞAN: s.83; ASAR: s.195.

³⁶³ 10.D.; 21.04.1983 gün, 1982/2063 E., 1983/934 K.; 19.10.1995 gün, 1993/3535 E., 1995/4616 K.; 24.09.1997 gün, 1996/7506 E., 1997/3074 K.; 20.01.2000 gün, 1997/6513 E., 2000/128 K.; 05.12.1983 gün, 1982/3706 E., 1983/2619 K.; 25.10.1995 gün, 1994/1573 E., 1995/4881 K. Karar metinleri için bkz. <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container/jsp>. (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

³⁶⁴ Karar metni için bkz: <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container/jsp>. (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

yabancı çingenelerin sınır dışı edileceğine ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Alt başlıklardan ikincisi, “Pasaportlarını Yenilemeyenler”dir ve bu başlık altında 20. madde ile “Pasaportlarını Yenilemeyen” yabancıların kimler olduğu düzenlenmiştir.³⁶⁵

Üçüncü alt başlık ise “Karar Almağa Yetkili Makamlar”dır. Bu başlık altında sınır dışı edilme nedenleri değil, sadece sınır dışı etmeye yetkili makamlar düzenlenmiştir.

21.maddenin ilk fıkrasında, sınır dışı kararını almaya yetkili makamın İçişleri Bakanlığı olduğu düzenlenmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında, birinci fıkradaki genel kuralın istisnası olarak, ülkenin genel güvenliği ve düzeni noktasında, derhal çıkarılması gereken yabancıların sınır dışı edilmesinde, sınır ve sahil valiliklerinin, İçişleri Bakanlığı’na sorulmadan sınır dışı işlemi yapmaya yetkili olduğu düzenlenmiştir.

Bu durumda 3.fıkranın istisnanın istisnası olduğu ve yabancıların sınır dışı edilmesinde yetkili makamlara ilişkin olarak genel kurala dönülerek, ülkenin genel güvenliği ve düzeni için derhal çıkarılması gerekli yabancı, “çingene” ise, sınır dışı etmeye yetkili makam münhasıran, İçişleri Bakanlığı olduğu, yapılması muhtemel yorumlardan biridir. Bu durumda, sınır dışı edilecek yabancı çingene için de yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin genel kurallar uygulama alanı bulacaktır.

Dikkatli incelenecek olursa, 21. maddenin 3. fıkrasında, sadece,

³⁶⁵ YİSHK m.20 hükmü ile, pasaport ile ilgili belli düzenlemelerin ihlâl edilmesi, yabancıların sınır dışı edilmesi ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla, doktrinde YİSHK m.20 kapsamında sınır dışı edilme bir çeşit idari yaptırım olarak nitelenmektedir: DARDAĞAN: s.71.

“Tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebaası olan çingenelerin ve Türk Kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmelerine İçişleri Bakanlığı salahiyyetlidir.”

denilmekle yetinilmiştir. Yoksa madde metninde, bu kişilerin, başkaca bir neden olmaksızın, kategorik olarak sınır dışı edileceği anlamına gelecek şekilde, *“Tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebaası olan çingeneler ve Türk Kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebeler sınır dışı edilir.”* gibi bir ifade yer almamaktadır.

Dolayısıyla, vatansız veya yabancı devlet vatandaşı olan çingenelerin, sınır dışı edilebilmeleri için, yine 19.madde hükmü uyarınca “Muzır Şahıs” olmaları yani ülkede kalmalarının genel güvenliğe, siyasi ve idari icaplara aykırı sayılmaları gereklidir.

Madde hükmünün, sadece yetkili makamlara ilişkin olduğunun göz önünde bulundurulması yüzyıllardır baskı ve zulüm altında yaşamış bu kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması açısından son derece önemlidir.

Doktrinde ve uygulamada, temel hak ve özgürlüklere ilişkin her düzenlemenin sınırlama olduğu ön kabulü nedeniyle, YİSHK m.21/3 hükmünün, yabancı çingenelerin kategorik olarak ve başkaca bir neden bulunmaksızın sınır dışı edileceği şeklindeki yaklaşım, bu kişilerin sadece sınır dışı edilmeleri değil ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlüklerini de etkileyecek şekilde olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Yabancıların sınır dışı edilmesinin sonuçlarından biri, yabancıların ülkeyi terk etmek zorunda kalması diğer bir sonucu ise sınır dışı edilmiş olan yabancıların Türkiye'ye yeniden ancak izinle girebilmesidir.³⁶⁶ YİSHK m.21/son hükmünün yabancı çingenelere salt kültürel ve tarihsel kökenlerinden dolayı uygulanması durumunda, sınır dışı edilmiş bir çingene, YİSHK'nun 22 maddesi uyarınca İçişleri Bakanlığı'ndan Türkiye'ye dönmek üzere izin alamaması durumunda, Pasaport Kanununun 8/4 düzenlemesine göre ülkeye girişi yasak kişilerden olacak ve Türkiye'ye giriş yapamayacaktır.³⁶⁷ Dolayısıyla yabancı çingenelerin ülkeye giriş özgürlüğü de diğer yabancılardan farklı bir uygulamaya tabî olacaktır.

YİSHK m.21/son hükmünün, 19. madde hükmünde yer alan sınır dışı edilme nedenleri dikkate alınmadan uygulanması durumunda, yabancı çingenelerin ülkeye giriş özgürlüğü kadar ikamet ve seyahat özgürlüğü de bu uygulamadan etkilenecektir.

YİSHK'da ikamet tezkeresi talebi reddedilecek yabancılar arasında Türkiye'ye girmesi yasak olup da her nasılsa girmiş bulunan yabancılar da sayılmıştır. (YİSHK m.7/C) Dolayısıyla, YİSHK m.21/son uyarınca sınır dışı edilmiş çingeneler, Türkiye'ye giriş yapmak için İçişleri Bakanlığı'ndan izin alamamaları durumunda, ülkeye girişi yasak kişilerden olacaklardır. Bu yabancı çingeneler, yasa dışı yollardan Türkiye sınırlarından içeri girse de, ikamet tezkeresi talebinde bulduklarında, bu talepleri reddedilecektir.

³⁶⁶ AYBAY: (Yabancılar), s.245.

³⁶⁷ Sınır dışı edildikten sonra İçişleri Bakanlığının izni bulunmadan Türkiye'ye giriş yapan yabancılar, YİSHK m.26 hükmüne göre hem hapis hem de para cezasıyla cezalandırıldıktan sonra yeniden sınır dışı edilirler.

YİSHK m.21/3 düzenlemesinin yabancı çingenelele kategorik olarak ve başkaca bir neden bulunmaksızın uygulanması durumunda, söz konusu idarî kararın iptali istemiyle dava açılması mümkündür.

YİSHK 19 maddesinde, sınır dışı etme işleminin sebepleri düzenlenmiştir. Burada idareye, sadece 19. maddeye aykırılığını tespit ettiği yabancıyı sınır dışı etme ya da etmeme konusunda takdir yetkisi verilmiştir.

YİSHK m.21/3 düzenlemesinin yabancı çingenelele salt kökenlerinden dolayı, YİSHK m.19 da yer alan sebepler bulunmaksızın uygulanması durumunda, söz konusu idari işlem, öncelikle sebep unsuru yönünden hukuka aykırı olacaktır.³⁶⁸

Genel olarak her türlü idarî karar için geçerli kabul edilen yazılı bildirim koşulu, yazılı şeklin yasal açıdan zorunlu tutulmadığı sınır dışı edilme kararlarında da kabul edilmelidir. Nitekim, Danıştay da 1978 tarihli bir kararında, sınır dışı edilme kararının yabancıya tebliğini zorunlu bir şekil unsuru saymıştır.³⁶⁹ Ülkeden çıkmaya davet olunan yabancı çingeneye, uygun bir süre tanınmamış olması veya yazılı bildirim koşuluna uyulmamış olması, sınır dışı kararını şekil yönünden sakatlayacaktır.³⁷⁰

İdari işlemin yerindeliliğinin iptal davasına konu olamayacağına AY 125/4 ve İYUK m.2/2'de yer verilmiştir. Dolayısıyla, sınır dışı edilme işleminde İçişleri Bakanlığı'nın takdir yetkisinin söz konusu olduğu durumlarda yapılacak yargısal denetim, şekli ve maddi bir hata yapıp

³⁶⁸ KALABALIK: (Takdir Yetkisinin Sınırları), s.186; AYBAY: (Yabancınnın Konumu), s.10.

³⁶⁹ 12.D. 24.04.1978 gün, 1977/1349 E. ve 1978/955 K. Sayılı karar. Karar metni için bkz. <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container/jsp>. (son ziyaret tarihi: 29.09.2006)

³⁷⁰ DARDAĞAN: s.117.

yapılmadığı veya takdir hakkının keyfi olarak kullanılıp kullanılmadığı noktalarında kalacaktır.³⁷¹ Ancak İçişleri Bakanlığı'nın takdir yetkisinin bulunduğu durumlarda da, yabancı çingenelerin sınır dışı edilmesine gerekçe olarak gösterilen maddî olayların gerçekleşmemiş olması ve yanlış olarak nitelendirilmesi, sınır dışı etme işlemi neden yönünden hukuka aykırı kılacaktır.³⁷²

Hatta yabancı çingenelerin, İçişleri Bakanlığı'na acele hallerde sınır ve sahil valiliklerine karar alma yetkisinin verilmesini düzenleyen YİSHK m.21/2 hükmüne göre sınır dışı edilmesi durumunda, usulüne uygun yapılmamış bir yetki devrine dayanılarak alınan sınır dışı etme kararı, yetki yönünden sakat olacaktır.³⁷³

İdari işlemin iptali istemi ile dâva açılmış olması, kural olarak bu işlemin yürütülmesini kendiliğinden durdurmamaktadır. (İYUK m.27)³⁷⁴ Yabancıнын, sınır dışı edilmesi işlemine karşı yürütmeyi durdurma ve iptal taleplerini içeren bir dâva açması, bu kişinin ülkeden ayrılması sonucunu önleyemeyebilecektir. Yabancıya, ülkeden ayrılması için tanınan süre,

³⁷¹ SEVİĞ: s.276; AYBAY: Yabancılar, s.250.

³⁷² DURAN: s.23.Bu noktada, Danıştay 12. Dairesinin 24.04.1978 gün, 1977/1349 E. ve 1978/955 sayılı kararı oldukça ilgi çekicidir. Danıştay, 19. maddede geçen “*genel güvenlik, siyasi veya idari icap gibi deyimlerin aslında belirsiz yasal kavramlar oluşturduğuna ve bugünkü yoğun uluslararası ilişkiler karşısında, uygulamada çok büyük duyarlılığı gerektirdiğinden kuşku yoktur.*” Belirlemede bulunduktan sonra, “*yasada öngörülen usulü işlemleri yerine getirmeyen ... yabancıların, ortada başkaca ciddi bir neden yokken 5683 sayılı Yasaya göre sınır dışı edilmelerini, anılan yasada güdülen amaçla bağdaştırmak olanaksızdır...*” yorumunu yapmıştır. Sınır dışı edilme işleminin iptaline karar verilerek, 5683 sayılı Yasa hükmü yanında, aynı zamanda uygulama aşamasındaki diğer yasal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmelerin de göz önünde tutulması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

³⁷³ DARDAĞAN: s.116; DURAN: s.9. KALABALIK: (Takdir Yetkisinin Sınırları), s.177-178.

³⁷⁴ Ancak sınır dışı etme işlemi açısından bu kuralın istisnası TVK m.33/3'de düzenlenmiştir. Buna göre hakkında kapsamlı sınır dışı kararı verilen kişinin iptal kararına karşı yargı yoluna başvurması halinde hakkındaki tasfiye ve sınır dışı etme işlemleri dava sonuna bırakılacaktır. Doktrinde kanun yollarından kesin sonuç alınması tarihinin dava sonu olarak kabul edilmesi gerektiği savunulmuştur. Bu yönde görüş için bkz. AYBAY: (Yabancılar), s.249; GÖĞER:(Yabancılar), s.147; DARDAĞAN.: s.112.

yürütmenin durdurulması kararının verilmesini kapsayacak kadar uzun bir süre olmadıkça, iptal davası açılması sınır dışı etme işleminin hüküm ve sonuçları bakımından yetersiz kalacaktır. Ancak bu yetersizliğe rağmen iptal davası açılması, sınır dışı edilmeye karşı yabancıнын en etkin güvencesidir.³⁷⁵

“Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı”nda, sınır dışı etme kararına itiraz konusunda,

“Yabancıya ülkeden ayrılması için tanınan süre, ilgili yabancıнын sınır dışı edilmesi işlemine karşı yürütmeyi durdurma ve iptal taleplerini de içeren bir dâva açması durumunda, yürütmenin durdurulması kararının verilmesi halinde dâva sonuna kadar uzatılacaktır. “

şeklinde bir düzenleme yer almalıdır. Böylece, sınır dışı edilmeye karşı yabancıнын en etkin güvencesi olan iptal davası, kendisinden beklenen işlevi tam olarak yerine getirebilecektir.

b- Mülteci Yabancı Çingenerin Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 32.maddesine göre, taraf devletler ülkesinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ancak, ulusal güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili nedenlere dayanarak sınır dışı edebilir. Ayrıca sınır dışı etme işlemi ilgili yasal sürece göre alınmış bir karar gereğince yapılmalıdır. Zorunlu ulusal güvenlik nedenleri dışında, mülteciye sınır dışı edilme işlemine karşı delil sunma, itiraz etme ve bu amaçlarla yetkili makamlar önünde temsil edilme hakkı tanınmalıdır. 32. maddenin 3. fıkrası, mültecinin sınır dışı

³⁷⁵ DARDAĞAN.: s.112.

edilmesi kararının uygulamasına ilişkin hükümleri düzenlemektedir. 33.madde de ise, geri gönderme-sınır dışı etme yasağı düzenlenmiştir.

Uluslararası Hukukta, “*non-refoulement*” ya da “geri gönderme-sınır dışı etme yasağı” olarak adlandırılan prensip, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 33.maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, “*Hiçbir akit devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla, hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez.*” Ancak 32.maddenin 2.fıkrasına göre, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ağır bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlerle mahkûm olduğu için söz konusu ülke açısından tehlike oluşturmaya devam eden mülteci, geri gönderilmeme hakkından yararlanmayı talep edemez.³⁷⁶

“Taslak İltica Yasa Tasarısı”nda 1951 Cenevre Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer ilgili uluslararası standartlar çerçevesinde geri göndermeme ilkesinin aynı hassasiyetle uygulanmasına ilişkin, ayrıntılı düzenlemelere gidilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda, Yabancı Kabul ve Geri Gönderme Merkezlerinin kurulması plânlanmaktadır³⁷⁷

1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliğinin 29.maddesi, Sözleşme ile paralel bir düzenleme içermekle birlikte, sığınmacı deyimine de yer vererek,

³⁷⁶ ODMAN: (Mülteci Hukuku), s.159.; ASAR.: s.271; KABAALIOĞLU/EKŞİ: s.512.

³⁷⁷ **Dünyada ve Türkiye’de Yasa Dışı Göç**, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı 2001, Ankara 2001, s.56.

geri gönderilmeme, “*non-refoulement*” prensibinin Avrupa dışından gelen sığınmacılara da uygulanabildiğini göstermektedir.³⁷⁸

Ulusal güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili bir nedene değinilmeksizin, sadece YİSHK m. 21/3 hükmüne göre, mülteci yabancı göçebe çingenelerin sınır dışı edilmesi durumunda, söz konusu uygulama öncelikle, Sözleşmenin 32.maddesine aykırı düşecektir. Bu kişilerin, salt kültürel kökenlerinden dolayı ulusal güvenliği veya kamu düzenini tehdit ettikleri şeklindeki bir yaklaşım ise, yine Sözleşmenin “Ayırt Etmeme” başlıklı 3. maddesi ile çelişecektir. Yukarıda açıklanan nedenlerle, YİSHK m.21/3 hükmünün, YİSHK’un 19.maddesinde düzenlenen sınır dışı etme nedenleri bulunmaksızın mülteci göçebe çingenelere uygulanması mümkün değildir.

Yönetmeliğin 29/2.maddesine göre, sınır dışı etme kararına karşı İçişleri Bakanlığı’na 15 gün içinde itiraz edilebilir ve bu idari itiraza ilişkin karara karşı da Anayasanın 125.maddesi kapsamında idari yargı yoluna başvurulması mümkündür.

c-Vatansız Yabancı Çingenelerin Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri

Vatansızların Hukuki Durumuna İlişkin 28.09.1954 tarihli New York Sözleşmesi’nin 31. maddesinin 1. bendinde, taraf devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan vatansız ancak ulusal güvenlik ve kamu düzeni nedenlerine dayanarak sınır dışı edebilirler. Maddenin 2. bendinde, vatansızların sınır dışı edilmesi usulü ve savunma haklarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Buna göre, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi hükümlerine paralel olarak,

³⁷⁸ ÇİÇEKLİ: (Yabancılar ve Polis), s. 146; KİRİŞÇİ, Kemal: “**Zorunlu Göç ve Türkiye**”, Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları ve Türkiye, İstanbul 2000, s.54.

vatansızların sınır dışı edilmesi de yasal sürece uygun olarak verilmiş bir karara göre yapılmalıdır. Zorunlu ulusal güvenlik nedenleri dışında, vatansıza, sınır dışı edilme işlemine karşı delil sunma, itiraz etme ve bu amaçlarla yetkili makamlar önünde temsil edilme hakkı tanınmalıdır.³⁷⁹

Vatansızların sınır dışı edilmesine ilişkin kararların uygulanması ile ilgili hükümler ise 31. maddenin 5.bendinde düzenlenmiştir. Buna göre taraf devletler, vatansıza, diğer bir ülkede yasal olarak kabulünü sağlaması için makûl bir süre verecekler ve bu süre içinde, uygun gördükleri dahili tedbirleri alabileceklerdir.

Ayrıca Sözleşmede, vatansızların, zulüm görme tehlikesinin olduğu ülkeye sınır dışı edilmemesi ilkesine de yer verildiği görülmektedir.³⁸⁰

Ulusal güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili bir nedene değinilmeksizin, sadece YİSHK m. 21/3 hükmüne göre, vatansız yabancı çingenelerin sınır dışı edilmesi durumunda, söz konusu uygulama öncelikle, Sözleşmenin 31/1.maddesine aykırı düşecektir.

Yüzyıllardır süren çingene karşıtlığı ile karşı karşıya kalmış olan bu kişilerin, temel hak ve özgürlüklerinin daha fazla zedelenmemesi açısından, YİSHK 21/3 hükmü yorumlanırken, çingenelerin kategorik olarak sınır dışı edilmesi şeklinde bir yaklaşım kesinlikle benimsenmemelidir. Hatta kanun koyucunun, derhal sınır dışı edilmesi gereken hallerde bile, çingenelerin sınır dışı edilmesi konusunda İçişleri Bakanlığını münhasıran yetkili kılarak özel bir

³⁷⁹ DARDAĞAN: s.157.

³⁸⁰ ASAR: s.12.

idari koruma getirdiği öğreti ve uygulamada mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

“Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı”nda, sınır dışı etme kararının hangi gerekçelerle verilebileceğine ilişkin mevzuatta belirlemelere gidilmesi amaçlanmaktadır. YİSHK’da ve Pasaport Kanununda, yabancıların ülkeye girişinin reddi, ülkeyi terke davet ve sınır dışı edilmelerine ilişkin mevcut terimlerin tanımlarının yeniden yapılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Buna göre, Yabancılar Yasa Tasarısında, çingenelerin sınır dışı edilmelerine ilişkin düzenlemenin de yürürlükten kaldırılması öngörülmektedir.

YİSHK m.21/3 hükmünün yürürlükten kaldırılması durumunda, gerek doktrinde gerekse uluslararası kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan hukuki ve sistematik olmaktan uzak yorumların sona ermesi en büyük beklentimizdir. Ancak yüzyıllar süren çingene karşıtlığı (*antigypsism*) ve önyargıların varlığı karşısında, yabancı çingeneleri sınır dışı edilme konusunda İçişleri Bakanlığı’na münhasır yetki vererek bir anlamda koruyan bu hükmün kaldırılmasının uygulamada olumsuz sonuçlar yaratma olasılığına da dikkat çekilmelidir.

C- YABANCI ÇİNGENELERİN SINIR DIŞI EDİLME İŞLEMLERİNE DAİR BAZI MİLLETLERARASI MAHKEME KARARLARI

1- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Conka v. Belçika Kararı

Yabancı çingenelere ilişkin olarak, Türk mevzuatında yer alan düzenlemelere ve bu düzenlemelerin Anayasaya ve uluslararası hukuk karşısında uygulanırılığı sorunlarına değindikten sonra, çingenelerin toplu

olarak sınır dışı edilmelerine ilişkin, AİHM'nin 05.02.2002 tarih ve 51564/99 sayılı kararının incelenmesi bu konuda aydınlatıcı olacaktır.³⁸¹

Söz konusu kararda, dâva konusu olayın gelişimi bölümünde, çingene orijinli Slovakya Vatandaşı Jan Conka ve Maria Conkova ve çocukları Nad'a Conkova ve Nikola Conkova'nın 1998 yılında Slovakya Cumhuriyetinde, müteaddit defalar dazlakların saldırılarına uğradıkları ancak bu olaylara polisin müdahale etmemesi nedeniyle, 1998 yılında Belçika'ya geldikleri belirtilmiştir.

Başvuru sahipleri, 12 Kasım 1998 tarihinde Belçika'da sığınma talebinde bulunmuştur. Ancak bu talepleri, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde Slovakya'da yaşamalarının hayatlarını riske soktuğu konusunda yeterli delil ileri süremedikleri gerekçesiyle, Belçika İçişleri Bakanlığı tarafından 3 Mart 1999 tarihinde reddedilmiştir. Yabancılar Şubesinin davacılarla ilgili olarak vermiş olduğu sınır dışı etme kararı, Genel Komiserlik tarafından, 18 Haziran 1999 tarihinde uygun bulunmuş ve Slovakya'ya sınır dışı edilebileceklerine karar verilmiştir. Başvuru sahipleri 3 Ağustos 1999 tarihinde, kararın gözden geçirilmesi, yürütmenin durdurulması ve hukukî yardım talebiyle, Belçika Danıştay'ına temyiz başvurusunda bulunmuştur. Ancak, 28 Ekim 1999 tarihinde temyiz müracaatları ve yürütmenin durdurulması talepleri reddedilmiştir.

1999 yılının Eylül ayı sonlarında, aralarında başvuru sahiplerinin de bulunduğu bir grup çingene aileye, 1 Ekim 1999 tarihinde sığınma

³⁸¹ Kararın tam metni için bkz. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=9080765skin=hudoc-en&action=request> (son ziyaret tarihi: 15.06.2006)

başvurularının sonuçlanması için polis istasyonunda hazır bulunmaları tebliğ edilmiştir. Polis istasyonunda, çağırılan çingene ailelerin ülkeyi terk etmelerini, aksi takdirde sınır dışı edileceklerini ve bu amaçla tutuklanacaklarını içeren bir karar tebliğ edilmiştir. Birbirinin aynı olan bu dokümanlarda, kararlara karşı 60 gün içinde Danıştay'a başvurabilecekleri, yürütmeyi durdurma talep edebilecekleri ve tutuklama kararına karşı itirazda bulunabilecekleri bilgileri yer almaktadır. Tebligattan birkaç saat sonra, Brüksel havaalanındaki kapalı bir transit merkeze götürülen çingene aileler, 5 Ekim 1999 tarihinde Slovakya'ya gönderilmişlerdir. İçişleri Bakanlığı'nın 23 Aralık 1999 tarihli açıklamasında, Ghent şehrinde Slovakya vatandaşı olan sığınmacıların yoğun bir biçimde bulunmalarından dolayı, bunların toplu halde sınır dışı edilmeleri için tedbirlerin alındığı ifade edilmiştir.

Başvuru sahipleri, 4 Ekim 1999 tarihinde, Belçika Krallığı aleyhine, Sözleşmenin 5, 13 ile Protokolün 4. maddesinin ihlâli iddialarıyla AİHM'ne başvurmuşlardır.

Mahkeme mevcut olayda, aynı kökenden (çingene orijinli) çok sayıda insanın aynı kaderi (sınır dışı işlemini) paylaşmış olmasını, dâvacıların sınır dışı edilmeleri işleminden önce, resmî makamların, toplu halde sınır dışı etme kararı alacağı yönündeki açıklamaları ile bu yönde uygulama yapılması konusundaki talimatlarını, ilgili bütün yabancıların polis istasyonuna aynı zamanda gelmelerinin istenmesini, bahse konu kişilerin ülkeyi terk etmelerini ve yakalanmalarını isteyen kararların aynı ifadelerle hazırlanmasını, yabancıların bir avukatla görüşmelerinin çok zor olmasını ve sığınma

işlemlerinin tamamlanmamış olmasını, toplu halde sınır dışı etme işleminin yürütüldüğü şüphesini kuvvetlendiren deliller olarak yorumlamıştır.

Sonuç olarak mahkeme oy birliği ile Sözleşmenin 5.maddesinin 1. ve 4. fıkralarının, 4 No.lu Protokolün 4. maddesinin ve Sözleşmenin 13. maddesinin 4 No.lu Protokolle birlikte ele alındığında ihlâl edildiğine karar vermiştir.

AİHM'nin bu kararı karşısında, YİSHK'nun 21. maddesinin son fıkrasının yabancı çingenelerin toplu olarak sınır dışı edilmesi yönünde uygulanması durumunda, bu uygulamanın AİHM önünde Türkiye aleyhine sonuçlanacağını öngörmek zor olamayacaktır.

Bu noktada hem doktrinde hem de uygulamada, YİSHK 21/3. maddesi, yalnızca yetkili makamlara ilişkin bir düzenleme olarak yorumlanmak zorundadır. Hatta yabancıların derhal sınır dışı edilmeleri durumunda bile, sınır valiliklerine değil münhasıran İçişleri Bakanlığı'na yetki verilmiş olmasının, yabancı çingenelerin toplu olarak sınır dışı edilmeleri bir kenara, çok daha kapsamlı bir idari işlem sonucu sınır dışı edilmelerini öngören "koruyucu" bir düzenleme olarak anlaşılmalıdır. YİSHK m.21/3 hükmü, kişi özgürlüğünü ve güvenliğini yabancı çingeneler açısından daha güçlü bir duruma getiren, ona daha etkin bir içerik kazandıran, dolayısıyla yüzyıllardır varolan çingene karşıtı önyargılar nedeniyle idarenin hukuka aykırı işlemlerinin önüne geçme yolunu açan bir hüküm olarak yorumlanmak

zorundadır. Aksi yönde bir uygulama Anayasa'nın 10. maddesine aykırı olacaktır.³⁸²

2- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Berisha & Haljiti v. Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti Kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yabancı çingenelerin sınır dışı edilmelerine ilişkin olarak 17 haziran 2003 tarih ve 18670 sayılı Berisha & Haljiti v. Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti kararı³⁸³ ise yabancı çingenelere mülteci statüsü tanıma konusunda, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye açısından aydınlatıcı olacaktır.

Başvurucular Dzavit Bersiha ve Baljje Haljiti Kosova doğumlu olup, 1999 yılında evlenmişlerdir. Her ikisi de çingene kökenlidir. Birlikte Macaristan'da yaşamaktadır. NATO'nun Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ni bombalamasının ardından başvurucular Obilic şehrini terk ederek Mazgit iline gitmişlerdir. Oblic'e yeniden döndüklerinde, Arnavutlar tarafından her gün baskı gördüklerini iddia etmektedirler. 28 Haziran 1999 tarihinde Kosova Özgürlük Ordusu üyeleri ve bazı köylüler tarafından evlerini ve köylerini terk etmek zorunda kaldıklarını iddia etmektedirler.

25 Eylül 1999 tarihinde Kosova'yı terk ederek Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'ne giriş yapmışlardır. Uygun olmayan yaşama koşulları nedeniyle Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'ni gönüllü olarak terk etmişlerdir. Ancak iddialarına göre Arnavutlar tarafından devam eden

³⁸² SAĞLAM: s.23.

³⁸³ Kararın tam metni için bkz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/portal.asp?sessionId=90809108skin=hudoc-en&action=request>
(son ziyaret tarihi: 29.09.2006)

baskı ve ayrımcılık içeren davranışlar nedeniyle 1 Haziran 2002 tarihinde yeniden Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'ne giriş yapmışlar ve 19 Haziran 2002 tarihinde sığınma başvurusunda bulunmuşlardır. 2 Temmuz 2002 tarihinde İçişleri Bakanlığı başvurularını uygun bulmayarak reddetmiştir. 27 Ağustos 2002 tarihinde Üst Başvuru Komisyonu tarafından İçişleri Bakanlığının kararı onanmıştır. Başvurucular, 30 Eylül 2002 tarihinde kararı temyiz etmişlerdir. 27 Mart 2003 tarihinde başvurucuların iddiaları asılsız bulunarak Temyiz Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Temyiz Mahkemesi kararında, başvurucuların korku ve güvensizlik duygularının kendi etnik kökenlerinden kaynaklandığına hükmetmiştir. Karar başvuruculara 29 Mayıs 2003 yılında tebliğ edilmiştir ve otuz gün içinde ülkeyi terk etmeleri gerektiği aksi halde sınır dışı edilecekleri konusunda başvurucular bilgilendirilmiştir. Ancak başvurucular Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nde kalmaya devam etmiştir. 1 Ekim 2003 tarihinde yeniden Kosova'ya dönen başvurucular 17 Aralık 2003 tarihinde yeniden Makedonya hükümetinden mülteci statüsü talep etmişlerdir. Bu başvuruları Kosova'daki uygun olmayan ve güvenli olmayan durumları nedeniyle kabul edilmiştir.

Başvurucular, haklarında verilen sınır dışı kararı hakkında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3., 13., ve 6. maddelerinin ve 4 No'lu Protokolün 4. maddesinin ihlâl edildiği iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Başvurucular kendileri hakkında, makûl ve objektif açıklamalar olmaksızın, tek bir sınır dışı etme kararı verilmesi nedeniyle 4 No.lu

Protokolün 4. maddesinde yer alan toplu sınır dışı etme yasağının ihlal edildiğini öne sürmüşlerdir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında, toplu sınır dışı etmeyi, her bir yabancıya bireysel durumunun makûl ve objektif ölçüler dahilinde ele alınmaksızın, bir grup olarak ülkeyi terk etmeye zorlanması olarak tanımlamıştır.

AİHM, başvuru konusu olayda, yerel makamların her iki başvurucu için tek bir sınır dışı etme kararı vermesinin başvurucuların kendi davranışlarından kaynaklandığı sonucuna varmıştır. AİHM, başvurucuların ülkeye birlikte giriş yaptıklarını, sığınma başvurusunu birlikte yaptıklarını, iddialarına dayanak olan kanıtların ortak olduğunu, Üst Başvuru Komisyonuna ve Temyiz Mahkemesi'ne yapılan başvuruların da birlikte yapıldığını, dolayısıyla yerel makamlar tarafından verilen sınır dışı etme kararının her iki başvurucu için birlikte karara alındığını belirterek, 4 No.lu Protokolün 4. maddesine aykırı olarak, toplu sınır dışı edilmenin söz konusu olmadığı kararını vermiştir.

İltica ve Sığınma Yönetmeliği hükümlerine göre sığınma başvurusunda bulunmuş olan veya mülteci statüsü talep etmiş olan ancak bu talepleri reddedilen yabancı çingeneler hakkında YİSHK m.21/3 hükmüne göre sınır dışı edilme kararı verilebilir. Ancak yabancı çingenelerin Türkiye'den sınır dışı edilmeleri konusunda İçişleri Bakanlığı'nın münhasıran yetkili kılınması nedeniyle, sınır ve sahil valiliklerince yabancı çingeneler hakkında sınır dışı etme kararı verilemeyecek, bu konuda İçişleri Bakanlığı'nın kararının beklenmesi gerekecektir. Dolayısıyla bu kişiler

hakkında verilecek sınır dışı etme kararı, AİHM'nin Berisha & Haljiti v. Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti kararında olduğu gibi birlikte başvurulmuş olması ve iddialarına dayanak olan kanıtların ortak olması gibi nedenlerle birlikte değerlendirilebilir. Ayrıca münhasıran İçişleri Bakanlığı'nın yetkili olması nedeniyle sınır dışı etme kararının aynı tarihte verilmesi olasılığı bulunmaktadır.

Ancak her bir yabancı çingenenin özgün durumlarının göz önüne alınması koşuluyla, YİSHK 21/3 hükmüne göre yabancı çingeneler hakkında birlikte ve aynı tarihli sınır dışı etme kararı verilmesi, toplu sınır dışı olarak nitelendirilemeyecektir.

SONUÇ

Bu çalışmada ulusal ve uluslararası alanda Türkiye'ye yönelik artan olumsuz eleştiriler karşısında, yabancı çingenelerin ülkeye giriş, ikamet, seyahat özgürlükleri ve sınır dışı edilmeleri incelenmiştir.

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine ilişkin 2002, 2003 ve 2004 yılı düzenli raporlarında, 1934 tarihli İskân Kanunu olumsuz eleştirilerin kaynağı olmuştur.

Uluslararası alanda, sivil toplum kuruluşları tarafından da Türkiye'ye yönelik olumsuz eleştiriler giderek artmaktadır.

İnsan Hakları için Uluslararası Helsinki Federasyonu'nun 2005 Türkiye raporunda, YİSHK m.21/3 hükmünün halen yürürlükte olması olumsuz eleştirilere sebep olmuştur.

Ulusal alanda ise, 01-02 Ekim 2005 tarihleri arasında düzenlenen, İnsan Hakları Bağlamında Dünya'da ve Türkiye'de Romanlar (Çingeneler) Sempozyumu'nda Uluslararası Af Örgütü Türkiye Başkanı Levent KORKUT, ayrımcılıkla mücadelede, çingeneler ile ilgili olarak Anayasa'nın 10.maddesindeki eşitlik hakkının uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceğini düzenleyen 1982 Anayasasının 16. maddesi ve usulüne göre yürürlüğe konmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanun hükümlerinin aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınacağını düzenleyen 90/son

maddesi nedeniyle çalışma konusu hak ve özgürlükler öncelikli olarak uluslararası evrensel ve bölgesel antlaşma ve sözleşmeler düzeyinde ele alınmıştır. Ardından Türk mevzuatında yabancı çingenelerin Türkiye'ye giriş, ikamet ve seyahat özgürlükleri ve sınır dışı edilmeleri ayrıntılarıyla incelenmiştir.

Yabancıların ülkeye giriş, ikamet ve seyahat özgürlükleri konusunda gerek uluslararası sözleşmeler ve yapılageliş kuralları gerekse 1982 Anayasasının 23. maddesi incelendiğinde, devletin yabancı devlet vatandaşı olsun, mülteci veya sığınma arayan ya da vatansız olsun yabancıyı ülkeye kabul yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak devletlerin yabancıyı ülkeye kabul konusunda mutlak bir yükümlülüğü bulunmamakla birlikte bu konuda uluslararası alanda bir takım ilke ve esaslar getirildiği görülmektedir.

Türk mevzuatında, Pasaport Kanununun ilgili hükümlerinde yer alan şartların yerine getirilmiş olması durumunda, yabancı çingenelerin normal yollardan Türkiye'ye girişini engelleyen özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak idareye çok geniş bir alanda takdir yetkisi tanıyan Pasaport Kanununun 8. maddesi nedeniyle, yabancı çingenelerin geri çevrilmeleri olasılığı bulunmaktadır. İdarenin 8. maddeyi uygularken takdir yetkisini, bu kişilere karşı yüzyıllardır süren önyargılar nedeniyle geri çevirme yönünde kullanması durumunda, idari işlemin hem Anayasaya hem de hukukun genel ilkesi olarak kabul edilecek eşitlik ve ayırım yapmama ilkesine aykırılığı gündeme gelecektir.

Benzer şekilde YİSHK hükümlerinde, yabancı çingenelerin Türkiye'de ikamet ve seyahat özgürlükleri konusunda özel bir sınırlama

bulunmamaktadır. Ancak ikamet tezkeresi talebinde bulunan yabancı çingenelerin, idarenin takdir yetkisi dahilinde bu taleplerinin reddedilmesi olasılığı bulunmaktadır. İdarenin ikamet tezkeresi taleplerini değerlendirirken takdir yetkisini, bu kişilerin salt kökenlerinden dolayı ve başkaca bir inceleme yapılmaksızın topluca uygulaması durumunda, yine idari işlemin hem Anayasaya hem de hukukun genel ilkesi olarak kabul edilecek eşitlik ve ayırım yapmama ilkesine aykırılığı gündeme gelecektir.

Yabancı çingenelerin mülteci statüsü talep ederek veya vatansız olarak Türkiye'ye girişleri, ikamet ve seyahat özgürlükleri ise salt çingene kökenlerinden dolayı özel bir sınırlamaya tabi değildir. Mülteci yabancı çingenelerin Türkiye'de ikamet ve seyahat özgürlüklerine yönelik olan İskân Kanununun 1 ve 9. maddelerinin ise İskân Kanunu Tasarısı ile yürürlükten kaldırılması gündemdedir.

Türkiye'ye göçmen olarak giriş yapmak isteyen yabancı çingeneler konusunda, Anayasa ve Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin Uluslararası düzenlemeler karşısında, İskân kanununun 4.maddesi, 2848 Sayılı Kanunun 3.maddesine Ek 3657 sayılı kanunun 1.maddesi ve İskân Muafiyetleri Nizamnamesi'nin 9 maddesinin, ayrımcılık içerdiğinin kabulüyle yola çıkmamız gerekmektedir.

Toplumda yaygın olan çingene karşıtı önyargılar, kanunların yapılış aşamasında kanun koyucuyu da etkilediği mutlaklıdır.³⁸⁴

Avrupa'da ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ve insan hakları bağlamında eşitlik ve ayırım yapmama ilkelerinin yeniden

³⁸⁴ ARAYICI: s.134.

değerlendirilmesi, Avrupa’da olduğu kadar Türkiye’de de olumlu sonuçlarını göstermeye başlamıştır.³⁸⁵

Çingene karşıtlığının, mevzuatımızdan çıkarılmasına ilişkin en önemli olumlu gelişme, İskân Kanunu tasarısında yer almaktadır. Tasarının “Genel Gerekçesi”nde:

“1934 yılında yürürlüğe giren 2510 Sayılı İskân Kanununun, bugünün yapısına uygun düşmeyen hükümleri vardır. Bazı hükümleri yürürlükte olmasına rağmen uygulama imkanı kalmamıştır.” denilerek, madde gerekçelerine geçilmiştir. Değişiklik yapılması öngörülen 4.maddenin gerekçesinde:

“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk Kültürüne bağlı olup da sınır dışı edilenlerin ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenlerin göçmen olarak kabul edilmeyeceği açıktır.” ifadesi yer almaktadır.

Buna göre, İskân Kanununun 4. maddesi, “Göçmen olarak kabul edilmeyecekler.” başlığı ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.”

Bu noktada Türkiye’nin İskân Kanununun çingenelere yönelik ilgili maddelerinin “bugünün yapısına uygun düşmediği”ni kabul ederek söz

³⁸⁵ Örneğin 1995 yılında, Türk Dil Kurumu sözlüğünde çingene sözcüğünün karşılığı olarak yer alan olumsuz ifadeler kaldırılmıştır.

konusu maddelerin yürürlükten kaldırılmasını amaçlayan bir kanun tasarısının bulunduğu altının çizilmesi gereklidir.

Diğer bir gelişme, İltica ve Göç Alanında Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin 2005 yılı Türkiye Ulusal Eylem Planı kapsamında, “Türkiye’nin Göç ve İltica Stratejisinin Uygulanabilmesi için Bir Eylem Planının Geliştirilmesine Destek” adlı AB Eşleştirme Projesi³⁸⁶ dahilinde, çalışmaları devam eden “Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı”nda, sınır dışı kararının hangi gerekçelerle verilebileceğine ilişkin mevzuatta belirlemelere gidilmesi amaçlanmaktadır. YİSHK’da ve Pasaport Kanununda, yabancıların ülkeye girişinin reddi, ülkeyi terke davet ve sınır dışı edilmelerine ilişkin mevcut terimlerin tanımlarının yeniden yapılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Buna göre, Yabancılar Yasa Tasarısında, çingenelerin sınır dışı edilmelerine ilişkin düzenlemenin de yürürlükten kaldırılması öngörülmektedir.

İskân Kanununun 4. maddesi ve ilgili yönetmelik hükümlerinin yürürlükten kaldırılması gerektiği açıktır. Her ne kadar, eşitlik ve ayırım yapma yasağı konularında, mevcut Anayasal güvenceler ve uluslararası hukuk ilkeleri karşısında, bu maddelerin uygulanma olanağı bulunmasa da, medeni ilkelerin çok gerisindeki bir anlayışı yansıtmaları bile yeterince rahatsız edicidir.

Ancak YİSHK 21/3 hükmünün, hem ulusal hem de uluslararası alanda ayrımcılık içerdiği yönündeki eleştirilere katılma olanağı bulunmamaktadır. Madde hükmünün yabancılar hukukuna egemen ilkeler ışığında ve sistematik

³⁸⁶ Referans No: TR02-JH-03.

olarak yorumlanması durumunda, yabancı çingenelerin Türkiye'den sınır dışı edilmeleri konusunda ayrımcı bir sınırlama olmaktan öte koruyucu bir düzenleme olduğu sonucuna varılmaktadır. Hatta çalışmaları devam eden Taslak Yabancılar Yasa Tasarısı ile, YİSHK 21/3 hükmünün yürürlükten kaldırılmasının, bu kişilere yönelik zaten mevcut toplumsal önyargılar nedeniyle, uygulamada ortaya çıkması muhtemel hukuka aykırılıkların artmasına neden olması olasılığı bulunmaktadır.

Yürürlükten kaldırılması öngörülen İskân Kanununun 4. maddesi dışında Türk Yabancılar Hukuku mevzuatında yabancı çingenelerin Türkiye'ye giriş, ikamet ve seyahat özgürlüklerini ve sınır dışı edilmelerini sınırlayıcı herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Osmanlı'dan günümüze, çingenelerin Türkiye topraklarındaki tarihi ve yakın geçmişinin, Avrupa'nın neredeyse bütün bölgelerinde yaşanan soykırım ve çingene karşıtlığı (*antigypsism*) deneyimleriyle karşılaştırıldığında, çok daha ılımlı idari ve hukuki uygulamalarla sınırlı kaldığı görülmektedir.

Bu durumda, İskân Kanunu hükümleri dışında çingenelere ilişkin farklı düzenleme ve uygulamaları bulunmayan ve üstelik söz konusu mevzuat hükümlerinin de "*bugünün yapısına uygun düşmeyen hükümler*" olduğunu kabul ederek yürürlükten kaldırmayı öngören Türkiye'nin, özel olarak çingene karşıtı ve ayrımcı bir politika yürüttüğünü söylemek zor olacaktır.

Birbirlerimizin farklılıklarını kabul ederek, toplumsal barışı hedef olarak birlikte yaşamayı içimize sindirmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Mevcut yasal

düzenlemeler yürürlükten kalksa da farklı olanla birlikte yaşamayı öğrenmediğimiz sürece, toplumsal barışın yerini yeniden ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığa bırakması kaçınılmaz olacaktır. Herkesin barış içinde ve eşit olarak yaşayabildiği bir ülke, gerçekten demokratikleşme yolunu tamamlamış sayılmalıdır.

Yaşar Kemal'in de dediği gibi, *“Dünya birbirini besleyen bin çiçekli bir kültür bahçesi olmuştur. Bilinçli ya da bilinçsiz bu büyük kültür bahçesinden bir çiçeği yok etmek, insanlıktan bir rengi, bir kokuyu, bir güzelliği, bir yaratıcılığı almakla bir tutulmuştur.”*

Çingenerin, kendilerini beklide en iyi tanımlayan bir çingene şiiriyle, son sözü onlara vererek bitirmek gerekir.

“Yabancı ülkelerde gezinip duran

Bu cepleri fallı dolu baldırı çıplaklar

Gelecekte başka bir şey taşımazlar yanlarında...”

SUMMARY

It is aimed in this study that the entry of the foreigners into the country, freedom of movement and residence and expulsion of the foreigners law and the situation of “foreigner gypsies” through corresponding rights in respect to domestic law and international law and find solutions to current problems.

Gypsies have been subjected to pressure and discrimination policies on the grounds of either they lead a nomadic life or their domestic relations or difference the in time and place concepts.

It has been observed that research studies aiming to gypsies not only by non governmental organisations but also by international institutions and commissions.

Research studies being done have had positive impact especially European countries recently.

The negative critics against Turkey have been enhancing in the anti-gypsies reports either in national platforms or in international scale.

It has been required that foreigner gypsies entry into Turkey, their freedom of movement and residence and expulsion from the country to be studied against the negative critics aiming against Turkey in the national and international platforms.

This research area is specifically “foreigner gypsies” entry into Turkey, their freedom of movement and residence and expulsion from the country because of regulations against gypsies in our domestic law in the area of foreigners law. Accordingly it is aimed to explain the concept of “foreigner

gypsies” in the first chapter of the study. We specifically searched “foreigner” concept in general in this chapter. Later on, “gypsies” have been tried to explain in historical, social and cultural aspects, especially gypsies living in Europe and Turkey.

In the second chapter of the study after being searched, specifically entry of the “foreigner gypsies” into the country, their freedom of movement and residence and expulsion from the country, the problems, met in respect to principal rights and freedom and human rights, have been dealt with nowadays.

In the later sections, specific regulations against gypsies on their entry to the country, residence and freedom of movement and expulsion from the country, main principles of international law, international conventions and agreements, constitutional rights and freedoms and compliance with the domestic law have been investigated.

In the final section of the work, suggestions of resolution to the problems that were established at the point of objection of the specific regulations against “foreigner gypsies” in domestic law to the international law and constitutional rights as the final result.

BİBLİYOGRAFYA*

I.GENEL ESERLER

- AKIN, İlhan : Temel Hak ve Özgürlükler, B.3, İstanbul 1971.
- AKSU, Mustafa : Türkiye’de Çingene Olmak, İstanbul 2003.
- ALPMAN, Nazım : Trakya Çingenelemi, Sınırdâ Yaşayanlar, İstanbul 2004.
- ALTUĞ, Yılmaz : Yabancıların Hukuki Durumu, İstanbul 1971.
(Yabancılar)
- ALTUĞ, Yılmaz : Devletler Hususî Hukuku, İstanbul 1973.
- ARAYICI, Ali : Çingenelemi, İstanbul 1999.
- ATAÖV, Türkkaya : Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık, Ankara 1996.
- ASSEO, Henritte : Çingenelemi, Bir Avrupa Yazgısı, Ankara 2004.
- AYBAY, Rona : Yabancılar Hukuku, İstanbul 2005, (Yabancılar)
- AYBAY, Rona : Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2004, (Vatandaşlık)
- BEGER, Hermann : Çingene Mitolojisi, Ankara 2000.
- BENEDI, Claudio : Human Rights, The Theme of Our Times,
Minnesota 1997.
- BERKİ, Osman Fazıl : Devletler Hususi Hukuku, Tabiiyet ve Yabancılar
Hukuku, C.I, B.7, Ankara 1970. (Tâbiyet ve
Yabancılar)
- BERKİ, Osman Fazıl : Devletler Hususî Hukuku, Ankara 1949.

- BİRSEN,
Kemaleddin : Devletler Hususî Hukuku, Tâbiyet-Yabancıların
Hukuku, C.I, İstanbul 1936.
- BOUCHET-
SAULNIER,
Françoise : İnsancıl Hukuk Sözlüğü, İstanbul 2002.
- BOZKURT, Enver : Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı, Ankara
2003.
- BOZKURT, Enver : İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası
Hukukun Rolü, Ankara 2003.
- BOZKURT, Enver/
KÜTÜKÇÜ, M.Arif/
POYRAZ, Yasin : Devletler Hukuku, B.14, Ankara 2004.
- ÇELİKEL, Aysel/
GELGEL (ÖZTEKİN)
Günseli : Yabancılar Hukuku, B.12, İstanbul 2005.
- ÇELİKEL, Aysel/
ŞANLI, Cemal : Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı, B.11,
İstanbul 2003.
- ÇİÇEKLİ, Bülent : Avrupa Sosyal Şartı, Temel Rehber, Ankara 2001.
- DOĞAN, Vahit/
ODABAŞI, Hasan : Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar
Hukuku, Ankara 2004.
- DOĞAN, Vahit : Türk Vatandaşlık Hukuku, B.3, Ankara 2003.
- DÖNER, Ayhan : İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve
Avrupa Sistemi, Ankara 2003.

- FİŞEK, Hicri : Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 1959.
- FONSECA, Isabel : Beni Ayakta Gömün, Çingeneler ve Yolculukları, İstanbul 2002.
- GERAY, Cevat : Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961), Ankara 1962.
- GÖÇER, Mahmut : Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Koruması, Ankara 2002.
- GÖĞER, Erdoğan : Yabancılar Hukuku, Ankara 1979, (Yabancılar)
- GÖĞER, Erdoğan : Türk Tâbiyet Hukuku, Ankara 1974.
- GÖZLER, Kemal : Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa 2004, (Anayasa Hukukuna Giriş)
- GÖZLER, Kemal : Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa 2005, (Anayasa Hukuku Dersleri)
- GÖZLER, Kemal : Türk Anayasa Hukuku, Bursa 2000, (Türk Anayasa Hukuku)
- GÖZLER, Kemal : İdare Hukuku, C.I, Bursa 2003, (İdare Hukuku)
- GÜNDAY, Metin : İdare Hukuku, Ankara 1999.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref : Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve İnsan Hakları Sözleşmesi, B.13, Ankara 2004.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref : Yönetmelik Yargı, B.13, Ankara 1999.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref/ : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması,
GÖLCÜKLÜ, Feyyaz : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, B.6, Ankara 2005.

- KABAOĞLU, İbrahim : Özgürlükler Hukuku, Ankara 2002.
- KAPANİ, Münci : Kamu Hürriyetleri, B.7, (Tıpkı Basım), Ankara 1993.
- KAPANİ, Münci : İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Ankara 1996.
- KENRICK, Donald : Çingener, Ganj'dan Thames'e, İstanbul 2006.
- KUÇURADI, İoanna : Çağın Olayları Arasında, Ankara 1997.
- KUBAT, Ahmet Adil : Cezaların İnfazı, İstanbul 2005.
- MARUSHIAKOVA, Elena/ POPOV, Vesselin : Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingener, İstanbul 2006.
- NOMER, Ergin : Vatandaşlık Hukuku, B.15, İstanbul 2005. (Vatandaşlık).
- NOMER, Ergin : Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında Gelişmeler, (Bilimsel Toplantı), İstanbul 2000, s.65-79. (Türk Vatandaşlık Hukuku)
- ÖZCAN, Mehmet : Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, Ankara 2005.
- PAZARCI, Hüseyin : Uluslararası Hukuk, Ankara 2003.
- PAZARCI, Hüseyin : Uluslararası Hukuk Dersleri, II.Kitap, B.5, Ankara 1998.

- PEKER, Bülent/
SANCAR, Mithat : Mülteciler ve İltica Hakkı, Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek, Ankara 2000.
- REİSOĞLU, Safa : Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001.
- RINGOLD, Dena/
ORRENSTEIN
A. Mitchell/
WILKENS, Erika : Roma in Expanding Europe, Breaking The Poverty Cycle, A World Bank Study, Washington 2003.
- SAĞLAM, Fazıl : Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Özü, Ankara 1982.
- SEVİĞ, Muammer
Raşit : Devletler Hususi Hukuku, Giriş Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku, İstanbul 1983.
- SEVİĞ, Muammer
Raşit/SEVİĞ, Vedat
Raşit : Devletler Hususî Hukuku, (Giriş-Vatandaşlık), İstanbul 1967.
- SOYSAL, İsmail : Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları, Ankara 1965.
- ŞAFAK, Ali : Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, İstanbul 1996.
- TEKİNALP, Gülören : Türk Yabancılar Hukuku, B.8, İstanbul 2003.
- TURNER, Bryan : Eşitlik, Ankara 1997.
- ÜNAL, Şeref : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan haklarının

Uluslararası İlkeleri, Ankara 2001.

YOORS, Jan : Çingenerler, Opre Roma, İstanbul 2005.

II. MONOGRAFİLER, TEZLER

ALTINIŞIK, Çiğdem/ : Mülteci Haklarının Korunması, Ankara 2002.

YILDIRIM, Mehmet Şahin

ALTUĞ, Yılmaz : Devletler Hususi Hukuku Bakımından Mülteciler, İstanbul 1967, (Mülteciler)

AYBAY, Rona : Amerikan, İngiliz ve Türk Sistemlerinde Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü, Ankara 1975, (Yurda Girme)

ÇİÇEKLİ, Bülent : Yabancılar ve Polis, Polisin Görev ve Yetkileri Çerçevesinde Yabancıların Hukuki Durumu, Ankara 2003, (Yabancılar ve Polis)

DARDAĞAN, Esra Gül : Yabancılar Hukuku Açısından Sınır Dışı Etme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1993.

GÖĞER, Erdoğan : Pasaport Hukuku, Ankara 1973, (Pasaport)

JOHASON, Per/ : Racial, Ethnic and Religious Discrimination, A Comperative Analysis of National and European Law, Brussels 2002.

CHOPLIN, Isabelle/ NIESEN, Jan

ODMAN, Mesut : Mülteci Hukuku, Ankara 1995. (Mülteci Hukuku)

ÖDEN, Merih : Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Ankara 2003.

ROUGHIERI, Christina : Theory and Practise in Roma The Southern Balkans, MA Thesis For The Central European University, Southeast European Studies MA Program, <http://www.greekhelsinki.gr/pdf/roma-southeast-europe.PDF> (son ziyaret tarihi: 15.05.2006).

III. MAKALELER, TEBLİĞLER

- ACTON, Thomas : “A Romani Resettlement: Bosnia Refugee Rom in England”,
<http://www.geocities.com/~patrin/bosnia.htm> s.1-6.
(son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz : “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa md.90/son)”, Türkiye Barolar Birliği, Ulusal Toplantı, 5 Kasım 2004, Ankara 2004. s.125-140.
- AYBAY, Rona : “Yönetim Hukuku ve Yönetmelik Yargı Açısından “Yabancı”nın Konumu, İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Yaklaşım”, 2003 Yılı İdari Yargı Sempozyumu, www.danistay.gov.tr (son ziyaret tarihi:17.05.2006) s.1-13.
- BEDARD, Tara : Roma in Turkey,
http://lists.errc.org/rr_nr4_2003/field1.shtml s.1-4.
(son ziyaret tarihi:16.05.2006)
- BINDMAN, Geoffery : “Proof and Evidence of Discrimination”,
Discrimination: The Limits Of Law, London 1992, s.50-66.
- BİLGE, Gönenç : “Türkiye’de Sığınmacılar ve BMMYK’nin Rolü”,
Sığınma Hakkı ve Mülteciler, İltica ve Sığınma Atölyesi, Ankara 2001, s.49-57.
- BOUDREAUX, Chirsty : “Gypsies”, <http://ussr.intop.net/jhollis/gypsies2.html>
(son ziyaret tarihi: 15.05.2006) s.1-3.

- BOYRAZ, İsmail : “Bir İnsan Hakkı Kavramı Olarak Eşitlik”, Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2000 Bildirileri, Ankara 2000, s. 21-27.
- BURKE, Justin : “Anti-Gypsy Fervor Sweeps East Europe”, <http://www.geocities.com/~Patrin/antigypsy.htm> s.1-3. (son ziyaret tarihi:16.05.2006)
- CECK, Petra : “Sepecides-Romani”, <http://www.romani.uni-graz.at/romani/ling/sep.en.shtml> s.1-8. (son ziyaret tarihi:15.05.2006)
- CLARK, Colin : “The Roma “Numbers Game” in Central and Eastern Europe”, s.1-12. <http://www.radstats.org.uk/no069/article4.htm> (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- CLAUDE, Cahn : “Roma Rights and Anti-Discrimination Law”, <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1444> s.1-2. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- CLEMENTS, Luce : “Human Rights and Gypsies- It is Time To Rethink”, <http://www.ccels.cf.ac.uk/literature/issue/2005/clements.pdf> s.1-3. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- CLEWETT, Richard : “Transnational Organizations, Human Rights Regimes, and the Roma: The Cases of Hungary and the Czech Republic”, http://www.english.eku.edu/CLEWETT/Duke_paper.html s.1-9. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- CORTES, Agustin Vega : “Romani People”, <http://www.uniromani.org/pueblo-in.htm> s.1-9 (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

- ÇELİKEL, Aysel : “Türk Yabancılar Hukukunun Genel İlkeleri, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında Gelişmeler”, (Bilimsel Toplantı), İstanbul 2000, s.91-100.
- ÇİÇEKLİ, Bülent : “Avrupa Sosyal Şartının Yabancılara Sağladığı Güvenceler ve Türkiye”, MHB, Yıl:22, S.1, s.21-55.
- ÇİMEN, Yılmaz : “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa md.90/son)”, Türkiye Barolar Birliği, Ulusal Toplantı, 5 Kasım 2004, Ankara 2004. s.92-100.
- DOUGHTY, Louise : “The Roma A Nation Without A Country”, <http://www.herts.ac.uk/UHPress/Gypsies.htm> s.1-20. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- DUMMET, Michael : “The Most Oppressed Minority”, <http://www.unesco.org/opi2/human-rights/Pages/English/DummetE.html> s.1-3. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- DURAN, Lütfi : “Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”, İnsan Hakları Yıllığı, Yıl:2, 1980, s.3-33
- FRANKHAM, Eli : “The Persecution of Travellers”, <http://www.geocities.com/~patrin/travellers.htm> s.1-6. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- FOGGO, Hacer : “Çingeneler Hala Şüpheli Şahıs”, <http://www.oneri.at/yazilar.php?yazi-id=25> s.1-10 (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- GAL, Fedor : “You Try It for a Few Days: The Roma and the Gadge in the Czech Republic” <http://www.geocities.com/~patrin/few-days.htm> s.1-3. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

- GÜNGÖR, Gülin : “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, MHB, Yıl: 17-18, S.1-2, 1997-1998, s.229-250.
- GÜLMEZ, Mesut : “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa md.90/son)”, Türkiye Barolar Birliği, Ulusal Toplantı, 5 Kasım 2004, Ankara 2004. s.38-82.
- HALWACHS, Dieter : “Didactically Edited Information on Roma”,
<http://romani.kfunigraz.ac.at/rombase/cd/data/lang/gen/data/origin.en.pdf> s.1-7 (son ziyaret tarihi: 05.05.2006)
- HANCOCK, Ian : “Roma”,
<http://www.tsha.utexas.edu/handbook/online/article/s/RR/pxrfh.html> s.1-3. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) (Roma)
- HANCOCK, Ian : “Roma Slavery”,
<http://www.geocities.com/~Patrin/slavery.htm> s.1-6. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) (Roma Slavery)
- HANCOCK, Ian : “Anti-Gypsyism”,
<http://www.geocities.com/~Patrin/antigyptism.htm> s.1-9. (son ziyaret tarihi:15.05.2006)
- HANCOCK, Ian : “Ceausescu's Master Race and his Gypsy "Robot Work Force"
<http://www.geocities.com/~Patrin/robotwork.htm> s.1-5. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- ISRAEL, Jared : “The Roma and Racism in the Balkans”,
<http://emperors-clothes.com/analysis/burial.htm> s.1-7. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)

- İNCİRLİOĞLU-ONARAN
Emine : “Gypsy (Dis)Organization in Turkey: From Social Exclusion to Struggle for Human Rights”,
<http://2004.diversity-conference.com/ProposalSystem/Presentations/PO00721> s.1-2. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- KABAALIOĞLU,
Halûk/EKŞİ, Nuray : “Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”,
MHB, Yıl: 24, S.1-2, 2004, Prof.Dr. Sevin Toluner’e Armağan, s.503-522.
- KALABALIK, Halil : “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, GÜHFD, S.1, C.I, 1997, s.172-211.
(Takdir Yetkisinin Sınırları).
- KALABALIK, Halil :
“İdare Hukukunda Takdir Yetkisi Kavramı ve Benzer Durumlarla Karşılaştırılması, GÜHFD, C.I, S.2, 1997, s.205-232, (Takdir Yetkisi Kavramı)
- KİRİŞÇİ, Kemal : “Zorunlu Göç ve Türkiye”, BMMYK (2000)
Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları, s.37-67.
- KİRİŞÇİ, Kemal : “Turkey, A Transformation from Emigration to Immigration”,
<http://www.immigrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=176> s.1-10. (son ziyaret tarihi:16.06.2006)
- KİRİŞÇİ, Kemal : “Old and new patterns of immigration into Turkey: EU as a vechile of “post-national” transformation in Turkey”, <http://hist.net/kieser/bs04/forum/kirisci> s.1-15. (son ziyaret tarihi: 16.07.2006)

- KYRIAKIDOU, Dina : “Life’s no Soap Opera for Greek Gypsies”,
<http://www.domresearchcenter.com/news/greece/index.html> s.1-2. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- LAHELMA, Antti/
 OLOFSSON, Johan : “Gypsies in Sweden”,
http://web.guipo.it/minola/romani/gypsies_in_sweden.htm (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) s.1-2.
- LASKA, Vera : “On Gypsies”,
<http://www.remember.org/witness/wit.vic.gyp.html>
 s.1-2. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- LERNER, Natan : “Group Rights and Discrimination in International Law”, International Studies in Human Rights, London 1991, Vol.15. 20-50.
- MARGALIT, Gilad : “Antigypsism in The Political Culture of The Federal Republic of Germany: Paralel with Antisemitizm”.
<http://sicsa.huji.ac.il/9gilad.htm> s.1-9. (son ziyaret tarihi:16.05.2006)
- MARSH, Adrian : “The Origins of The Gypsy People:Identity and Influence in Romani History”
<http://www.domresearchcenter.com/journal/19/index.html> s.1-6. (son ziyaret tarihi:15.05.2006)
- MCMURTRY, Leslie : “An Introduction To Gypsies”,
<http://www.geocities.com/nomdeguerre1/hedgehog.htm> (son ziyaret tarihi: 15.05.2006) s. 1-10.
- MISCHEK, Udo : “The Professional Skills of Gypsies in İstanbul”,
<http://www.domresearchcenter.com/journal/17/skills7.html> s.1-3 (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

- NOMER, Ergin : “Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri”,
Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında
Gelişmeler, (Bilimsel Toplantı), İstanbul 2000, s.65-
80.
- ODMAN, Tefvik : “Mülteci Hukuku ve Türk Mülteci Politikası”, Güncel
Hukuk, Aylık Hukuk Dergisi, Şubat 2006, s.10-19,
(Mülteci Politikası)
- O’NIONS, Helen : “The Marginalizations of Gypsies”,
<http://webjcli.ncl.ac.uk/articles3/onions3.html> s.1-
13. (son ziyaret tarihi:16.05.2006)
- OPRISAN, Ana : “Roma in Turkey: Settlement Law Continues to
Discriminate Roma”,
[http://www.domresearchcenter.com/news/Turkey/a
oprisan.html](http://www.domresearchcenter.com/news/Turkey/oprisan.html) s.1-2. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- OPRISAN, Ana : “Overview on the Roma in Turkey”,
[http://www.domresearchcenter.com/journal/17/over
view7.htm](http://www.domresearchcenter.com/journal/17/overview7.htm) s.1-4. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- PAZARCI, Hüseyin : “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç
Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa
md.90/son)”, Türkiye Barolar Birliği, Ulusal Toplantı,
5 Kasım 2004, Ankara 2004. s.156-162.
- PEKER, Bülent : “Sığınma Hakkı ve Mülteciler, Uluslararası ve
Bölgesel Eğilimler”, Sığınma Hakkı ve Mülteciler,
İltica Hakkı ve Mülteciler Atölyesi, Ankara 2001, s.
9-30.

- POLANSKY, Paul : “The Gypsy Genocide”,
<http://www.geocities.com/~patrin/bigissue.htm> s.1-4. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- ROBINSON, Bill : “The Religion and Culture of Roma”,
<http://www.religioustolerance.org/roma.htm> s.1-9
(son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- RUSSELL, Zana : “We Are Roma Not Gypsies”,
<http://www.peak.sfu.ca/the-peak/98-2/issue6/feature.html> s.1-4. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- SAILER, Steve : “A Gypsy is Haunting Europe”,
http://www.vdare.com/sailer/euro_gypsies.htm s.1-5. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- SCHLEIFER, Yigal : “Roma Rights Organizations Work to Ease Prejudice in Turkey”,
<http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav072205.shtml> s.1-5. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- SEZER, Abdullah : “Pasaport Kanunu Madde 22 ve 23: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Ek IV No.lu Protokole Aykırılık Sorunu”, SBF Dergisi, Temmuz-Eylül, 2002, s.50-76.
- SÖYLEMEZ, Haşim/
ÖZDEN, Tuba : “Abe bi Kimlik Veresin”,
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=21633> s.1-5. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)
- TANNER, Arno : “The Roma of Eastern Europe: Still Searching for Inclusion”,

<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=308> s.1-7, (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

TARHANLI, Turgut : “Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları Konusunda Bir Değerlendirme”, BMMYK (2000) Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları, s.1-34.

THOMAS, Choll : “Dom of North Africa An Overview”,
<http://www.domresearchcenter.com/resources/links/na.html> s.1-4. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

TANRIBİLİR, Feriha : “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku”,
Bilge MHB, Yıl: 22, S.2, 2002, Prof. Dr. Ergin Nomer’e Armağan, s.791-818.

UZELTÜRK-
TAHMAZOĞLU,
Sultan : “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı”, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İdari Yargı, Sempozyum, 24-25 Ekim 2003, Ankara 2003, 220-263.

VRBA, Thomas : “Black Czechs”,
<http://www.geocities.com/~Patrin/black-czechs.htm>
s.1-3. (son ziyaret tarihi:16.05.2006)

VOSS, Karen Claire : “Gypsies in Istanbul, Turkey “Istanbul?” “Yes, Istanbul”
<http://www.domresearchcenter.com/news/Turkey/voss.html> s.1-3. (son ziyaret tarihi: 15.05.2006)

- WILLER, Marc : “Human Rights Act 1998 and It’s Impact on Travellers”, <http://www.gypsy-traveller.org/law/hra.htm> s.1-3. (son ziyaret tarihi: 16.05.2006)
- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi : “İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa md.90/son)”, Türkiye Barolar Birliği, Ulusal Toplantı, 5 Kasım 2004, Ankara 2004. s.86-90.
- ZANGHI, Claudio : “Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik”, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İdari Yargı, Sempozyum, 24-25 Ekim 2003, Ankara 2003, 211-220.

IV.DİĞER METİNLER

- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ (1997-1998) Dünya Mültecilerinin Durumu, Bir İnsanlık Sorunu, Ankara 1998.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ (2000) Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları, Ankara 2000.
- BÜYÜK LAROUSSE SÖZLÜK ve ANSİKLOPEDİSİ, C.6.
- COMMISSION FOR RACIAL EQUALITY (CRE) Discrimination Against Gypsies and Travellers is the last 'respectable' form of racism, 2 April 2004.
- COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF RACIAL DISCRIMINATION (CERI), Summary Record of The 144th Meeting, 12 March 2001.
- EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2001) Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, Dünyada ve Türkiye'de Yasadışı Göç.
- EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (200) Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, Faaliyet 2000.
- "Etnik Azınlıkların Korunması" Uluslararası Helsinki İnsan Hakları Federasyonu'nun BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 54. Dönem Toplantıları Raporu, 16 Mart-24 Nisan 1998 Genevre.
- INTERNATIONAL HELSINKI FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS, Human Rights in The OSCE Region: Europe, Central Asia and North America, Report 2005, (Events of 2004)
- IRKÇILIK ve HOŞGÖRÜSÜZLÜĞE KARŞI AVRUPA KOMÜSYONU, 3. No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı: Romanlar/Çingenerler'e Yönelik Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele

- IRKÇILIK ve HOŞGÖRÜSÜZLÜĞE KARŞI AVRUPA KOMÜSYONU, 3. Türkiye Raporu, 25 Haziran 2004.
- İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ROMANLAR(ÇİNGENELER) SEMPOZYUMU, 01-02 Ekim 2005, İHD Kdz. Ereğli Şubesi.
- OSCE, Office for Democratic Institutions and Human Rights, (ODIHR), Supplementary Human Dimension Meeting On Roma and Sinti, Vienna- 10-11 April 2003.
- PARLIAMENTARY ASSEMBLY, Recommendation 1203 (1993) On Gypsies in Europe,
- Report on The Condition of The Roma in Turkey, Report Commissioned by the OSCE for Presentation October, 2000,
- TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu Yayınları, S.293, Ankara 1969.

V. YARALANILAN İNTERNET ADRESLERİ

- www.unhcr.ch
- www.danistay.gov.tr
- www.unhcr.org
- www.nvi.gov.tr
- www.religioustolerance.org
- www.geocities.com
- www.radstats.org.uk
- www.greekhelsinki.gr
- www.uniromani.org
- www.tsha.utexas.edu

- www.domresearchcentre.com
- www.remember.org
- www.unesco.org
- www.english.eku.edu
- www.byegm.gov
- www.diversity-conference.com
- www.eurasianet.org
- www.un.org
- www.hri.org
- www.avrupakonseyi.org
- www.nato.int
- www.egm.gov
- www.tbmm.gov.tr
- www.errc.org
- www.echr.coe.int
- www.ok_romani.org
- www.romnews.com
- www.Gypsy-traveller.org
- www.ecoi.net
- www.ohchr.org

* Metinde kullanılan kısaltmalar, ilgili eserlerin sonunda ayrıca belirtilmiştir.